

THE UIGUR
NATIONAL
COSTUM

УЙГУРСКИЙ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ
КОСТЮМ

ئۇيغۇر مىللى
كۆيۈملىرى

AltunOgʻa

ئۇيغۇر مىللىي كېسىملىرى

УЙГУРСКИЙ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ
КОСТЮМ

THE UIGUR
NATIONAL
COSTUM

AltunOq

«ئىپارخان» پرودېوسىرلىق مەركىزى
كىتاپ ئابدۇقسىيۇم رەجەپوۋ ھامىيلىقىدا چىقىرىلدى.

МЕЦЕНАТ — РЕЖЕПОВ АБДУКАИМ
© ПРОДЮСЕРСКИЙ ЦЕНТР «ИПАРХАН»

METSENU T REJEPOV ABDYCAIM
© PRODUCER CENTRE «IPURKHUN»

1961-1987- ۇللىرى ئىسلامجان قاسىمىي ئالمۇتا ئوي قۇرۇلۇشى كومىتاتىدا رەسسام ۋە بېزەتكۈچى بولۇپ ئىشلىدى. ئۇ 40 ۇل ماباينىدا ئۆز خەلقىنىڭ تارىخىي ئېتنوگرافىيەلىك ماتېرىياللىرىنى ئۇگىنىش ۋە توپلاش جەريانىدا ئۇنۇملۇك ئىشلەپ كەلمەكتە. 1981- ۇلى «ئونېر» نەشرىياتى تەرىپىدىن يورۇق كورگەن «ئۇيغۇر مىللىي نەقىشلىرى» ناملىق بىرىنچى ئالبومى ئەينە شۇ بېباھا ئەمگەكنىڭ نەتىجىسىدۇر.

ئىسلامجان قاسىمىي 1929- ۇلى 3-سېنتەبىردە شەرقىي تۈركىستاننىڭ (ئۇيغۇرىستاننىڭ) چۆچەك شەھىرىدە دۇنياغا كەلدى. 1945- ۇلىدىن 1961- ۇلىغىچە باشلانغۇچ مەكتەپنى ۋە گىمنازىيەنى تاماملىغاندىن كېيىن، ناخشىچى سولست بولۇپ ئىشلىدى ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايون-لۇق مەملىكەتلىك ناخشا ۋە ئۇسسۇل-ئانسامبلىنىڭ بەدىئىي رەھبىرى ۋە دىرېكتورى ۋەزىپىلىرىنى ئاتقۇردى. شۇنداقلا بېجىن كىنو ستودىيەسى يېقىنقى يىلدىكى ستودىيە رەھبەرلىرى ۋە ئاكتيورلىرىنى تەييارلاش كۇرسىدا ئوقۇدى.

Исламжан Касимий родился 3 сентября 1929 года в городе Чугучаке в Восточном Туркестане (Уйгурия). Окончив начальную школу и гимназию, с 1945 по 1961 годы работал солистом, а затем художественным руководителем и директором Государственного ансамбля песни и танца в г. Урумчи Синьцзян-Уйгурского автономного района. Параллельно учился при Пекинской киностудии на курсах по подготовке актеров и руководителей киностудий.

С 1961 по 1987 годы Касимий работал художником-оформителем Алматинского домостроительного комбината.

И. Касимий вот уже более сорока лет кропотливо собирает и изучает историко-этнографические материалы своего народа. Результатом этой работы явился выпуск в 1981 году издательством «Онер» («Искусство») первого альбома «Узоры. Уйгурский национальный орнамент».

Islamjan Kasimi was born on September 3, 1929 in the city of Chuguchuck of the Eastern Turkistun.

He graduated from the elementary school and the gymnasium in 1945, then was the leader and the director of the state song-and-dance group in the city of Urumchy of Syndzyan-Ujgur autonom region. He semultaneously passed through the courses of actors and leaders of the Peking studio theatre.

For about 40 (fourty) years he is collecting and learning the hystorical and ethnographical materials of his own nation. «Patterns» was the result of his hard work issued by the publishing house «Oner» in 1981. This ujgur national ornament was his first scrapebook.

ئىسلامجان
قاسىمىي

ئۇيغۇر مىللىي كىيىملىرى

ИСЛАМЖАН
КАСИМИЙ

УЙГУРСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОСТЮМ

ISLAMZHAN
CASIMIY

THE UIGUR NATIONAL COSTUM

1996

ئالمۇتا
АЛМАТЫ
ALMATY

مەزكۇر كىتاپ ئوقۇغۇچىلارنى ئۇيغۇر مىللىي كىيىملىرىنىڭ كۆپلىگەن تۈرلىرى، جۈملىدىن ئۇنىڭ بەدىئىي يۈكسەك سەنئىتى بىلەن تونۇشتۇرىدۇ. ئالبومدا جەملەنگەن كىيىملەر، بوك ۋە ئاياق كىيىملەر، رەخلەر، شۇنداقلا زېنەت بۇيۇملىرى خەلىق ئۈستىلىرىنىڭ بېتەپسىل ماھارىتى ۋە بەدىئىيلىكىنىڭ ئۇقۇملىغىدىن دەرەك بېرىدۇ.

كىتاپ مۇتەخەسسسلەرنىڭ كەڭ دائىرىسىگە، جۈملىدىن خەلىق تەسۋىرىي سەنئىتى ئىشقىۋازلىرىغا بېغىشلانغان.

Настоящее издание знакомит с наиболее традиционными видами уйгурского национального костюма, отразившими богатство и красоту художественной культуры уйгурского народа.

Собранные в альбоме образцы одежды, головных уборов, обуви, тканей, украшений свидетельствуют о высоком художественном вкусе и виртуозном мастерстве народных умельцев.

Адресуется самому широкому кругу специалистов, а также любителям народного прикладного искусства.

This issue acquaints the readers with the most traditional aspects of the national suit and clothing which show the wealth and beauty of art culture of uigur nation.

The models of suits, clothing, head-dresses, ornaments assembled in this sketch-book show us the virtuosity mastery of the national skilfullers and addressed to a wide circle of specialists and national applied art lovers eiber.

رانلىق ئورۇننى ئېگەللىگەن، لېكىن ئۇيغۇرلار بۇ دەۋىردىمۇ مۇسۇلمان مەدەنىيىتىنى يەرلىك ئالاھىدىلىكلىرىنى ھېساپقا ئالغان ھالدا قوبۇل قىلغان. مەسىلەن، ئاياللارنىڭ ھەممىسىلا يەرەنچە يېپىنىپ كەتمىگەن. ئۇلاردا نامى ئاتالغان مۇئەللىپ 12- ئەسىردىكى كىيىملەرنى ناھايىتى قىزىقارلىق يازدى: «ئۇيغۇر ئاياللىرى قارا كىيىم كىيىپ، بېشىغا قارا ياغلىق ئارتىدۇ، بىراق يۈزى ئوچۇق بولىدۇ. ئۇلار كەھرىۋالارنى ئالتۇن ئېپقا ئوتكۈزۈپ قاداڭ ئېسىۋالىدۇ. ئۇلار چاچلىرىغا قانداق، قۇلاقلىرىغا ئالتۇن پەيپەزىلەرنى، كىيىملىرىگە بولسا ھەر خىل بېزەكلەرنى تاقاۋالىدۇ. ئىپەك رەختلەرنى توقۇيدۇ. كىيىملىرى ئۈستىدە ئىپەك ئېپ بىلەن گۈزەل قىلىپ ياسالغان گۈللەر ۋە دەرەقلەر.

«ئاكادېمىك ۋ. م. كوماروۋ ن. م. پىرېۋېۋالسىكىنىڭ يازغانلىرىدىن مىسال كەلتۈرۈپ شەرقىي تۈركىستاننىڭ گۈزەل گۈل ئىزارلىرى ۋە باغ-بوستانلىرى ھەققىدە ئالاھىدە سۆز ئاچىدۇ. بۇ گۈلزارلاردا ئىپار ھىلىق قىزىل گۈللەر، مودەنگۈل، لەر، ئەتىرگۈللەر ۋە باشقا گۈل-چېچەكلەر جىلۋىلىنىپ تۇرىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ قەشقەرىيەدە ئوگۈزلەرگە، تاملارنىڭ تۈۋىگە، دەرۋازىلارنىڭ ئۈستىگە گۈللەرنى تېرىيدىغانلىقىنى تەكىتلەيدۇ. «تەبىئىي مۇنداق مەنزىرە ئەمەلىي سەنئەت بۇيۇملىرىدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن مۇمكىن ئەمەس ئىدى. كەمىزۇللارنىڭ كەشتىلىرىدە باش كىيىملىرىدە ئوسۇملۇكلەرنىڭ ئەقىشلىرى، ئانار، ياغاق گۈللىرى، قىزىل گۈل، لەيلىگۈل، مودەنگۈللەرنىڭ سۈرەتلىرى كۆپىرەك ئىشچىرىدۇ: «گۈللەر مۇھەببەت سىمۋولى دەپ ھېساپلانغان. گۈللەر توغرىلىق ئەڭ قېدىمىي خەلىق ناخشىلىرى، شېئىرلار ساقلانغان. گىلەملەردە، كونا كىتابلاردا گۈل چېكىلگەن بەدىئىي نەقىشلەر بار. «خەلىق ئۈستىلىرى ئۆزلىرى ياخشى كۆرىدىغان مېۋىلەرنىڭ ۋە رەڭلەرنىڭ، گۈللەرنىڭ سۈرەتلىرىنى ئىپەك ئېپلار بىلەن كەشتە قىلىپ توقۇپ قالماستىن، مەرۋايىت، قاشتېشى، ئالتۇن ۋە كۈمۈش ئېپلارنى ئىشلىتىپ كىيىملەرنى تىككەن. كەشتە تىكىش سىرلىرى ئەۋلاتتىن ئەۋلاتقا مىراس بولۇپ كەلگەن، 17-ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە ئۇيغۇرلارنىڭ كىيىملىرىدە ئالاھىدە ئۆزگىرىشلەر يۈز بەرمىدى. بۇ دەۋىر ئۈچۈن كىيىملەرنىڭ تەۋەلەر بويىچە (كۇچار، تۇرپان، قەشقەر، ياركەنت) شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھاۋا رايى ۋە جۇغراپىيەلىك ئەھۋالى بويىچە بولىدىغانلىقى خاراكتېرلىق. كىيىملەرنىڭ ئىجتىمائىي خاراكتېرى رەختلەرنىڭ سۈپىتى، كىيىملىرىنىڭ قىممەتلىكىدە نامايەن بولغان. باشقا خەلىقلەرنىڭكىگە ئوخشاشلا ئۇيغۇرلارنىڭ كىيىملىرىمۇ خىلمۇ-خىل جايلاردا ئىستىقامەت قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ئۇرىپى-ئادەتلىرى ئەنئەنىلىرىمۇ ئەكس ئەتكەن.

قول ھۈنەرلىرى: ياغاق، ئۇزۇم، ياكى ئورۇك ياغىچىدىن ياسىلىدىغان ستانوك ۋە باشقىمۇ ئەسۋاپلارنى بەرپا قىلىش ئارقىلىق ۋە شۇلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئىپەك ئېگىزلىكتى، گەز مال تەييارلىناتتى. تىرىلەر ئەيلىنەتتى ۋە ھاكازالار ئىشلىنەتتى.

كىيىملەر تارىخىدا مىللىي كوستيۇملار ئالاھىدە ئورۇننى ئېگەللىدى. ئۇلارنى بولسا، خەلىق ساقلاپ كېلىدۇ. ئۇيغۇر مىللىي كىيىملىرى كۆپلىگەن ئەسىرلەر ماباينىدا نۇرغۇن ساندىكى فاكىتورلارنىڭ تەسىرى ئاستىدا ئاستا-ئاستا بارلىققا كەلگەن، ئۇنىڭ شەكىللىنىش جەريانى تاشقى ئەسىرلەرگە باغلىق بولغان. كوستيۇملار ئېتىكا بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئۇنىڭ قانۇنلىرى ئادەملەرنىڭ ئۆز ئارا ئالاقە قىلىشى، ئىنساننىڭ جەمئىيەت، ئائىلە ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى بىلەنمۇ بەلگۈلەنگەن. ھەر بىر خەلىق ئۆزىگە خاس تارىخىي يولنى بېسىپ ئۆتكەنچە، ھەر بىر مەملىكەتنىڭ كىيىملىرى جۇغرا-فىيەلىك، ھاۋارايى شارائىتلىرى بىلەن، مىللەتنىڭ مەجەز-خولقى، ئۇرىپى-ئادەتلىرى ۋە ئەنئەنىلىرى بىلەن باغلىق ھالدا ئۆزىگە خاس شەكىلدە تەرەققىي قىلغان، كوستيۇم ئۆز ئىچىگە پەقەت كىيىملەرنىلا ئېلىپ قالماستىن، شۇنىڭ بىلەن بىللە باش كىيىم، ئاياق كىيىم، كوسپىتىكا ۋە ئۇنىڭغا قوشۇمچە سۈمكە، بەلباغ، زىننەت بۇيۇملىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. «مەركىزىي ئاسىيادىكى ئەڭ قېدىمىي ۋە ئۆز ئالاھىدىلىكىگە ئېگە» بولغان، يۈكسەك دېخانچىلىق ۋە شەھەر مەدەنىيىتى بار، («ئوغۇزخان دەۋرىدىن») (ئىرامىزدىن بۇرۇنقى 3-ئەسىر)، پىتولېمېي (ئىرامىزدىن ئاۋالقى ئىككىنچى ئەسىر)، ۋان يان دې (ئونىنچى ئەسىر)، مەھمۇد قەشقەرىي (ئون بىرىنچى ئەسىر)، ۋ. رۇبىرۇك، ماركو پولو، رەشىد ئەدىدىن (ئون ئونىنچى ئەسىر) دەۋرىدىن تارتىپ مەشھۇر بولۇپ، ئۇ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن پەرىقلىنىدۇ. گۈزەل بېزەكلىرى ئىچىگە خىلمۇ-خىل رەڭلەردىكى بۇ كىيىملەر ئۇزاق يولنى بېسىپ ئۆتكەن.

ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىغىچە مانىخچى، بۇددىزم ۋە خرىستىئانلىقنىڭ تەسىرى ئاستىدا بولغان. دېمەك، بۇ دىنلارنىڭ ھەر بىرى خەلىق مەدەنىيىتىگە ئۆز ئىزلىرىنى قالدۇرۇپ كەتكەن. «بۇددا ئىبادەتخانىلىرى دىنىي بىلىملەرنىڭ، رەسساملىق ئىجادىيىتىنىڭ، ساۋات چىقىرىشنىڭ ئوچاقلىرى بولۇپ خىزمەت قىلغان. سىكولپتۇرا، تەسۋىرىي سەنئەت، ئەمەلىي سەنئەت قالدۇقلىرى- ئۇيغۇر ئۈستىلىرىنىڭ يۈكسەك رەسسامچىلىق ئىجادىيىتىدىن دالالەت بېرىدۇ». شەرقىي تۈركىستان مەدەنىي يادىكارلىقلىرىنى، جۈملىدىن ھاشامەتلىك مېھارچىلىق سەنئىتىدىن بەرپا بولغان ئۆزىگە خاس تەسۋىرىي سەنئەت مۇزېيىنى تەتقىق قىلغان ئارخېئولوگ فون لې كوك مۇنداق دەپ يازغان ئېدى: «شەرقىي تۈركىستاننىڭ كانىشكى زامانىدىن بەرپا بولۇپ كەلگەن بۇددا مەدەنىيىتى مۇستەھكەم ئاساسقا ئېگە بولۇپ، ئۇيغۇرلار دەۋرىدە تېخىمۇ تەرەققىي ئەتكەن ۋە بېيەخان»، «ژانگادا» كىتابىدىكى ھىندى يېرسونائۇلى قىزىل مىڭ ئويلىرىدىكى سۈرەتلەردە ئۇيغۇر كىيىملىرىنى: يەكتەك، تون ۋە دويا كىيگەن ھالدا نامايان بولىدۇ». «شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمان مەدەنىيىتى بۇددا مەدەنىيىتىدىن كېيىن بەرپا بولغان بولۇپ، غەربىي ۋادىلاردا ھوكۇمرانلىق قىلغان. 14-ئەسىرگە كېلىپ، ئىسلام دىنى پۈتكۈل مەملىكەتتە ھوكۇمەت

تى. بىزنىڭ دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن 15-18- ئەسىر-
لەردە ئىشلەنگەن گەزماللار، ھۈنەرۋەنچىلىك ساھاسى مەھسۇ
لاتلىرىنىپ ئەڭ ئۇقۇرى سۈپەتلىك ۋە ئۈستىلىق، تەلەپچان-
لىق بىلەن خەلىق تەرىپىدىن ئىشلەنگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.
ئۇيغۇر خەلىق گەزماللىرىنىڭ نۇرغۇنلىغان تۈرلىرى مە-
لۇم بولغان.

- 1) ماتا - قولدا توقۇلغان ئېرىك ياхта گەزمال.
- 2) سەرگەز - بېزەك سېلىنغان گەزمال.
- 3) چوتۇ - ئاقارتىلغان ياختا گەزمال.
- 4) چەكەن - ئېرىك ياختا گەزمال.
- 5) سولما - تەكشى بويالغان گەزمال.
- 6) ئوشتا چەكەن - يۇمشاق ئۇلغۇق ۋە ياختا گەزمال.
- 7) تۇرپان سىرىق چەكەن - تۇرپان شەھىرىدە تەييارلى-
نىدىغان تەكشى ئىشلەنگەن ياختا گەزمال.
- 8) خوتەن تولسى - پەقەت خوتەندە ئىشلەپ چىقىرىلىد-
غان قېلىن ئېرىك ياختا گەزمال.
- 9) يوپۇرغا چەكەن - ئاساسەن يوپۇرغا شەھىرىدە تەي-
يارلىنىدىغان قېلىن ئۇلغۇق ياختا گەزمال.
- 10) شاتما - ئىپەك بىلەن لىۋرېكىس گەزمال.
- 11) ئەتلەس ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى - خان ئەتلەس، شايى، تۇ-
گا ۋە ئۇلارغا ئوخشايدىغان.
- 12) بەقەسەم - يوللۇق، كۆپىنچە ئىپەك گەزمال.
- 13) زەرباپ - كىمخاپ - زېنەتلىك زەر نەقىشلىك گەزمال.
(ئاكسامت).
- 14) كىسپىيە.

گەزماللار بەلگۈلۈك تېخنىلوگىيە بويىچە تەييارلىناتتى.
بىزنىڭ ئەسىرلىرىمىزنىڭ 60- ئىللىرىدىلا قول ھۈنەرۋەنچى-
لىك سەنئىتى شەرقىي تۈركىستاندا كەڭ تارقالغان ئېدى. ھا-
زىرقى كۈندىمۇ بۇ ھۈنەرنىڭ سىرىنى بىلىدىغان بەزى ئائىل-
لەر بار. شۇنىمۇ تەكىتلەش زۆرۈركى، ئايرىم بىر ئائىلە ياكى
ئىشخانا، ئۇ ياكى بۇ گەزمالنى باشتىن ئاياق تەييارلاش ئىم-
كانىيىتىگە ئېگە ئەمەس: بىر ئائىلىدە ئىپەك ئىگىرىيدۇ، يەنە
بىرسىدە ئەشۇ ئىپەكتىن گەزمال توقۇيدۇ، ئۈچىنچىلىرىدە بۇ
گەزماللار بويىلىدۇ. ئىپەك تەييارلاش ئەڭ كۆپ ئەمگەك تە-
لەپ قىلىدىغان ۋە ئەڭ مۇھىم جەريان بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.
ئۇنىڭ بىلەن ئاساسەن ئاياللار شۇغۇللىنىدۇ.
مىنېرال خام ئەشياسىلاردىن تەييارلانغان بىسۈپلەر بىلەن
بويالۇش توۋەندىكىچە ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان:

دەسلەپ قەغەزگە نەقىش سېزىلىدۇ، ئاندىن ئىپەك مېتال
پلاستىكىدا ئىشلىنىدۇ. مېتالغا يەتكۈزۈلگەن نەقىشنىڭ ئا-
ساسى رەڭ ئېلېمېنتلىرى كېسىلىپ، تارقاتىپ ياسىلىدۇ. ئاقىر
تىلغان گەزمالغا تارقاتىپ قويۇلۇپ ئالدىن-ئالا تەييارلانغان
ئۇن ۋە ھاك ئارىلاشماسى بىلەن ئاساسى قىسمى يېپىلىدۇ.
كېيىن تارقاتىپ ئېلىنىدۇ. گەزمال بولسا بېسىلغان نەقىشلىرى
بىلەن ئاپتاپتا ياكى تۇراقلىق بىر تېپىپراتۇرىدا قۇرۇتىلىدۇ.
قۇرۇتىلغان گەزمال قازانغا سېلىنىدۇ. شۇ چاغدا بويالقلار ھاك

قاپلىمىغان جايلارغا سىڭىدۇ. بويۇلۇپ پۈتكەن گەزمال يەنە
قۇرۇتىلىدۇ، ئاندىن كېيىن ئالايىتەن قىسقۇچ ياكى پىچاقلار بى-
لەن ھاك ۋە ئۇنىڭ تاش ئۈگۈندىلىرىنى تازىلاپ چىقىرىلىدۇ.
گەزمال بوياشنىڭ بارلىق تېخنىلوگىيەسى بۇ كىتابنىڭ
ئاۋتورى 1953- ئىلى قەشقەر شەھىرىدىن ئانچىمۇ ئىراق بو-
لىمىغان بويامەت مەھسۇلىنىڭ تۇرغۇنلىرى، كۆپكە تونۇلغان ئۇ-
يغۇر ئۈستىلىرى - ئارۋاۋاخۇن ۋە قاسىماخۇننىڭ ئىپتىپاقى بى-
ر كەنلىرىدىن يېزىۋالغان.

ئالبومدا كۆرسىتىلگەن ئۇيغۇر مىللىي كىيىم-كېچىگە
دىكى رەڭلىك گەزماللار ئۇقۇرىدا تەرىپلەنگەن ئۇسۇللار بو-
يىچە ئىشلەنگەن. ئۇستا ۋە رەسساملار بويالقلارنى ئۆزلىرى
بەزى قىلاتتى ياكى چەتتىن ئېلىپ كەلگەنلەرنى قوللىناتتى.
ئەڭ قويۇق، كۆلۈپتلىق رەڭلەر مۇنۇلار بولغان:

ئاق، قارا، قىزىل، سېرىق، يېشىل، كۆك، ھالرەڭ، كۆلرەڭ.
ئىش جەريانىدا ئۇستىلار مەزكۇر بويالقلارنى ئەتراپلىق
ۋە ئىزچىل قوللانغان ھەم تەسۋىرلەۋاتقان نەقىشكە يار قىلىق،
گۈزەل رەڭلەرنى بىرلەشتۈرۈشنى بىلگەن. بولۇپمۇ نەقىش-
لەشتە تەبىئەت مەنزىرىسى، ئۇنىڭ باي رەڭلىرى ئاساسى مەز-
جە بولغان ئىپەكلىكىدە شۇبھە يوق. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بەزى
بىر رەڭلەر ئۇسۇملۇك ياكى مېۋە دەرەخلىرىنىڭ ناملىرى بى-
لەن ئاتىلىدۇ: ئانار، شاپتۇلا، لالگۈل، مودەنگۈل ۋ. ب. گەز-
ماللارنى بوياشتا كۆپرەك ئوخراڭى ئىشلىتىلتتى. ئۇستىلار ئۇ-
نىڭ ياغزا-ياغزا رەڭلىك ۋارىيانتلىرىنى تېپىپ، ئۇنىڭغا قو-
شۇمچە قىزىل، سېرىق رەڭلەر ئارقىلىق تېخىمۇ بېيىتاتتى.
ئۇقۇرقى سۈپەتلىك بويالقلارنى ئىشلەپ چىقىرىشتا چوڭ تەج-
ربىگە ئېگە بولغان. ئۇيغۇرلار، بويالقلارنى تەييارلاش ۋە ئۇ-
لارنى ئەمەلىيەتتە ئالاھىدە تېخنىلوگىيەلىك ئامىللار بىلەن پايدى-
لىنىدىغان. نەقىشلىشىنىڭ ئاساسىي تېخنىلوگىيەلىك ئۇسۇلى-
ترافارېت ياساش ۋە بېسىپ سېلىش بولۇپ ھېساپلىناتتى. نە-
قىش ئەلېمېنتلىرىنىڭ قېدىمىي ئاتالغۇلىرى بەختكە قارشى
ھەر خىل سەۋەبلەرگە بېناەن بىزگە يېتىپ كېلمەيدى. ئە-
مەلىيەتتە شۇنداق بولسىمۇ بەزى بىر كېيىن ۋۇجۇتقا كەلگەن
ئاتالغۇلار ھازىرقى كۈندە كەڭ قوللىنىلماقتا. گۈل يوپۇرماق،
يوپۇرماق، مۇدەن، كۈن، بادام، گۈلبادام، ئانار، ئانارگۈل ۋە
باشقىلار.

گەزماللارنى بوياشقا ئوخشاش تەييار كىيىم-كېچەككە،
باش كىيىمگە كەشتە بېسىشتا ئوسۇملۇك نەقىشلىرى كەڭ پايدى-
لىنىلغان ۋە مەلۇم ئۇسۇلغا كەلتۈرۈلگەن: ئانار، ياغزا،
گۈلگۈل، لەيلىگۈل، مودەنگۈل ۋە باشقىلار. بولۇپمۇ بادام-
گۈلنىڭ گۈللىرى، يوپۇرماقلىرى پات-پات ئۇچراپ تۇرىدۇ.
ئۇلار بولسا ئۇيغۇر مىللىي نەقىشلىرىدە ئۆزىگە خاس خۇسۇ-
سىيىتىدە يارقىن ئەكسىنى تېپىپ، سىمۋول بولۇپ قالدى.
ئۇستا ئاياللار پەقەت ئىپەك ئىپىنى (كەشتە بېسىشتا) قول-
لىنىپ قالماي، بەلكى مەرۋايىت، ئۇششاق مۇنچاق، قىممەت
باھالىق تاشلار، ئالتۇن ۋە كۈمۈش ئېلىرىنىمۇ پايدىلىنىپ،
ئىشلەتكەن.

Особое место в истории одежды занимает национальный костюм, хранителем традиций которого является народ. Уйгурский национальный костюм складывается постепенно на протяжении многих веков, под влиянием многочисленных факторов, причем сложность его формирования зависела и от внешних влияний. Костюм тесно связан с этикой, законы которой определяют норму общения людей между собой, обязанности человека к обществу, к семье и т.д. Поскольку, каждый народ проходит свой особый исторический путь, то одежда различных стран развивается самобытно, соответственно с географическими климатическими условиями, с характером нации, ее обычаями и традициями. Костюм включает в себя не только собственно одежду, но также прическу, обувь, головной убор, косметику и различные дополнения — сумку, пояс, ювелирные украшения.

Национальная одежда уйгуров «одного из древнейших и интереснейших народов Центральной Азии» с высокой земледельческой и городской культурой, «известного со времен Огуз-хана (III век до н.э.), Птолемея (II век до н.э.), Ван-Янь дэ (X в.), Махмуда Кашгарского (XI в.), В. Рубрука, Марко Поло, Рашид ад-дина (XIII в.)», отличается своими оригинальными особенностями. Искусно украшенная имеющая множество разнообразных расцветок, одежда эта прошла долгий и интересный эволюционный путь.

Уйгуры до прихода ислама находились под влиянием манихейства, буддизма, христианства. Естественно, что каждая из этих религий оставила отпечаток на культуре народа.

«Буддийские монастыри служили очагами религиозного учения, художественного творчества, грамотности. Остатки скульптуры, живописи, прикладного искусства являются свидетельствами высокого уровня художественного творчества уйгурских мастеров». Археолог фон Лекок, изучая памятники культуры Восточного Туркестана, в том числе и «Мин уй» («Пещера тысячи будд») с роскошной архитектурой и скульптурой — своего рода музей изобразительного искусства, построенный в древнейшие времена, писал: «Буддийская культура Восточного Туркестана, которая со временем Канишки заняла здесь прочную позицию, при уйгурах получает дальнейшее развитие и обогащение». «Индийские персонажи из книги «Джатака» на фресках кизилского «Мин уй» облачены в уйгурскую одежду: яхтак (рубашка), тун (халат) и головной убор (тюбетейка)». «Мусульманская культура проникла в Восточный Туркестан позже буддийско-ин-

дийской и первоначально господствовала в западных оазисах. В XIV в. ислам стал господствующим во всей стране», но и в этот период уйгуры принимали мусульманскую культуру с учетом местных особенностей. Например, не все женщины стали носить паранджу. «Очень интересно описывает одежду XIV века неизвестный автор в древнем источнике: «...уйгурские женщины одеты в черные одежды, на голове черный платок, но лицо открыто. Они обрабатывают рубин и золотыми нитями вышивают кадак (коронка, укрепляемая надо лбом). В прическах у них заколки, в ушах золотые серьги, на одеждах всевозможные украшения. Ткут шелк, шелковую парчу. На тканях шелковыми нитями искусно вышитые цветы и деревья».

«Академик В. Л. Комаров приводит данные Н. М: Прежевальского, который отмечает богато оформленные цветники-бустаны Восточного Туркестана. В них благоухали розы, астры, бархатцы, бальзамины и другие цветы. Далее он подчеркивает, что в Кашгарии цветы сажают на крышах саклей, под забором, над воротами. Разбивка придомового участка для декоративного сада (бостан), в частности цветника (гюлзар), создание тенистой зеленой галлерей (баранлик), оформление фасада дома и дворца бордюрными растениями, являются одной из древнейших традиций уйгуров». Естественно, что такой пейзаж не мог не отразиться в предметах прикладного искусства. В вышивке камзолов, головных уборов преобладает растительный орнамент: стилизованные цветы граната, ореха, розы, тюльпана, пиона и т.д. «Цветы считались символом любви. О цветах сохранились старинные народные песни, стихи, есть цветочные художественные орнаменты на коврах, в старинных книгах». Красивое, с вкусными орехами миндальное дерево с древнейших времен любимо восточными народами. Миндаль и его цветы стали своеобразным символом в национальном уйгурском орнаменте. Народные мастерицы вышивали не только шелковыми нитями, но также применяли жемчуг, бисер, драгоценные камни, золотые и серебряные нити (канитель). Секреты вышивания передавались из поколения в поколение.

При помощи самодельных, изготовленных из орехового или урюкового дерева станков вилась пряжа, изготавливались ткани, обрабатывались шкуры и т.д. Дошедшие до нашего времени образцы тканей XVIII—XIX вв. свидетельствуют о высоком уровне ремесла, мастерстве, трудолюбии народных умельцев.

Уйгурам известно множество разновидностей тканей. Наиболее распространенные среди них: мата — грубый холст; саргаз — набивная ткань; чуту — беленая хлопчатобумажная ткань; чекмень — грубое хлопчатобумажное полотно;

солима — гладкокрашенная ткань; ошта чекмень — гладкая шерстяная или хлопчатобумажная ткань;

турфанский желтый чекмень — гладкая хлопчатобумажная ткань, изготавливалась в Турфане;

хотанская толима — плотная, грубая хлопчатобумажная ткань, производилась только в Хотане;

йопурганский чекмень — плотная шерстяная или хлопчатобумажная ткань, в основном изготавливалась в городе Йопургане;

шати́ва — тонкий шелк с люре́ксом;

атлас и его разновидности (хан атлас, шайи, тога), аналогичные по фактуре шелковые ткани — альпак, тафта, камка и др;

баксам — шелковая полосатая ткань;

зарбап-кимхап — роскошная парчевая с золотыми узорами ткань;

кисея — легкая прозрачная хлопчатобумажная ткань с тканым рисунком в крупную клетку и набивным цветочным орнаментом по белому или светлому фону.

Ткани создавались по определенной технологии. Еще в 60-е годы нашего столетия искусство ручного изготовления тканей было широко распространено в Восточном Туркестане. И сегодня имеются отдельные семьи, которые владеют тайнами этого ремесла. Необходимо отметить, что отдельная семья или мастерская не владеет технологией создания ткани в целом, в одних семьях прядут нити, в других из этих нитей ткнут ткани, в третьих ткани красятся и т.д. Наиболее трудоемким и вместе с тем важнейшим является процесс приготовления нитей, чем занимаются в основном женщины.

Раскраска тканей красителями, которые готовятся из минерального сырья, производится следующим образом: первоначально рисунок узора делается на бумаге, затем воспроизводится на тонкой металлической пластинке. Узор, перенесенный на металл, вырезается (делается трафарет), причем вырезаются фоновые элементы. На отбеленную ткань кладется трафарет и смесью из муки и извести, приготовленной заранее, покрываются фоновые элементы. Трафарет снимается, а ткань с отпечатанным узором сушится на солнце или в помещении с опреде-

ленной температурой. Высушенная ткань опускается в чан (или казан), где краска пропитывает не покрытые известью участки. Выкрашенная ткань вновь сушится, после чего с нее специальными скребками и ножами удаляют кусочки извести и муки. На ткани остается узор.

Вся технология окраски тканей записана автором этой книги в 1953 году со слов знаменитых уйгурских мастеров Аруп-ахуна и Касым-ахуна, живших в селе Боямат, недалеко от Кашгара.

Цветные ткани уйгурской национальной одежды, показанные в альбоме, созданы вышеназванным способом. Мастера-художники составляли краски сами или пользовались привозными. Колористическая гамма состояла из следующих цветов: белый, черный, красный, желтый, зеленый, голубой, розовый, серый. В процессе работы мастера широко варьировали эти краски, добивались яркости, изящества цветовых сочетаний изображаемого орнамента. Неиссякаемым источником фантазии при составлении красителей была природа. Вот почему названия отдельных цветов повторяют названия растений: гранатовый, персиковый, льняной, травянистый и т.д. В раскраске тканей часто использовалась охра, причем мастера добивались разнообразия ее цветовых вариантов, ей придавались красный, желтый, яшмовый оттенки. Имея большой опыт в производстве красок высокого качества, уйгуры использовали особые технологические приемы, способы изготовления красок и их применения. Основными техническими приемами нанесения орнамента на ткань являются тиснение и трафарет. Старинные названия элементов орнамента до нас, к сожалению, не дошли. В практике широко используются различные названия более позднего происхождения: гюль йопурмак (лепесток цветка), йопурмак (листочек), модан (пион), кон йопурмак (несколько лепестков или листьев, соединенных между собой), бадам (миндаль), гюльбадам (цветок миндаля), анар (гранат), анаргюль (цветок граната) и другие.

С конца XVII в. до начала XX в. в уйгурском костюме особых изменений не происходит. Для этого времени характерно деление одежды по районам основных городов (Кучар, Турфан, Кашгар, Яркенд), по климатическим и географическим условиям Восточного Туркестана. Социальный характер одежды проявляется в качестве тканей, драгоценности отделки. Как у всех народов, в уйгурском костюме отразились обычаи и традиции людей, населяющих различные области.

The national suit takes special place in uigur's tradition which had been kept up by the nation to our days. The suit is communicated with the ethnics, laws of which definite the communion of the people between each-other, the obligation of the man to the society, to the family etc;

So far as each nationality passes its special historical path, the clothing of various country develops originally, suitably with the geographical climatic situation, character of the nation, with its customs and traditions.

The suit includes not only the special clothing but also coiffure, shoes, head-dresses, bags, belts and jewelry ornaments.

The uigur national clothing of one of the ancient and interesting nations of the Central Asia with the high agricultural and urban culture which is known since the age of Oguz-Khan (III-age up to ours), Ptolomey's (II-age), B. Rubruck, Marko-Polo, Rashid-ad-din, (XIII-age) differ by the original particulars.

Skilfully decorated suit which has a lot of variety colours, had been stepped a long interesting evolutionary path. Before Islam arrived the uigurs were under the monikhey's, buddism's and Cristianity's influence. Certainly each of the religions had left an imprint on the national culture.

Buddies cloisters served as a center of religions teaching, artistic creation, literacy. The remainders of sculpture, painting, applied art are witness everybody about the high level of the uigur skilfuller's artistic creation.

The archeologist Jon Iecock learning the memorials of the Eastern Turkistun's culture, including (Thousand caves of buddism) with the wealth of architector and sculpture as a museum of an immitative art, built in ancient times wrote: The Eastern Turkistun buddies culture which had occupied here a firmly position since the time of Kaniskey exceeds the development and enrichment in the time of uigurs.

The indian characters from the book «Jataca» on the fresco kysils «Thousand caves» are invested with the uigur's clothes:

yakhtuck (shirt), toon (dress-gown) and a head-dress (tjubiteica-dopa).

The models of the clothing which had remained since XVIII—XIX-ages show us about the uigur nation's high level trades, masterships, industrions and national skilfullers. There were various kinds of clothing. Some of them we can see nowerdays.

mata — rough cloth

sargus — fill up cloth

chootoo — white cotton fabric

checmen — rough cotton linen

solima — smooth painted cloth

ostar checmen — cotton fabric cloth.

turphun yellow checmen — smooth cotton fabric was manufactured in Turphun.

khotan cloth tolymar — the cotton fabric cloth — especially had been executed in yopurgun city.

shativa — thin silk with a lustre.

atlas and its varieties as khun atlas, shaya, toga and its analogical silk cloth as — alpaca, taphta, camcar and etc.

bacsum — silk striped cloth.

zarbup — kimkhup — a luxurious brocaded cloth with a golden ornament.

kyseya — a light transparent cotton with the waven ornament in big checs and with printed flower ornament on the white and light background.

In the 60th centuries clothing had been manufactured by the detirmine tecknology. In 1961 a hand producing was widely used in Eastern Turkistun.

There are separate families in modern life which have a mistery of this kind of trade. It is necessary to notice that a single family can't possess the whole technology of production, some of them bucle threads, others wave clothing with the needles and the others paint them etc. Such ways of painting of the mineral materials are known nowerdays:

First of all we need an ornament which had been made on the paper then it reproduces on a list of metallic plate. The reproduced ornament is cut up from the plate and a stencil. Upon the whitened cloth puts the stencil, covers with the mixture of flour and plaster. After it the stencil takes away from the cloth with the ornament, dries in the drying-room with the definite temperature. The dried cloth puts down into the boiler to paint the empty places on the background. The painted cloth is kept under the sun to dry and then the remnants of plaster and flour takes away by the special knives.

In 1953 the whole technology of cloth painting in the book is gathered by the author from the words of uigur skilfullers as Aroop-akhoon and Kasymakhoon which lived not far from Kashgar (in the village called Boyamat).

The painted cloth of the uigur national suits are shown in the book have been created by above mentioned method. Skilled painters achieved colours by themselves or made use of the incomes. Colours had been made up by such ranges as black, red, yellow, green, blue, pink, grey. They have used various colours in their work, especially bright and elegant flower combinations of their own ornament investions.

The nature was the inexhaustible source of fantasy in making up of various colours. That's why the names of some colours repeat the names of the flowers.

(pomegranate, peachy, linen, grassy and etc.)

The painters had used ochre in their painting. The ujugurs had a great practice of producing high quality colours. The main technical ways of putting on a quantity of the ornaments upon the cloth are stamping and stencil.

The names of the ancient elements of the ujugur ornaments are unknown today. It is used the names of those ornament elements of the later origin:

gool yopurmuk — the leaf of the flower;

yopurmuk — leaf

curn yopurmuk — several leaves of the flowers are connected with each-other);

budum — almond;

goolbudum — the almond flower;

arnar — pomegranate;

arnargool — the pomegranate flower and etc.

In producing of the clothing the ujugurs used silk, cotton, precious jewels (stones). They made use of nature paints (colours). From the ancient issues we had also learned that the ujugur women used very skilfully cosmetics, nature colours for the eyebrushes and eyebrows hair and accurately kept themselves, used bulzum, mooscus and ambra. The musulmun culture permeated to the Eastern Turkistun later than the buddy-indian's first domination in the western vasis.

In the XIV-age when islum became ruling in all the country, the ujugurs accepted the musulym culture with the consideration of the local peculiarities. For example: not all of the women wore paranja.

One of the unknown authors of the XII-age wrote very interestingly about the ujugur's clothing.

«Ujugur women are look like as their men by the skin and all of them wean black clothing, have a black scarf on the heads but with uncovered

faces». They farmed ruby and the golden thread hang out cuduck (crown fastened on the forehead). They have hairpins on the hair, ear-rings, all kinds of adornings on the clothing (dresses). They had used silk brocaded cloth. They sew flowers and trees very skilfully on the cloth with (with) the help of the threads.

«The academician V. L. Komorov gives facts by N. M. Prjevalskij, which had noticed the rich decorated flower-gardens of the Eastern-Turkistan. The gardens are full of flowers as asters, roses, balsamin, velvets. Then he had noticed that the flowers are grown everywhere in Kashgar (in the yard, over and above the gates, under the benches and on the counter benches).

Laying out of the plots near the houses, for the decoration gardens, especially a flower-garden (goolzar) the creation of the shady green gallery (baranglick), the decoration of the facade (front) of the houses and the Palace with the plants, show one of the ujugur's ancient traditions».

There were no differences in the ujugur's suit at the end of the XVIIIth and at the beginning of the XXth ages. Their clothing were divided on the base of the regional peculiarities. By the climatic and geographical particulars of the Eastern Turkistun they had their own clothing in such cities as Kashgar, Turphun, Kuchar, Yarkend. As the other nation's clothing the ujugur nation showed their customs and traditions by their clothing and suit.

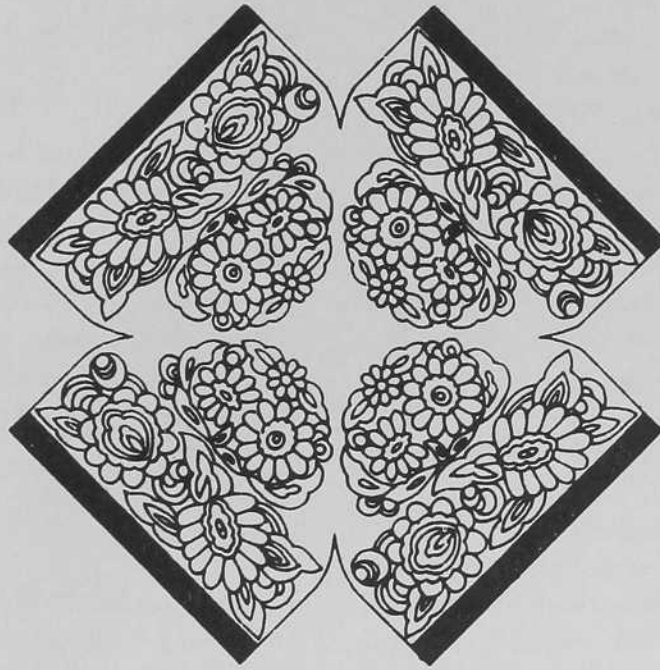
Vegetable ornaments are also in a wide use as a coloured and embroidered cloth such as pomegranate flower, a rose, nut, tulip, peony. Very often there can be meet the representation of the flowers and the leaves of an almond which are the symbol of the ujugur's national ornament.

The national handicraft workers sewed not only with the silk thread but also used the pearl, beads, expencive stones, gold and silver threads. The secrets of such embroiderings are transferred from generation to generation.

باش كپمله ر

ГОЛОВНЫЕ УБОРЫ

HEAD DRESSES

باش كىيىمەلەر

ئۇمۇمى سانى 250 تىن كام ئەمەس دوپا، قاپاق ۋە تۇماق لارنىڭ 25 تىن جىق تۇرى بار. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ باش كىيىملىرىدە خەلقىنىڭ ئەنئەنە، ئۇستىلىق ۋە دىت ئىشتىياقى ئالاھىدە روشەن مۇجەسسەملەنگەن. ئادەم ئۇچىسىدىكى كىيىمنىڭ ئاساسىي ئېلېمېنتلىرىدىن بىرى بولغان ھالدا باش كىيىملەر ئۇنى ئىجات قىلغۇچىلارنىڭ كەشتە بېسىش، باش كىيىمنىڭ بىقىنغا ياكى مەركىزىگە قارىتىلغان گۈزەللىكى بويىچە نا-زۇك ۋە تەكرارلايدىغان ماھارىتىنى نامايىش قىلاتتى. ئۇزۇن ۋە كەڭ ئاق داكا ياكى كىسىيا بىلەن سەللىنى ئۇستىلىق بىلەن ئورنىغا قاراپ ئەتراپتىكىلەر ئەشۇ كىشىنىڭ قايسى تەبە-قىگە تەئەللۇق ئېكەنلىكىنى ئايرىۋالاتتى. نەقىشنىڭ تۇرى ۋە جايلىنىشىغا رەختنىڭ سۈپىتىگە قاراپ باش كىيىملەر: ئەر-لەرنىڭ، ئاياللارنىڭ، بالىلارنىڭ ۋە ياشانغان كىشىلەرنىڭ (قېرىلارنىڭ) دەپ بۆلۈنىدۇ.

دوپا ئېگىز بولمىغان، كۈنۈس شەكىللىك چوققا ۋە جىيەك تىن تەركىپ تاپقان. شەكلى بويىچە دوپىلار قىرلىق (4 قىرى بار) ۋە دوڭلەك بولىدۇ. دوپىلارنىڭ ھەممە تۈرلىرى دېگىدەك ئەستەر بىلەن تىكىلىدۇ. بۇ باش كىيىمنى تەييارلاش جەريانى بىر خىل، ئۇلارنىڭ بەزى بىر ئالاھىدىلىكلىرى ھەققىدە دوپىلار نىڭ ئۇ ياكى بۇ تۈرى ھەققىدە بېرىلگەن ماقالىدا سوز بولىدۇ.

دوپىنىڭ ھەر بىر قىسمى ئايرىم پىچىلىدۇ ۋە شۇ پارچىگە نەقىش كەشتىسى بېسىلىدۇ. ئاندىن كېيىن ئەستەر ۋە پىچىلغان قىسىملارنىڭ ئاساسى ئۇششاق قىلىپ شىرىلىدۇ. ھەر بىر قۇرنىڭ ئارىلىقى كىچىك (تار) بولۇپ 2 مىللىمېتىرنى تەشكىل قىلىدۇ. كەڭلىكى 1 سم دىن ئاشمايدىغان قەغەز پارچىسى بىلەن ئورالغان ئىنچىكە ياغاچ ياكى سىم تايماقچىلاردىن ياسالغان پىلتىلار (سپىتس) ئايرىم تەييارلىنىدۇ. بۇ پىلتىلار قۇر-لار ئارىسىغا، ئىچىگە ئېلىنىدۇ. موشۇ يول بىلەن ئەستەر بىلەن ئاساس ئارىسىغا ئېلىنغان، قاسقان (كاركاس) خىزمىتىنى ئاتقۇرىدىغان «دوپا» تەييارلىنىدۇ. موشۇنىڭدىن كېيىن دوپىنىڭ ھەممە قىسىملىرى قوشۇلۇپ تىكىلىدۇ. دوپىنى ئازىراق نەمدەپ، ياغاچ قېلىپقا كىيگۈزۈپ، 2-3 كۈن داۋامدا قۇرۇتىدۇ. ئاندىن قېلىپتىن چىقىرىپ، دوپىنىڭ قىرلىرى ئېنىق چىقىشى ئۈچۈن، ئۇنى قاتلاپ، بىر نەچچە كۈنگە باستۇرۇپ قويىدۇ.

تورت قىرلىق دوپىلارنىڭ ھەممىسى دېگىدەكلا قاتلىنىدۇ، بۇ بولسا ئىنتايىن قولايلىق، چۈنكى ئۇنى ھەر قانداق يەتتە قاتلاپ يانچۇققا، يەڭنىڭ ئىچىگە سېلىۋېلىشقا ياكى پونا-بەلباغقا قىستىرىپ قويۇشقا بولىدۇ.

1. بادام دوپا

بۇ تورت قىرلىق دوپا. ئۇلار قارا لاسىتەك تېپىدىكى رەرە خىتتىن تىكىلىپ، ئاق ئىپەك زىپتىن «بادام» ۋە ستىلىزاتسىيە-لەنگەن ئانار، شاپتۇل ياكى قىزىل گۈل نەقىشلىرى بېسىلىدۇ ۋە ش. ئو. گايى بىر بادام دوپىلار ئاق، سېرىق ۋە ئاق زىپ-لاردىن ياسالغان پوپۇك ئولا تەرىپىگە ئېسىلغان (الدا بېزىلىدۇ مۇنداق دوپىلارنى كۆپىنچە ئەرلەر كىيىدۇ. ئاياللار ئىچىدە ئا ئۇچرايدۇ.

بادام دوپا شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاھالىسى زىچ جەنۇبىي دا بولۇشىدا كەڭ تارقالغان.

2. چىمەن دوپا

چىمەن دوپىلار تورت قىرلىق ھەم دوڭلەك بولىدۇ. ئۇ-لارنى ياخىتىدىن ئىشلەنگەن قېلىن رەختلەردىن تىكىدۇ. چىمەن دوپا ئۆزىنىڭ نامىغا تولۇغى بىلەن ماسلىشىپ، خىلمۇ-خىل رەڭلىك ئىپەك زىپلاردىن بېسىلغان چىمەن گۈللەرنىڭ نەقىشى بىلەن كۆرۈنىشى گۈللەنگەن چىمەنلىكنى ئەسلىتەتتى. گۈللەرنىڭ ئارىسىدىكى بوش قالغان جايلار ئوچۇق يېشىل، قارا ياكى ئاق زىپلار بىلەن بېسىلغان كەشتە بىلەن يېپىلىدۇ. بۇ دوپىنى ئاساسەن شەرقىي تۈركىستاننىڭ جەنۇبىدا ئەر كىشىلەر كىيىدۇ.

3. گىلەم دوپا

بۇ باش كىيىمنىڭ شەكلى تورت قىرلىق بولىدۇ. گىلەم دوپا دېگەن نامنىڭ كېلىپ چىقىشى سۈرەتلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە قارىپ، يەنى گىلەم سۈرەتلىرىگە ئوخشاش ئېنىق گېومېترىيالىق نەقىشلەرنىڭ باشلىنىشىدىندۇر.

مۇنداق مۇۋاپىق كەشتىنى ئۇششاق چاقماق قىلىنىپ، ئاق زىپ بىلەن تىكىلىدۇ، ئاندىن ھېسايلاش يولى بىلەن ھەر خىل رەڭلىك زىپلار بىلەن نەقىش بېسىلىدۇ.

ياش زىپتىلەر كېيىدىغان گىلەم دوپىنىڭ كەشتە گۈللىرى يوغان-يوغان بولۇپ زىپ رەڭگى ئانچە ئوچۇق بولمايدۇ. قىز لارغا خاس دوپىلارنىڭ كەشتە گۈللىرى ئۇششاق، زىپ رەڭگى ناھايىتى ئوچۇق بولىدۇ. قەشقەر، خوتەن ياشلىرى مۇنداق دوپىلارنى كۆپەرەڭگى خەلق بايراملىرىدا، تويلاردا، چوڭ تە-نتەنلەردە كېيىشەتتى.

4. قەشقەر تولىما دوپىسى

بۇ قىرلىق دوپا بولۇپ تۈپە تەرىپى دۈڭلەگىرەك كېلىدۇ.

«تولما» دېگەن نامى شۇ دويا تىكىلىدىغان رەخت نەتىجىسىدىن كېلىپ چىققان. ئۇستىلىق بىلەن تىكىلگەن جىيەك كەشتىسى، تويە قىسمى كەشتىسى بىلەن گارمونىيالىق ماسلاشقان. تولما دوپىنى قەشقەر ۋە خوتەن ئەرلىرى كېيىدۇ.

5. سىدام دويا

سىدام دويا— سىدام بولۇپ، بېزەكسىز بولىدۇ. سىدام دويا بىنىڭ ئىككى تۈرى مەلۇم: قەشقەر ۋە ئىلى دوپىلىرى. قەشقەر دوپىسى ئېگىزىرەك، قىرلىق بولىدۇ، لېكىن قاتلانمايدۇ. ئىلى دوپىسى بىرىنچىسىدىن پەسەرەك بولۇپ، تويىسى ئۇچ—لۇغاراق، ئوڭاي قاتلىنىپ يانچۇققا سېلىنىدۇ.

سىدام دوپىلار زىغىردىن ئىشلەنگەن ماتادىن، يوم بەرقۇت تىن، دۇخاۋىدىن، قارا—كوك، قارامتۇ— يېشىل، قارا—قىزىل، قوڭۇر رەڭلەردىن تىكىلىدۇ. شەرقىي تۈركىستاننىڭ جەنۇبىدا بۇ دوپىنى ئەزلەرمۇ، ئاياللارمۇ كېيىدۇ. ئاياللار تولىسى ئاق ياكى ئوچۇق يېشىل ياغلىقلارنىڭ ئۈستىگە كىيىشىدۇ. گايى بىرلىرى ئەكسىچە ياغلىقنى دوپىنىڭ ئۈستىگە تاغىدۇ. ئىلى ۋادىسىدا بولسا بۇ دوپىلارنى پەقەت ئەزلەرلا كېيىدۇ.

6. سىدام قىداق دويا

بۇ دويا قىرلىق بولۇپ، ئېگىز (شەرقىي تۈركىستاننىڭ شىمالىي رايونلىرىدا) ياكى دۈڭلەك پەسەرەك (جەنۇبتا) بولۇپ كېلىدۇ.

بېزەك سۈپىتىدە دوپىنىڭ گىرۋىگىگە شەكلى بويىچە قىزىل گۈل يوپۇرمىغىنى، مودەنگۈل، شاپتۇل ۋە شۇنڭغا ئوخشاش دىغانلارنى ئەسلىتىدىغان ئالتۇن، كۆمۈچ ياقىراق زىننەتلەر (قاداقلار) تىكىلىدۇ. سىدام قاپاق دويا، يېشىل، قارا، پەسەرەك كوك سىدام ياكى ئوزىدىن گۈلى بار چىت ياكى لەستىك رەخت لەردىن تىكىلىدۇ.

بۇ دوپىلارنى شەرقىي تۈركىستاننىڭ جەنۇبىدا ھاللىق ئائىلىلەرنىڭ قىز—چوكانلىرى كېيىدۇ. شىمالدا بولسا ئانچە كەڭ تارقالمايدۇ.

7. ئالتۇن قىداق دويا

بۇ دويا كوك، قارا بەرقۇت ياكى دۇخاۋىدىن تىكىلىدۇ. گۈل شەكلىدىكى ئالتۇندىن قويۇلغان بېزەك قىداق دوپىنىڭ ئالدى تەرىپىگە قارىتىلىدۇ. گايى بىر چاغلاردا ئالتۇن ئۇششاق گۈل لەر جىيەككە پۈتۈنلەي تىكىلىپ، دوپىغا تېخىمۇ گۈزەللىك بېرىدۇ.

قىداق دوپىنى ھاللىق ئائىلىلەر قىز—چوكانلىرى چوڭ مەرا—سىملاردا، ھېيتلاردا، تويلاردا كىيىشەتتى.

8. ئالتۇن تاج قاش دويا

بۇ دويا شەكلى بويىچە دۈڭلەك بولىدۇ. ئالتۇندىن قۇيۇلۇپ ۋە ئېسىل تاشلار بىلەن بېزەلگەن تاجنىڭ ئەڭ يوغان كۆزى تاجنىڭ مەركىزىگە بېكىتىلىدۇ. ئالتۇن تاج دوپىنىڭ يىشانسىگە تاقىلىدۇ. ئالتۇن تاج قاش دوپىنى ناھايىتى باي

ئائىلىلەردىن چىققان ئاياللار يەنى خانلارنىڭ، بەگلەرنىڭ، باي—لارنىڭ ئاياللىرى كېيىدۇ.

9. گىلەم تاج دويا

بۇ دويا دۈڭلەك ھەم قىرلىق بولىدۇ. كەشتە نەقىشلىرى گېو مېترىيەلىك بولىدۇ. ئېسىل تاشلار بىلەن بېزەلگەن ئالتۇن ئۇزۇككە كىرگۈزۈلگەن توتقۇش پەيلىرىدىن ياسالغان تاج پەشائىسىغا توغرىلىنىپ تاقىلىدۇ. گىلەم تاج دويا ناھايىتى چىرايلىق باش كىيىملەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئوتكەن ئەسەرەدە ئۇنى پەقەت ئاتاقلىق شەخسلەرلا كىيەتتى. كېيىنكى ۋىيلاردا تېنتر سەھنىلىرىدە پەيدا بولدى.

10. مەنفۇ دويا

مەنفۇ دويا بىر—بىرىدىن خېلە پەرىقلىنىدىغان ئىككى تۈر—لۇك بولىدۇ: قەشقەر ۋە ئىلى دوپىسى.

تورت قىرلىق قەشقەر دوپىسىنىڭ تويىسى ۋە جىيىگىگە گۈل كەشتىسى بېسىلىپ، گۈلنىڭ چېتى يېشىل ياكى ئاسمان رەڭ ئىپەك ۋە بىلەن قورشۇلۇپ تىكىلىدۇ. گۈل كەشتىسىنى بېسىش ئۈچۈن ھەر خىل رەڭلىك ئىپەك ۋىيلاردىن پايدىلىنىدۇ.

ئىلى مەنفۇ دوپىسىمۇ تورت قىرلىق بولۇپ، پەقەت ئاق ئىپەك ۋە بىلەن كەشتە بېسىلىدۇ. جىيەككە دوپىنىڭ تويىسىگە بېسىلغان كەشتىنىڭ كىچىكلەتكەن نۇسخىسى بېسىلىدۇ. مەنفۇ دوپىنى قارا، كوك ۋە قوڭۇر دۇخاۋىدىن تىكىدۇ. شەرقىي تۈركىستاننىڭ جەنۇبىدا بۇ دويا، ئاساسەن ئاياللار كېيىدۇ. شىمالدا بولسا بۇ— ئەزلەر باش كىيىمى. شەرقىدە بولسا (تۇرپان، قۇمۇل) بۇ باش كىيىم ياشلار ۋە ئوتتۇرا ياشلىق ئەزلەر ئارىسىدا كەڭ تارقالغان.

11. سەدەپ دويا

شەكلى تورت قىرلىق ياكى دۈڭلەك بولغان سەدەپ دويا قارا، كوك، قوڭۇر دۇخاۋا ۋە ئەتلەستىن تىكىلىپ، ئۇششاق ئاق ياكى ئوچۇق—سېرىق سەدەپ ئۈنچە بېسىش ئارقىلىق بېزەندۈرۈلىدۇ. ھەر بىر قىرنىڭ مەركىزىگە يوغان بېسىلغان نەقىش جايلاشقان. ئاۋال ئېپىز قەغەزگە سۈرىتى سېلىنغان نەقىش ئويۇلۇپ، دويا ئۈستىگە يىلىم بىلەن چاپلىنىدۇ ياكى تىكىلىدۇ. نەقىش كوتتۇرى بويىچە بىر—بىرىگە زىچ قېلىپ قەغەزگە ئۈنچە بېسىلىدۇ. ئاندىن ئاۋايلاپ قەغەز ۋىرتىلىپ ئېلىنىدۇ. بۇ دوپىنىڭ پەرىقلىنىش ئالاھىدىلىكى شۇنىڭدىكى، نەقىش بىر تۇتاش كومپوزىتسىيەنى تەشكىل قىلىپ، جىيەك بىلەن تويە بىر—بىرىگە تۇتۇشۇپ كېتىدۇ. سەدەپ دوپىنى ھاللىق ئائىلىلەرنىڭ قىز—چوكانلىرى كېيىدۇ. بۇ دويا كۇچار، قەشقەرلەردە ئالاھىدە تارقالغان. شەرقىي تۈركىستاننىڭ شىمالىي قىسمىدا بۇ دوپىنى چوچەك، ئالتاي، ئىلى ئاياللىرى كېيىدۇ.

12. مەرۋايىت دويا

شەكلى ۋە كەشتە بېسىلىش تېخنىلوگىيەسى بويىچە سە—

دەپ دويغا ئوخشاش بولۇپ، ئايرىمچىلىقى شۇنىڭدىكى، مە—
رۋايىت ئۇنچىلىرى شالاغراق بېسىلىدۇ. تەبىي مەرۋايىتىنىڭ
قىممەتلىكىدىن، بۇ باش كىيىمگە كەمبەغەللىرىنىڭ قولى يەت—
مەتتى. باي ئائىلىلەرنىڭ ئاياللىرى مەرۋايىت دويىنى پەقەت
چوڭ تەنتەنلەردىلا كىيەتتى.

13. تۇرپان، قۇمۇل گۈللۈك دويىسى

بۇ دۈگلەك توپىلىك دويى كوك، قوڭۇر پومبەرقۇتتىن، بەر—
قۇتتىن ياكى زىغىردىن ئىشلەنگەن ماتادىن تىكىلىدۇ. نەقىشلى—
رى ناھايىتى ئوچۇق ئالا—يېشىل ئىپەك ۋە ۋىپىلار بىلەن تىكىلىدۇ.
يوغان گۈل كەشتىلىرى. يېشىل يوپۇرماق قىلىپ بېسىلغان
گۈلچەمبەر ئىچىگە بېسىلىدۇ. مۇنداق تەسۋىرلەش گۈل ۋە
يوپۇرماقلارنىڭ تەبىي ئەكسىنى ئەسلىتىدۇ.
دويىنىڭ نامىدىن چىقىپ تۇرىدۇكى، بۇ باش كىيىمنى پە—
قەت تۇرپان ۋە قۇمۇلدىلا ئاياللار، شۇنداقلا ئەرلەرمۇ
كىيىشىدۇ.

14. تۇرپان توقۇلما دويىسى

بۇ دويى قېدىمىي باش كىيىملەرنىڭ بىرى بولۇپ، شەكلى
قىرلىق بولىدۇ. ھەر بىر قىرنىڭ ئۈچ بۇرجەكلىك كونتۇرى
ئاسمان رەڭ توم ئىپەك ۋە بىلەن پۈتۈنلەي تىكىلىپ چىقىدۇ.
ئۈچ بۇرجەكنىڭ توپىسى پۈتۈنلەي سېرىق ئىپەك ۋە
بىلەن تىكىلىپ، ئاندىن ئۇنىڭ ئۈستىگە گۈل نەقىشلىرى بېسى—
لىدۇ. قېلىن ئىپەك ۋىپىلار بىلەن كەشتە بېسىش ئۇسۇلى كەش—
تە باسقان ئەمەس، بەلكى توقۇلغاندەك تەسۋىر بېرىلىدۇ. ئەي
نە شۇنىڭدىنمۇ «توقۇما دويى» دېگەن نامىدۇر. بۇ چىرايلىق
باش كىيىمنى پەقەت تۇرپاننىڭ ئەرلىرىلا كىيىدۇ.

15. يوسىا دويىسى

شەكلى دۈگلەك، كەشتىسىز بولغان بۇ دويىنى ھەر قانداق
يوشاق گۈللۈك رەختىن تىكىشكە بولىدۇ. يوسىا دويى 2 قە—
سىدىن ئىبارەت: چوققا ھەم يانلىرى. ۋۇقۇرى دۈگلەك پىچى—
لىپ، توپىسى ئىچىگە تىك بۇلۇڭلۇق قىلىپ بېچىلىدۇ. ئان—
دىن ئەستىرى بېچىلىدۇ. ھەر بىر دېتال ئايرىم ئەستىرى بى—
لەن قوشۇلۇپ شىرىلىدۇ، بىراق يىلتە كىرگۈزۈلەيدۇ. تىك
بۇلۇڭلۇق توپىسى قاسىلىپ، دۈگلەك چوققىسىغا قوشۇلۇپ
تىكىلىدۇ. يوسىا دويى ئاساسەن بوۋاقلار ئۈچۈن تىكىلەتتى.
ناھايىتى ئاز ۋاقىتلاردا بۇ دويىنى قېرى ئادەملەر كېچىسى
كىيىپ ياتىدىغان باش كىيىم سۈپىتىدە ئىشلىتىدۇ.

16. شاپاق دويىسى

شاپاق دويى ئېپىز، ئەستەرىلىك، دۈگلەك بولۇپ كېلىدۇ. گا—
بى بىر چاغلاردا «قازان» شەكلىدىكى تۇرىمۇ ئۇچرايدۇ. پە—
قەت ئاق ياхта رەختلەردىن تىكىلىپ شىرىلىدۇ. بۇ دويى ياز—
لىق ئاپتاپتىن قوغدىنىش خىزمىتىنى ئاتقۇرىدۇ. شاپاق دويىسى
يوشاق، ناھايىتى يېنىك ۋە ئەيلىك. ئاساسەن گىرۋىكىگە
شالاڭ جايلاشقان ئۇششاق گۈللەر بىلەن بېزىلىدۇ. بىر مۇنچە

چاغلاردا يېشىل، كوك، قىزىل ۋىپىلار بىلەن ئۇزۇن—ئۇزۇن يول
تىكىلىپ، كورۇنۇشتە شاپاق دويىنى تورت قىرغا بولۇپ كور
سىتىدۇ. بۇ دويىسى — پانامىنى — شەرقىي تۈركىستاننىڭ بارلىق
جايلىرىدا، سودىگەرلەر، ھۈنەرۋەنلەر، دېخانىلار ۋە كىشىلىرى،
شۇنداقلا قېرىلار، بالىلارمۇ كىيىدۇ.

17. سەللە دويىسى

بۇ قېدىمىي باش كىيىملەردىن بىرى بولۇپ، كونۇس شەك—
لىدە كېلىدۇ. قارامتۇ—يېشىل ياكى كۈلرەڭ دۇخاۋىدىن تىكىلىدۇ.
دۇ. گىرۋىكى سېرىق ئىچىگە كىمخاپ بىلەن بېزىلىدۇ. سەللە
دويىنى ئاساسەن موللا، ئىماملار كىيىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ—
زۇن، ئانچە كەڭ بولمىغان سەللە ئورۇلىدۇ. ئوي ئىچىدە سە
للە دويىنى سەللىسىز كىيىشىدۇ.

18. زەر دويىسى

قىرلىق بولۇپ، كىمخاپنىڭ ھەر خىل رەڭلىرىدىن تىكىلىدۇ.
جىيەكنىڭ گىرۋىكىگە قارا بەرقۇت توتۇلىدۇ. بەرقۇتنىڭ ئۇ
ستىگە ئالتۇن ۋە بىلەن بورتىمە گۈل تىكىلىدۇ. بۇ دويىنى
باش قىز—چوكانلار كىيىدۇ.

19. بەگلەر دويىسى

بەگلەر دويىسى ئېگىز، قىرلىق بولۇپ، ۋۇقۇرى ئۇچلۇق
كېلىدۇ. بېغىررەڭ، قارا—كوك ۋە قارامتۇ—يېشىل بەرقۇتتىن
تىكىلىدۇ. ئالتۇن ۋە بىلەن كەشتە بېسىلىدۇ. نەقىشلىرى نا—
ھايىتى ئوچۇق رەڭلىك ۋە ۋىرىك كېلىدۇ، جىيىكى ئۇزۇن يول
ئاساسى بىلەن بېزىلىدۇ. بۇ باش كىيىمنى 16—17—ئەسىر
لەردە قەشقەر، يەكەن بەگى، خانلىرى كىيگەن.

20. ئىلى قالپىقى

بۇ باش كىيىم شەكلى جەھەتتىن ئۇچقۇلاققا (تېرپۇخ) ئوخ—
شاش كېلىدۇ. تەبىي ئاق رەڭلىك، ئېپىز قىلىپ بېسىلغان ك—
گىزدىن ئەستەرىلىك قىلىپ تىكىلىدۇ. قالپاقنىڭ گىرۋىكى قارا
رەڭلىك ئەتەس، دۇخاۋا، بەرقۇت ياكى ياخىتىدىن ئىشلەنگەن
رەخت تۇتۇلىدۇ. بەزى بىر چاغلاردا گىرۋەكنى ئەڭ چېتىدىن
1،5 سم يول ئاق بويىچە قالدۇرۇلىدۇ. قوشۇمچە قىلىپ قا
را ئىپەك ۋە بىلەن رومبە شەكلىنى ياساپ ئۇزۇن قارا يول،
بىر تەرەپتىن قالپاقنى بېزىسە، ئىككىنچى تەرەپتىن پۇختى—
لىق بېرەتتى.

سوغ شىمالىي شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن بۇ يېنىك، ئىس—
سىق قالپاق ئالاھىدە كېرەكلىك.

بۇ باش كىيىمنى ئىلى دېخانىلىرى، ھارۋۇكەشلىرى يازدا ئاي—
تاپ ئىسسىقلىقتىن قوغدىنىش ئۈچۈنمۇ كىيىشەتتى.

21. يېڭىسار تۇمىقى

شەكلى ياپاخىنى ئەسلىتىدۇ. بۇ تۇماقنى ئەيلەنگەن قوي
ياكى ئۆشكە تېرىسىدىن ئەستەرىلەپ تىكىدۇ. تۇماقنىڭ ئۇس—
تى تەرىپى دۈگلەك قاسقىنى تۈز بۇلۇڭلۇققا ئوخشاش پىچى—
لىدۇ. توپە بىلەن قاسقان قوشۇلۇپ تىكىلگەندە، جىيەك بىر

27. تۈلكە تۇماق

بۇ تۇماق قىرلىق بولۇپ، ئانچە ئېگىز ئەمەس، توپىسى قارا دۇخاۋىدىن، چېبەرقۇتتىن ئەستەرىلىنىپ تىكىلىدۇ. قاسقىنى نى كەڭ بولۇپ، تۈلكە تېرىسى تۇتۇلىدۇ. بۇ باش كىيىم ئۇيغۇر ئېلىنىڭ شىمالىي ۋىلايەتلىرىدە كەڭ تارقالغان. تۈلكە تۇمىغىنى ئاساسەن بايلار، بەگلەر ۋە چوڭ تىجارەتچىلەر كىيەتتى.

28. ئاتۇش تۇمىغى

ئېگىز، دۈڭلەك شەكلى شەكلى قاننى ئەسلىتىدۇ. تېشى قويىنىڭ مويۇق تېرىسى تۇتۇلغان گىرۋىكىدىن سەل ئۇقۇرى رەڭلىك ۋىپىلار بىلەن بېزەپ تىكىلىدۇ، بۇ تۇماقنى ئاتۇشنىڭ ئوپ- وچرىسىدىكى يېزىلارنىڭ دېخانىلىرى كىيىشىدۇ.

29. كوپە تۇماق

كوپە تۇماق قىرلىق بولۇپ، ئانچە ئېگىز بولمايدۇ. قارا دۇخاۋا بىلەن قاپلىنىدۇ. چورسىگە قارىغا بويىلىپ، قىرلىق ھان مويۇق تېرە تۇتۇلىدۇ. ئەستىرىمۇ تېرىدىن تىكىلىدۇ. كوپە تۇماقنى ئىجتىمائىي كېلىپ چىقىشىدىن قەتئىي نەزەر بارلىق ئەلەر كىيىشەتتى.

30. قەشقەر ئاياللار تۇمىغى

دۈڭلەك شەكلى يايلاق بولۇپ، كەڭ دىئامېترلىق بېرىپتىنى ئەسلىتىدۇ. بۇ تۇماقنى ھەر قانداق قېلىن رەختتىن تىكىدۇ. تېرە تۇتۇلغان قىرىنىڭ كەڭلىكى 8سم دەك بولىدۇ. قاسقىنىغا پاختا سېلىنىدۇ.

بىزنىڭ دەۋرىمىزدە بۇ تۇماق كىيىلەيدۇ دېسە كېمۇ بولىدۇ. قەشقەر ئاياللار تۇمىغىنى تېنار سەھنىسىدە كۆرۈشكە بولىدۇ.

31. خانزادە تۇماق

بۇ تۇماق ئانچە ئېگىز ئەمەس، قىرلىق، چىرايلىق بولۇپ، پەقەت ئاياللارغا خاس باش كىيىمىدۇر. ئۇنىڭ توپىسى قىزىل، كوك ياكى يېشىل دۇخاۋىدىن تىكىلىدۇ. 5سم كەڭلىكتە قالا ما ياكى سوسەر تېرىسى تۇتۇلىدۇ. بۇ تۇماقنى «خانزادە» نامىغا يارىشا باي ئائىلىلەردىن چىققان ياش چوكانلار كىيەتتى. ئاخىرقى ۋىللاردا خانزادە تۇماق تېنار سەھنىسىنىڭ زىننىتى بولۇپ قالدى.

32. خوتەن ئاياللار تۇمىغى

مۇرىسىدىن سەل چۈشۈپ، ئۇزۇننىڭ يېرىمىنى يېپىپ تۇرىدىغان داكا ياغلىقنىڭ ئۈستىگە بولۇپ بىلەن قاندىلىدىغان بۇ تۇماق ئادەتتىكى ئاياللار تۇمىغىغا ئوخشايدۇ، لېكىن ئۇنىڭ دىن سەل كىچىگرەك بولۇپ ئۇنى تۇماق قالىپ دەپمۇ ئاتايدۇ. بۇ تۇماقنى پەقەت خوتەن ئەتراپىغا جايلاشقان چەر-چەن، چاقىلىق، نىيە، كىرىيە، چىرىيەلەردە ئىستىقامەت قىلىدىغان ئاياللار كىيىشىدۇ.

ئاز قاسلىدۇ. ئاندىن كېيىن جىيەككە 15سم غا يېقىن قارا-كول تېرىسى ياكى ئەلنىر تۇتۇلىدۇ. بەزى بىر چاغلاردا تۇ-ماقنىڭ چوققىسى سۈكۈن ياكى ياخىتىدىن ئىشلەنگەن قېلىن قىزىل، قوڭۇر، ئاق، كوك لانا بىلەن تارتىلىدۇ. تۇماق ئوز رەڭ گىدىن تامامەن باشقا رەڭلىك تاسما ياكى بوقۇچ بىلەن بېزەن-دۈرۈلىدۇ. مۇنداق تۇماق قەشقەر-يېڭىسار رايونىدا، يە-كەن، خوتەن، مەكت شەھەرلىرىدە ئالاھىدە تارقالغان. بۇ تۇماقنى ياش ۋىگىتلەر، ئوتتۇرا ياشلىق ئەلەر كىيىشەتتى.

22. سەلۋە تۇماق

بۇ تۇماقنىڭ شەكلى دۈڭلەك بولۇپ، ئانچە ئېگىز ئەمەس، ياخىتىدىن ئىشلەنگەن كوك، قوڭۇر، قارا ياكى كۈلرەڭ رەختلەردىن ئەستەرى بىلەن تىكىلىدۇ. قاسقىنى ئانچە كەڭ بول-ماي دۈڭلەك كىلىدۇ. توپە بىلەن قاسقىنىنى قوشۇپ تىكىشنىڭ ئالدىدا، ئەستەرى ئارىسىغا پاختا، قەغەز ياكى سامان سىلىنىدۇ، ئاندىن كېيىن ئەيلەنگەن قوي تېرىسى توپىگە تارتىلىدۇ.

23. ئاتۇش تاغ تۇمىغى

بۇ كونۇس شەكلى چوققىسى ئۇچلۇق كەلگەن باش كى-رەم. مەيلىق تېرىدىن تىكىلىپ، ئۈستى قېلىن رەختلەر بىلەن قاپلىنىدۇ. تۇماقنىڭ قاسقىنىغا ئۇزۇن ئۇڭلۇق قويىنىڭ موي-لۇق تېرىسى تۇتۇلىدۇ. بېزەك سۈپىتىدە تۇماقنىڭ رەخت بە-لەن قاپلانغان توپىسىگە ئۇزۇن يول-يول قىلىپ، ھەر خىل رەڭلىك ۋىپىلاردىن كەشتە بېسىلىدۇ. بۇ باش كىيىمنى ئاتۇش، تاشقۇرغان قويچىلىرى ۋە دېخانىلىرى كىيەتتى.

24. سەرىۋىش تۇماق

بۇ ئېگىز، دۈڭلەك باش كىيىمى بولۇپ، پەقەت قارا دۇخا-ۋىدىن تىكىلىپ، قاسقىنىغا سۈسەر، قاما مويۇق تېرىلىرى تۇ-تۇلىدۇ. ئەستىرىگە نىپىز پاختا سېلىنىدۇ. خەلىق ئادىسىدا بۇ تۇماقنى «مۇغەبىر» تۇمىغى دەپ ئاتايدۇ. سەرىۋىش تۇ-ماقنى سودىگەرلەر، ئولما رۇھانىي ئادەملەر كىيەتتى.

25. قاما تۇماق

قاما تۇماق ئانچە ئېگىز بولماي، شەكلى تورت قىرلىق بو-لىدۇ. تۇماقنىڭ توپىسى قارا ياكى كوك دۇخاۋا، چېبەرقۇت-تىن تىكىلىدۇ. قاسقىنى قاما تېرىسى بىلەن بېزىلىدۇ. بۇ قاما تۇماقنى ھاللىق ئائىلىلەردىن چىققان ۋىگىتلەر ۋە چوڭلار، بە-زىدە يېشى يەتكەن ئاياللارمۇ كىيەتتى.

26. كولا تۇماق

بۇ توپىسى ئۇچلۇق كەلگەن، گىرۋىكىگە كەڭلىكى 2-3سم مويۇق تېرە تۇتۇلۇپ، تېرىدىن ئۇقۇرى قىزىل، سېرىق، يېشىل يول تىكىلىدۇ. كولا تۇماق قوي تېرىسى بىلەن قاپلىنىدۇ. بۇ قېدىمىي باش كىيىمى، مۇساپىرلارغا، سەرگاھلارغا، يوقشۇل-لارغا تەئەللۇق بولۇپ، ھازىر ئۇنى تېنار سەھنىلىرىدىلا كۆ-رۈشكە بولىدۇ.

Традиции, мастерство, вкус особенно ярко воплотились в уйгурских головных уборах, среди которых насчитывается около 250 разновидностей тюбетеек (доп), 25 видов колпаков и тумачков (головных уборов с тульей различной высоты, отороченных мехом или однотонной плотной полоской ткани), несколько видов чалмы (тюрбана). Являясь одним из основных элементов костюма, головные уборы демонстрировали искусные, виртуозные вышивки, неповторимые по красоте золотые и серебряные украшения, прикрепляемые сбоку или в центре убора. По характеру и расположению орнамента, качеству ткани, форме головные уборы делились на мужские и женские, для детей и для пожилых людей. По головному убору можно было определить общественное положение человека. Например, по тому, как мастерски обматывалась голова длинным и широким куском белой марли или кисеи, окружающие определяли, к какой социальной группе принадлежит обладатель чалмы.

Тюбетейка (допа) состоит из невысокой, конусовидной тульи и околыша. По форме она бывает четырехгранной или круглой. Почти все виды тюбетеек шьются из плотной ткани с подкладом. Процесс изготовления этого головного убора един для всех разновидностей: каждая деталь допы выкраивается отдельно и в выкройке вышивается узором. Затем подклад и верх каждой из деталей сшивают и простегивают строчками, расстояние между которыми 1—2 миллиметра. Отдельно готовятся спицы — деревянные или металлические тонкие палочки, обмотанные бумажной полоской. Эти спицы вставляются между строчек — таким образом создается своего рода металлическая или деревянная конструкция, служащая каркасом и запрятанная между подкладом и основной тканью. После этого все части допы сшиваются. Тюбетейку чуть-чуть смачивают водой, натягивают на деревянную колодку и сушат в течение 2—3 суток. Затем ее складывают и помещают под пресс на несколько дней для того, чтобы грани допы имели четкую форму. То, что почти все виды четырехгранных тюбетеек складываются, очень удобно, так как ее в любой момент можно снять и положить в карман, спрятать в рукав или заткнуть за пояс.

1. Бадам допа

Эта допа четырехгранная. Раньше она шилась из толимы, теперь шьется из черной ткани типа ластик. На ней вышивают белыми шелковыми нитями узор «бадам» (миндаль) и стилизованные цветы граната, персика, розы и т.д. Иногда бадам допа украшается кисточкой из бледно-желтых и белых нитей, которая прикрепляется с правой стороны.

Эту тюбетейку носят в основном мужчины, редко женщины. Бадам допа очень распростра-

нена в густонаселенном южном районе Восточного Туркестана.

2. Чиман допа

Чиман допа бывает как четырехгранная, так и круглая. Шьется из плотной хлопчатобумажной ткани. Чиман допа, в полном соответствии со своим названием (уйг. «чиман» — луг, лужайка), внешне напоминает цветущий луг, — настолько красочны узоры в виде луговых цветов, вышитые различными по цвету шелковыми нитями. Фон, промежутки между цветами полностью покрываются однотонной вышивкой ярко-зеленого, черного или белого цвета.

Эту допу в основном носят мужчины на юге Восточного Туркестана.

3. Гилям допа

Этот головной убор по форме четырехгранный. Название допы «ковровая» (уйг. «гилям» — ковер) происходит от особенности рисунка, который похож на четкие, геометрические узоры ковра. Такой эффект достигается техникой вышивания мелким плотным крестом. Тканевая основа допы полностью расшивается белой нитью, которая образует мелкие клетки. На них затем вышивают разноцветными нитками узоры.

Гилям допа, предназначенная для юноши, вышивается цветами крупных размеров не очень яркими по цвету нитями, для девушек — цветы мельче, нити ярче. Молодежь Кашгара и Хотана чаще всего надевает этот головной убор в дни народных праздников, свадеб, больших торжеств.

4. Кашгарская толима допа

Этот четырехгранный убор, верх которого несколько закруглен. Название «толима» происходит от названия ткани, из которой шьется допа. Узоры, искусно вышитые на околыше, гармонически сочетаются с рисунками верхней части.

Толима допу носят мужчины Хотана и Кашгара.

5. Сидам допа

Сидам допа — это головной убор без декора. Известно два его вида: кашгарская и илийская. Кашгарская допа высокая с гранями, но не складывается. Илийская допа — несколько ниже первой, островерхая, легко складывается и умещается в кармане.

Сидам допа шьется из льняного полотна, велюра или плюша темно-синего, темно-зеленого, черного, красного или коричневого цвета.

На юге Восточного Туркестана эту допу носят как мужчины, так и женщины, причем последние

надевают ее поверх белого или ярко-зеленого платка. Некоторые женщины носят платок поверх допы. В илийской долине этот головной убор носят только мужчины.

6. Сидам кадак допа

Эта тюбетейка бывает четырехгранной, высокой (в северных районах Восточного Туркестана) и круглой, низкой (на юге). В качестве декора по всему околышу пришиваются сделанные из золота и серебра бляшки-украшения (кадак), напоминающие по форме лепестки розы, пиона, персика и т.д. Сидам кадак допа шьется из гладкого или набивного ситца или ластика зеленого, черного, бордового, синего цвета.

Этот головной убор носили девушки и молодые женщины из состоятельных семей юга Восточного Туркестана. На севере он был мало распространен.

7. Алтун кадак допа

Круглая по форме, эта допа шьется из синего, черного бархата или плюша. Кадак — украшение, отлитое из золота в форме цветка, прикрепляется к околышу спереди. Иногда по всему околышу пришиваются маленькие золотые цветочки, что делает эту допу еще красивей.

Девушки и женщины из богатых семей надевали алтун кадак допу исключительно по большим праздникам.

8. Алтун таж каш допа

Эта допа круглая по форме. Украшением является отлитый из золота венец (таж) с драгоценными камнями, самый крупный из которых (каш) крепится в центре венца. Золотой венец прикрепляют к передней части околыша.

Эту допу носили женщины из самых богатых семей, жены ханов, беков, баев.

9. Гилям таж допа

Эта допа бывает и круглая, и с гранями. Узор вышивки — геометрический. Венец (таж) сделан из перьев павлина, которые скреплены кольцом из золота с драгоценным камнем. Это декоративное дополнение прикрепляется спереди. Гилям таж допа — один из красивых древних головных уборов, который носили в прошлые века знатные особы. В последние годы он появился на сцене театра.

10. Манфу допа

Манфу допа бывает двух видов, которые заметно отличаются друг от друга: кашгарская и илийская.

Верх и околыш четырехгранной кашгарской допы вышиваются цветами, силуэты которых

окаймляются зеленоватым или голубоватым шелком. Для вышивки собственно цветов используется шелковая нить самых разнообразных расцветок.

Илийская манфу допа также четырехгранная, но вышивается нитями из белого шелка. Околыш вышивается цветами, которые представляют собой уменьшенные копии цветов верхней части.

Манфу допу шьют из черного, синего или коричневого плюша. На юге Восточного Туркестана эту допу надевают в основном женщины. На севере — это мужской головной убор. В восточной части (Турфан, Кумул) этот головной убор распространен среди юношей и мужчин средних лет.

11. Седап допа (перламутровая допа)

Четырехгранная или круглая по форме седап допа шьется из черного, синего, коричневого плюша или атласа, декорируется вышивкой мелкими перламутровыми бусинками белого или светло-желтого цветов. Узоры крупные, расположенные в центре каждой грани.

Узор первоначально рисуется на тонкой бумаге, затем его вырезают и приклеивают, или пришивают к поверхности допы. По контурам орнамента, прямо на бумагу очень плотно друг к другу пришиваются бусинки, после чего бумагу осторожно удаляют. Отличительной особенностью этой допы является то, что орнамент составляет единую композицию, околыш изобразительно не отделяется от тульи.

Седап допу носят молодые женщины и девушки состоятельных семей. Особенно распространен этот убор в Кучаре, Кашгаре.

В северной части Восточного Туркестана эту допу носят женщины городов Чугучак, Алтай, Или.

12. Марвайит допа (жемчужная допа)

По форме и технологии вышивки эта допа сходна с седап допой; отличается тем, что бусинки жемчуга (марвайит) пришиваются более разреженно.

Дороговизна натурального жемчуга делала этот головной убор недоступным для бедняков. Женщины из богатых семей надевали марвайит допу только по особым торжественным дням.

13. Турфанская, кумульская цветная допа

Этот головной убор с круглым доньшком шьется из синего, коричневого велюра, бархата или льняного полотна. Узоры вышиваются очень сочными, яркими разноцветными шелковыми нитями. Крупные цветы расположены внутри круга, вышиваемого в форме венка из зеленых листьев.

Изображения реалистически точно воспроизводят формы живых цветов и листьев.

Название этой допы подчеркивает, что ее носят только в Турфане и Кумуле как мужчины, так и женщины.

14. Турфанская токулма допа

Это старинный головной убор четырехгранной формы. Каждая треугольная грань по контуру обшивается толстыми шелковыми нитями голубого цвета. Фон треугольника полностью расшивается желтыми шелковыми нитями, затем на этом фоне вышиваются узоры — цветы. Техника вышивки толстыми шелковыми нитями создает эффект не вышитого, а вывязанного узора. Отсюда и название «токулма» (вязаная) допа.

Этот красивый головной убор носят только мужчины Турфана.

15. Посма допа

Круглая по форме, без вышивки допа шьется из любой мягкой ткани, любого цвета. Состоит из двух деталей: макушки и тульи. Верх кроится в форме круга, тулья — в форме узкого прямоугольника. Затем выкраивается подклад. Каждая деталь простегивается, но не закрепляется каркасом из спиц. Прямоугольник присобирается и пришивается к кругу.

Посма допа шьется в основном для грудных детей. Очень редко старики надевают этот убор в качестве ночного колпака.

16. Шапак допа

Круглый головной убор без подклада. Иногда встречается его разновидность в форме «котелка». Шьется только из белой хлопчатобумажной ткани, простегивается. Это своего рода летняя панамы. «Шапак» в переводе с уйгурского означает «корка дыни». Шапак допа мягкая, очень легкая и удобная. Декорируется вышивкой, мелкими цветочками, расположенными не очень часто и в основном по нижнему краю убора. Иногда зелеными, синими и красными нитями вышиваются узенькие полоски, которые зрительно делят шапак допу на четыре грани.

Допу — панаму носят во всем Восточном Туркестане представители торговли, ремесленники, дехкане, старики, дети.

17. Салла допа

Старинный головной убор конусообразной формы. Шьется из темно-зеленого, серого бархата или плюша. Нижняя часть украшается узкой полоской парчовой ткани желтого цвета.

«Салла» в переводе с уйгурского означает чалма, тюрбан. То есть эту допу носили в основном представители духовенства (муллы, имамы), которые поверх этого убора наматывали

длинный, неширокий отрез кисейной ткани, придавая ей форму чалмы-тюрбана. В домашней обстановке салла допу носят без чалмы.

18. Зяр допа

Четырехгранная допа. Шьется из парчовой ткани любого цвета. Околыш обшивается черной бархатной тканью. По бархату золотыми нитями вышиваются цветы выпуклой формы.

Эту допу носят молодые женщины и девушки.

19. Допа беков

Высокий, четырехгранный с острым верхом головной убор. Шьется из бордового, синего или темно-зеленого бархата. Расшивается золотыми нитями. Узоры очень яркие и крупные. Околыш допы декорируется полоской из аксамита. Этот головной убор носили в XVI—XVII вв. кашгарские и яркендские беки и ханы.

20. Илийский колпак

Этот головной убор по форме похож на треух. Шьется из тонкораскатанной шерсти (войлока) натурального белого цвета с подкладом. Поля этой шапки украшаются атласной, плюшевой, бархатной или хлопчатобумажной полоской ткани черного цвета; иногда по самому низу оставляется белая полоска шириной 1,5 см. Черная полоска дополнительно простегивается черными шелковыми нитями узором в виде ромбов, что служит своего рода украшением и придает особую прочность колпаку.

Легкий, теплый колпак особенно удобен для холодной северной части Восточного Туркестана. Этот головной убор илийские дехкане и извозчики носили и летом, так как он хорошо предохранял от жары.

21. Йенисарский тумак

По форме напоминает папаху. Этот тумак с подкладом шьют из обработанной бараньей или козьей кожи. Верх тумака кроится в форме круга, околыш — в форме прямоугольника. Когда детали сшиваются, то околыш чуть-чуть присобирается, затем обшивается полоской каракуля или мерлушки шириной 15 см. Макушка тумака нередко закрывается сукном или плотной хлопчатобумажной тканью красного, коричневого, белого, синего цветов. Тумак украшается контрастной по цвету лентой или тесьмой. Этот головной убор был особенно распространен в Кашгарско-Йенисарском районе, в городах Яркенд, Хотан, Макит. Носили его юноши и мужчины средних лет.

22. Салва тумак

Круглый по форме, невысокий тумак шьется из любой хлопчатобумажной ткани синего, коричневого, черного или серого цветов, с подкладом. Поля тумака неширокие, округлой формы. Поля, перед тем как пришить к тулье, между подкладом и основой набиваются ватой, бумагой или соломкой, после чего их обшивают полоской овчины, а затем сшивают с тулей.

Салва тумак носили дехкане и мелкие торговцы.

23. Атуш таг тумак (атушский горный тумак)

Это головной убор конусообразной формы с острым верхом. Шьется из кожи, покрытой плотной тканью любого цвета. Декором служат узенькие полоски, вышитые разноцветными нитями на тканевой части шапки. Поля тумака отделяются шкурой длинношерстной овцы. Это головной убор чабанов, дехкан Атуша и Ташкоргана.

24. Сарпуш тумак

Высокий, круглый головной убор. Шьется только из черного плюша, поля оторочены мехом выдры, куницы или норки. Подклад делается из тонкого ватина. В народе этот тумак называют «мугамбир тумак» — «шапка для обманщика». Носили сарпуш тумак торговцы, купцы, представители духовенства.

25. Кама тумак

Тумак невысокий, четырехгранный. Верхняя часть шьется из черного, синего велюра или плюша. Поля украшаются мехом выдры, соболя. Этот головной убор носили юноши, мужчины и женщины старшего поколения из состоятельных семей.

26. Кула тумак

Острроверхий головной убор с меховой оторочкой шириной 2—3 см, чуть выше которой вышиваются красные, желтые, зеленые полоски. Кула тумак шьется из бараньей или козьей кожи. Иногда кожа обшивается плотной тканью.

Старинный головной убор кула тумак предназначался для дервишей, путешественников, крестьян, бродячих артистов.

В наше время этот тумак можно увидеть на сцене театра.

27. Лисий тумак

Четырехгранный невысокий тумак шьется из черного плюша, бархата или велюра на подкладе. Поля широкие из лисьего меха.

Этот головной убор был распространен на севере Восточного Туркестана среди баев, беков, купцов.

28. Атушский тумак

Высокий с круглым верхом головной убор, похожий на «котелок». И основа, и подклад шьются из белой выделанной бараньей кожи. Чуть выше полей, обшитых овчиной, простегивается декоративной цветной строчкой. Носили этот тумак зимой дехкане в окрестностях города Атуш.

29. Копе тумак

Четырехгранный невысокий головной убор. Шьется из черного плюша. Оторочен подстриженным мехом, который предварительно красится в черный цвет. Подклад кроится тоже из меха. Копе тумак носили все мужчины, независимо от социального положения.

30. Кашгарский женский тумак

Круглый, почти плоский, по форме напоминает широкий берет. Этот тумак шьют из плотных тканей различных расцветок. Ширина меховой опушки 8 см. В поля набивается вата или солома.

31. Ханзада тумак

Четырехгранный невысокий женский головной убор. Верх шьется из плюша красного, синего или зеленого цвета. В отделке используются полоски меха выдры, бобра, норки шириной 5 см.

Ханзада тумак носили в основном молодые женщины из богатых, знатных семей («ханзада» в переводе с уйгурского означает «богатая женщина»).

32. Хотанский женский тумак

Поверх большого платка из кисеи или марли, прикрывающего плечи и часть лица, прикрепляется булавками шапочка, очень похожая на женский тумак, уменьшенный в несколько раз. Шапочка называется «талпак» (в диаметре — 10 см).

Эту шапочку носили женщины городов Чарчан, Чаклык, Ния, Кия, Чия, расположенных недалеко от Хотана.

There are known for about 250 kinds of various dopas and also 25 kinds of hats and caps. Being one of the main elements of the national suit, the head-dresses (were) demonstrated skilfull embroiders and unrepeatabe gold and silk decorations fastened to one side or to the middle of attire.

By the character and arrangement of the ornament, by the quantity of the cloth and forms head-dresses are divided into man's, woman's, children's and others.

Looking at the head-dress one can see a person's social position. As how someone's winding round the head a long wide piece of white cloth or muslin you can understand of what social group the owner of the turban come from.

This dopa consists of a conical crown with a cap-band. It may have a round shape or of four sides. Almost all kinds of dopa are made of dense cloth with a lining. All of them have only one way of sewing. Dopa's each detail is cut out separately and decorated. Then the lining and the top of each side of it is sewed with the stiches and they have about 1 mm distance between them.

To sew this kind of dopa they must use separate knitting-needles made of thin metall or wooden sticks each of which is winded round with the paper stripes. These knitting-needles are put between the lines — thus they may have metall or wooden construction that service as a frame-work hidden between the lining and the upper cloth.

After that they may sew all the parts of the details. Dopa is moistened just in water for a while then it is pulled up on the wooden log and dried then put in down under the press for about a few days to have exact (clear) sides of it. Everyone may keep (held) this dopa in the pocket easily or hide it behind the belt.

1. Budum dopa

It has also four sides. In ancient times it was sewen from tolyma but nowdays is used black fabric which is called lastick. They embroid an almond — ornament (Budum) with a white silk thread using pomegranate, peaches, rose colours. Sometimes a pale-yellow with a white thread tassel is fastened to the right side of the dopa to give it the most attractive appearance. Men often wear this kind of dopa and women rarely too. Budum dopa is wide-spread in the dense populated south region of the Eastern Turkistun.

2. Chyman dopa

It has four sides or it may have a round shape. The dense fabric cloth is used to sew it. Chyman dopa means meadow in English and it remembers us flowering meadow because there are variety of colours ornaments which are sewen with the help of silk threads.

The parts of the background between the flowers are covered with light green, black and white colour threads. Especially men wear this kind of dopa in the Eastern Turkistun.

3. Gilyam dopa

This dopa has also four sides. The name of «gilyam» is based on its decoration, that looks like as clear as geometrical designes of carpet. This kind of effect achieves by the technique of close crosswise sewing. The cloth is completely sewen with white threads to make small checks and (is) gilyam dopa that intends for the young people is enbroidered with big size flowers and doesn't have bright colours but for the girls it is enbroidered with little size of lighter colours of threads.

Especially young ladies and gentlemen in Kashgar and Khotun wore this dopa on holidays.

4. Kushgar tolyma dopa

This four sided head-dress has a top of a round shape. The name of «tolyma» comes from the name of the cloth which it is sewen. The designes which is sewen on a cap-band is harmonically combined with the ornament of the upper-part. The men of Kushgar and Khotun wore it.

5. Sydum dopa

Sydum dopa has no designes on it. There are Kushgar and Iley variants. Kushgar dopa has four high sides but cannot be folded. Iley dopa is lower than the first one and can be easily folded and kept hidden in one's pockets.

Sydum dopa can be made of a flaxen cloth or plush of dark-blue, dark-green, black, red or brown colours.

All people in the south of the Eastern Turkistun wear this dopa and women can also put it upon the white and bright-green head scarf. But others can wear their head-dresses upon the dopa. Only the men of Iley deserts can wear it.

6. Sydum cuduck dopa

It has a high and four sided shape in the north of the Eastern Turkistun and a round in the south of it.

In the capacity of the designes around the edges of cap-bands are sewed with the decoration which is made of gold and silver and reminds the forms of the leaves of roses, peony, peach and etc.

Sydum cuduck dopa is sewed of the smooth printed cotton or lastic of green, black, dark-red and blue colours. The richest ladies wore this head-dress only in the south of the Eastern Turkistun.

7. Golden cuduck dopa

It is made of velvet and plush of blue and black colours and has a round shape. Cuduck dopa is a decoration which is poured off the gold in a flower shape and it may be fastened in the forehead of the upper-part.

Sometimes it becomes more beautiful with the help of the small golden flowers which can be sewed around the edge of the upper-part. The richest grown-up girls and ladies wore it especially on the great holidays.

8. Altun Taje Kash Dopa

This dopa is round by the shape. The decoration of it is a golden crown (taje) with precious stones, the biggest of which is fastened in the centre of the crown. The golden crown is attached to the forehead of the upper-part. The richest ladies and the khun's wives wore this dopa.

9. Gilyam taje Dopa

It may be round or sided. The crown is made of the feathers of a peacock which is fastened by the golden ring of precious stones. This decoration is fastened in the forehead of the crown. It is one of the wonderful ancient head-dresses that especially the richest wore. But nowadays we can see it on the stages of the theatres.

10. Munphu Dopa

Munphu dopa consists of two variants which has a marked difference from each-other (one of them is Kushgar dopa and the other is Iley's). The top and the sides of it are embroidered with the flowers which had sewed with bright blue and bright green silk thread. They used various kinds of silk threads to sew the own colours. Iley's dopas is sewed of white silk thread and has four sides. The cap-band is embroidered with the colours that produces itself the decreased copies of the colours of the upper-part.

Munphu dopa is made of black, blue and brown plush. In the south of the Eastern Turkistan especially ladies wear this one. In the eastern part (Turphun, Kumul) this head-dress is widely spread among the teen-agers and the men of middle ages.

11. Sedap Dopa

It is four sided or a round dopa which is sewed of black, blue, brown plush or satin, decorated with embroiders of small pear beads of white or bright — yellow colours.

Decorations are big and disposed in the middle of each side. Decorations are pictured on the thin

piece of paper, then it is fastened and sewed on the top of dopa, after that the paper is taken away.

The peculiarity of this dopa is that the ornament of it has only one united composition. All the rich teen-agers and ladies of middle age are able to wear this one. This head-dress is widely used in Kushgar and Kuchar. In the south of the Eastern Turkistan (Chuguchac, Altai, Iley) especially ladies wear this kind of dopa.

12. Marvait Dopa

It looks like a sedap dopa by the technology and differs only by sewing of rare beads. The poor were not able to have this dopa because it was not expensive and only the rich ladies could have on their heads on holidays.

13. Turphun and Kumul (florid) coloured Dopa

This head-dress with a round bottom is sewen of blue and brown velvet plush or a flax cloth. The ornaments need the most juicy and bright colours of thread. In the middle of the crown there is a big ornaments made of green leaves which consist of big flowers. This representation reproduces exactly the real forms of alive leaves and flowers. This dopa belongs to the people of Turphun and Kumul.

14. Turphun tokulma Dopa

This ancient head-dress has also four sides. Each side of it is sewed with a thick silk thread of blue colour. The background of the dopa is embroidered with the yellow silk threads and the ornaments of flowers are put upon it. The technick of embroidering with the thick threads is created the bind ornament.

The name of the dopa shows us (binding). This beautiful head-dress belongs only to the men living in Turphun.

15. Posma Dopa

It has a round shape. There is no ornaments on it. It can be sewen by any soft cloth of various colours. It consists of two details: one of them is the top of the dopa, the other is a cap-band.

The upper part of it is cut up as a round circle, but the cap-band is of rectangular shape. Then the lining is cut up. Each of the details is sewen, but is not fastened by the framework of knitting-needles.

The rectangular margins (gathers) are connected and sewed into a circle. Posma dopa is especially sewed for the infants — in arms. Everyone can wear it as a night cap.

16. Sharpuck Dopa

It is a round dopa without lining, made of white cotton cloth and used as a summer bowler hat. Sharpuck means «melon pul». It is very light, soft and convenient.

The lower parts of it is embroidered with the small flowers which are placed very seldom. Sometimes this dopa is divided into four parts by the help of green, blue and red lines sewing on it.

Every inhabitant of this country can wear it. (traders, handicraft workers, peasants, olders and little children).

17. Salla Dopa

It is an ancient head-dress with a conical shape, used with a dark-green grey velvet and plush. The lowerst part of it is decorated with a narrow stripe of brocaded cloth of yellow colour. «Salla» means chulmar. Especially the representatives of the clergy (mullars, imums) wore this kind of dopa. The owners of it had winded around a long narrow stripe of muslin cloth upon (it) the dopa but at home they wore it without chulmar.

18. Zar Dopa

It also has four sides. It has been sewn with brocaded cloth of any colour. It's cap-band is sewed with black velvet cloth.

It's background has flowers of bulged shape sewed by golden threads. Young ladies and maidens wear this kind of dopa.

19. Beck Dopa

This head-dress consists of four sided shape with a sharp top. It is sewn of dark red, blue and dark green colours. It is sewed with golden threads. The ornaments are big and bright. The cap-band is decorated with a string of aksamyte. It was worn by the khuns and becks in Kushgar and Yarkent in XVI—XVIII-ages.

20. Iley colpuck

This head-dress has a shape of a three — eared cap. It is sewed with thin rolled out wool of natural white colour with a lining. The margins of the hat are decorated with atlas, plush, velvet or cotton fabric stripe cloth of black colour. At the lowerst parts of the margins may be left a stripe of 1,5 cm. length. In addition to it a black silk stripe is sewed with ornaments of rhombus shape which gives special firmness to the cap. It is a light, warm and convenient cap which can be worn in the cold part of the Eastern Turkistun. Iley peasants wore it in hot weather in summer because it protected them from the sunshine.

21. Yenisar Tumuck

By the shape it reminds a hat. This hat with a lining is made of sheep or goat skin. The upper top of it has a round shape but the cap-band has a rectangular shape. After the details had been sewed the cap-band is easily gathered together then it is sewed with curuckul or other sorts of stripes of 15 cm. wide. The top of it is covered with wool or fabric cloth of red, blue, brown, white, green colours. This tumuck is decorated with contrast colours of stripes. It was widely spread in Yenisar regions and in the cities of Khotan, Yarkent, Markit. This hat was especially worn by the youth and middle agers.

22. Sulvar Tumuck

It is not high and round shaped cap with a lining sewed of any fabric cloth of red, brown, blue, green and black colours. The margins of this tumuck are round and not wide. Before the margins sewed up to the foundation of the tumuck there are put some cotton, paper and straw between the layers and then it's sewed with the sheep's stripe. The traders and peasants wore this tumuck.

23. Atush Tug (mountain) Tumuck

It has a conical shape and sewed with the skin covered with thick brocaded cloth of any colour. The narrow stripes serve as a decoration which are embroidered with various threads on the cloth parts of the hat. The margins of it are covered with longwooled sheep skin. The shepherds and peasants of Atush and Tushcorgun wore this kind of tumuck.

24. Sarpush Tumuck

It is a high round shape head-dress sewn only of black plush and the margin of it made of the otter, marten or mink fur. They say it «mugambyr tumuck» or a deceiver's hat. Clergy representatives, the traders and the merchants wore this kind of tumuck.

25. Cama Tumuck

It is not high and four sided one. The top of it is sewed with black, blue velvet or plush. The margin is decorated with the sable and otter fur. All kinds of rich people (men, women, maidens and boys) could wore it.

26. Cula Tumuck

It is a high head-dress which is made of 2—3 cm. or more wide fur stripe, that is sewed with red, yellow and green stripes. It is sewed of sheep's

and goat's skin. Sometimes the skin is sewed with brocaded cloth. It is an ancient cula tumuck, belonged to strangers, peasants and wander actors. In our days we can see this tumuck on the stages of the theatres.

27. Lysey Tumuck

It is not high and sewed with black, velvet with a lining. The margin is wide and it is made of foxes' fur. This head-dress were in wide spread among the richerst, merchants.

28. Atush Tumuck

It is a high head-dress with a round top. It's foundation and lining are sewn with white sheep's skin. The margins of the brims are decorated with colour stripes. The people of the country-side of Atush city wore this kind of tumuck.

29. Coper Tumuck

It has also four sides sewed with plush of black colour. It is made of trimmed fur and painted beforehand. It's lining also cuts out of fur. Various persons wore it.

30. Kushgar Woman Tumuck

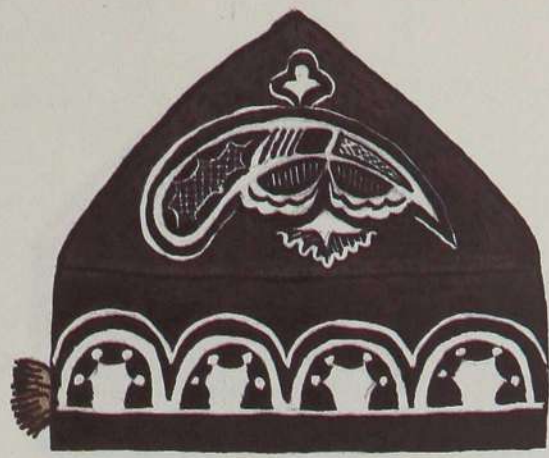
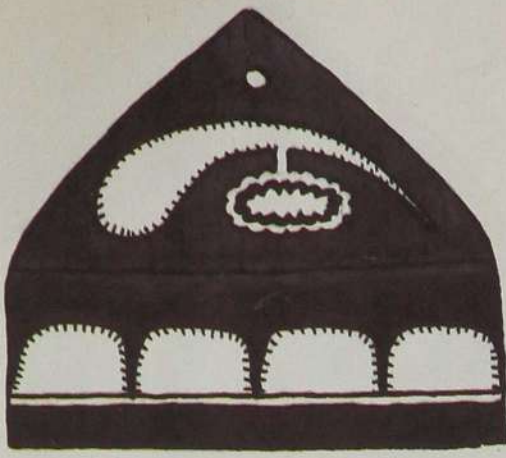
It is a round nearly plane hat that reminded a wide beret. This hat is sewed of the density cloth of variety colours. The width of it's fur top has 8 cm. The margin of this hat fills up with cotton and straws.

31. Khunzader Tumuck

It is four sided hat which belongs to women. The upper top of it is sewed with plush of red, blue and green colours. It can be sewed of otter's, mink's and beaver's furs with 5 sm of width. Especially the richerst ladies wore this kind of tumuck. «Khunzader» means «rich woman».

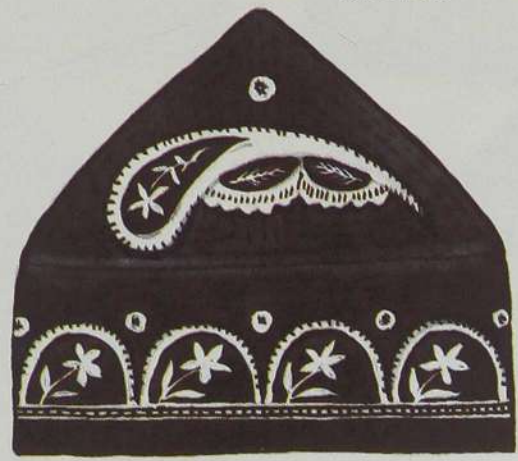
32. Khotan Woman Tumuck

This hat puts on the white shawl of muslin or cotton which covers a half of the face and has of 10 cm. in diametre, fastened up to the shawl. This hat is called «talpuck», and belonged to the ladies of the cities (Churchun, Chuclyck, Neya, Keya, Cheya which were situated not far from Khotan) wore this tumuck.

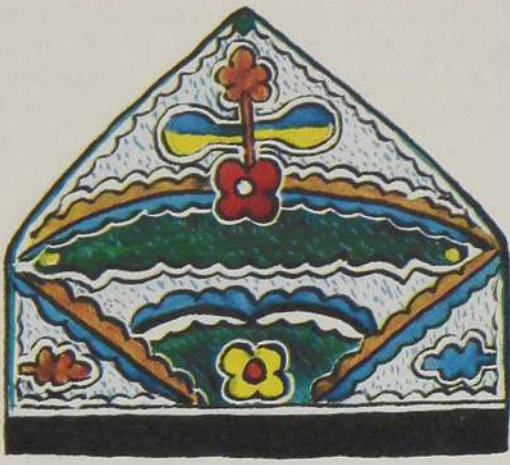
I. Белая допа с вышивкой в виде миндального ореха
A white dopa with embroidering of almond nut.

2. Допа с вышивкой в виде миндального ореха с косточкой
Dopa with embroidering of almond nut and tassel appearance

1. 1 - ئاق بادام دوپا
2 - پوپوكلۇك بادام دوپا
3 - بادام دوپا

3. Допа с вышивкой в виде миндального ореха
Dopa with embroidering of almond nut appearance.

1. Кашгарско-хотанская цветастая допа
Kashgar-Khotan florid dora.

2. Цветастая допа
Florid dora.

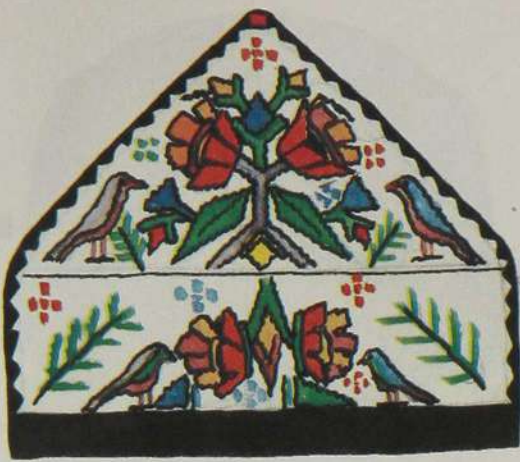

3. Кашгарско-хотанская мужская цветастая допа
Kashgar-Khotan man florid dora

4. Кашгарская цветастая допа
Kashgar florid dora

2. 1- قەشقەر - خوتەن چىمەن دوپىسى
2- چىمەن دوپا

3- قەشقەر - خوتەن ئەرلەر چىمەن دوپىسى
4 - قەشقەر چىمەن دوپىسى

1. Кашгарская ковровая допа
Kashgar carpet dopa.

2. Допа с вышивкой в виде роз
Dopa with embroidering of roses appearance.

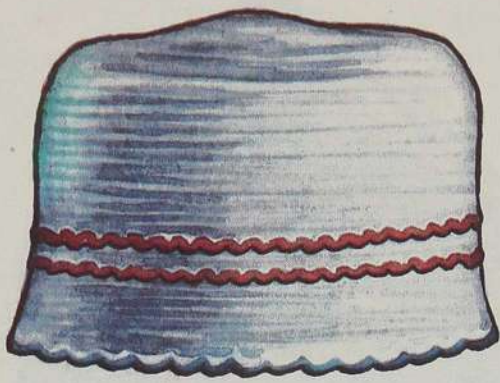
3. Кашгарская набивная допа
Kashgar stiffing dopa.

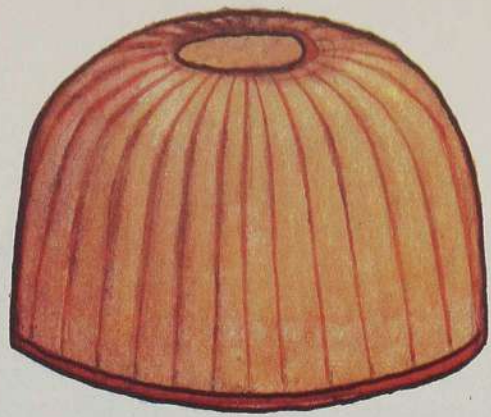
4. Ковровая допа «Золотая корона»
Kashgar «Golden Crown» dopa.

3. 1 - قەشقەر گىلەم دوپىسى
2 - ئەتىر گۈللۈك گىلەم دوپا

3 - قەشقەر تولما دوپىسى
4 - گىلەم تاج دوپا

1. Простая допа
Common dora.

2. Тряпочная детская допа
Children's raggy (hat) dora.

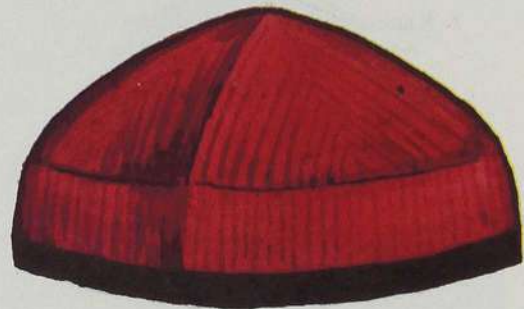
3. Допа для наматывания на нее тюрбана
Dora for winding cloth around.

4. Илийская бархатная гладкая допа
Iley unprinted velvet dora.

5. Хотанская парчовая допа
Khotan brocaded dora.

6. Илийская гладкая допа
Iley unprinted dora.

7. Кашгарская тонкая простая допа
Kashgar thin common dora.

8. Хотанская простая тряпочная допа
Khotan common raggy dora.

1. 4. شاپاق دويا
2. پوسما دويا

3. سه لاله دوپيسي
4. ئىلى مەخپەل سىدام دوپيسي

5. خوتەن زەر دوپيسي
6. ئىلى سىدام دوپيسي

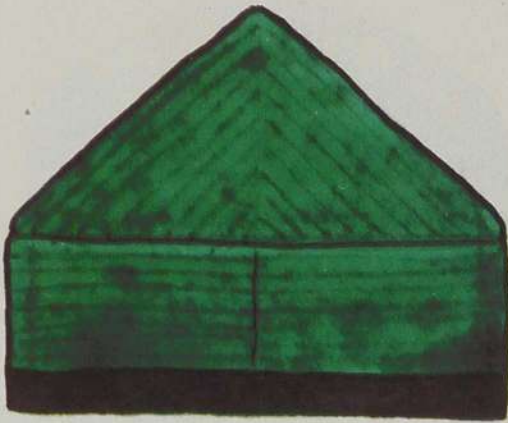
7. قەشقەر شاپاق دوپيسي
8. خوتەن شاپاق دوپيسي

1. Дopa, вышитая гладью
Smooth surface embroidered dopa.

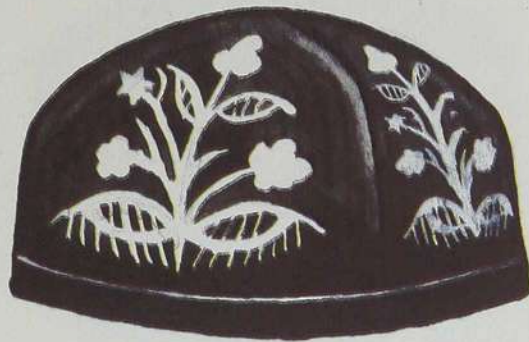
2. Кашгарская гладкая женская дopa
Kashgar smooth woman dopa.

3. Илийская дopa «Манчестр»
Илеу «Manchester» dopa.

4. Кашгарско-хотанская дopa, украшенная жемчугом
Kashgar — Khotan dopa embroidered with pearl.

5. Кашгарская дopa, украшенная белым перламутром
Kashgar dopa embroidered with white pearl.

6. Дopa, украшенная жемчугом
Dopa embroidered with pearl.

1. 5. — سدَام قَادَاقِ دَويَا
2. — قَه شَقَهَرِ نَايَا لَارِ سِدَامِ دَويَا

3. — ئىلى مانچاستر دويىسى
4. — قَه شَقَهَرِ - خوتەن مەرۋايت دويىسى

5. — قَه شَقَهَرِ نَاقِ سَه دَويَا
6. — مەرۋايت دويَا

1. Высокая гладкая допа
High smooth dora.

2. Допа бека
Beck dora.

3. Допа, убранная золотой мишурой
Dopa attired with golden tinsel.

4. Допа «Золотая корона»
Dopa «The Golden Crown»

5. Кашгарская допа
Kashgar dora.

6. Турфанская шелковая вязаная допа
Turphun silk banded dora.

7. Кашгарская допа с золотой вышивкой
Kashgar dora with gold embroider.

6. 1 - قاپاق دوپا
2 - بەگلەر دوپىسى
3 - ئالتۇن قاداق دوپا
4 - ئالتۇن تاج اقش دوپا
5 - قەشقەر مەنپۇ دوپىسى
6 - تۇرپان ئىپەك توقۇلما دوپا

7 - قەشقەر زەر دوپىسى

1. Кашгарская цветастая допа
Kashgar florid dora.

2. Кашгарская цветастая допа
Kashgar florid dora.

3. Илийская манпу допа
Iley manpu dora.

4. Кашгарская цветастая допа с белой каймой
Kashgar florid white border dora.

5. Кашгарская манпу допа
Kashgar manpu dora.

6. Кашгарская цветастая набивная допа
Kashgar florid stuffed dora.

7. Цветастая допа «Манчестр»
Florid dora «Manchester».

8. Кумуло-турфанская цветастая допа
Kumul-Turphun florid dora.

1. 7 - قەشقەر گۈللۈك دويىسى

2 - قەشقەر گۈللۈك دويىسى

3 - ئىلى مەنپۇ دويىسى

4 - قەشقەر ئاق جىيەك گۈل دويىسى

5 - قەشقەر مەنپۇ دويىسى

6 - قەشقەر گۈللۈك چەكە دويىسى

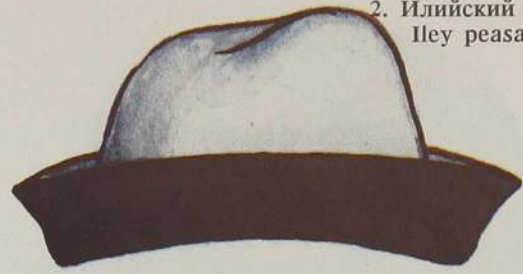
7 - گۈللۈك مانچېستىر دويىسى

8 - قۇمۇل-تۇرپان گۈللۈك دويىسى

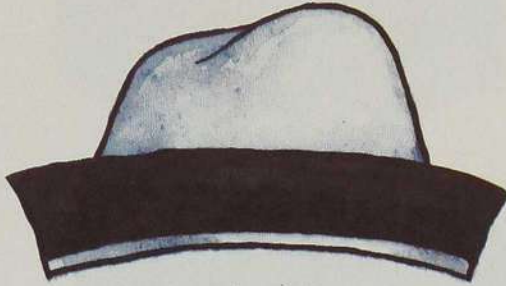
1. Дехканский колпак
Peasant colpuck.

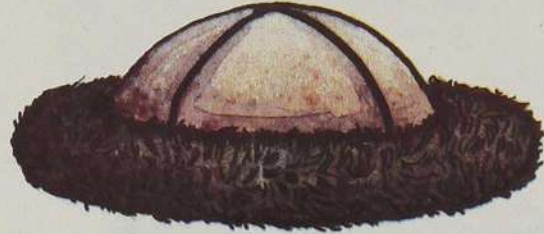
2. Илийский дехканский колпак
Iley peasant's colpuck.

3. Илийский дехканский колпак с белой каймой
Iley peasant's colpuck with white border.

4. Тюрбановидная шапка
Turban like hat.

5. Йенисарская шапка
Yenusar hat.

6. Йенисарский молодежный тумак
Yenusar youth tumuck.

7. Тряпочная шапка
Raggy hat.

8. Атушский горный тумак
Atush mountain tumuck.

9. Шапка-ушанка
Ear-Cap.

1.8 - دېخان قالپىغى
2 - ئىلى دېخان قالپىغى

10. Хотанская шапка тальпак
Khotan cap — tulpuck.

3 - ئاق جىيە كىلىك ئىلى دېخان قالپىغى
4 - تۇماق

5 - يېڭىسار تۇمىغى
6 - يېڭىسار ژىگىت تۇمىغى

7 - لاتا تۇماق
8 - ئاتۇش تاغ تۇمىغى

9 - قۇلاقچا
10 - خوتەن تەلپىگى

1. Джипа тумак (кожаная шапка с суженым верхом)
Jupa tumuck — leather car with narrowed top.

2. Алмеховый тумак
Almack tumuck.

3. Куний тумак
Marten tumuck.

4. Тюрбановидный тумак
Turban like tumuck.

5. Норковый тумак
Mink tumuck.

6. Лисий тумак
Fox tumuck.

7. Кашгарский тумак ханских принцесс
Kashgar princess' tumuck.

8. Старинный кашгарский женский тумак
Ancient Kashgar woman tumuck.

9. Старинная папаха
Ancient hat.

10. Атушский дехканский тумак
Atush peasant tumuck.

1.9 - جيبا تۇماق
2 - كوپه تۇماق
3 - قاما تۇماق

4 - سەرپۇش تۇماق (مۇغەمبەر ياكى سەللە تۇماق)
5 - كەمچەت تۇماق
6 - تۈلكە تۇماق

7 - قەشقەر خانزادە تۇمىقى
8 - كونا قەشقەر ئاياللار تۇمىقى
9 - كۇلا تۇماق
10 - ئاتۇش دېھقان تۇمىقى.

تۈستى كىيىملەر

ВЕРХНЯЯ ОДЕЖДА

CLOTHING

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۈست كىيىملىرى ئۆزىنىڭ تۈزۈلۈشى بويىچە ئىككى قىسىمغا بۆلۈنىدۇ: (ئا) ئادەم ئۈستىگە باشتىن كىيىلىدىغان ئالدى يېپىق كىيىم-لەر،

(ب) ئالدى ئوچۇق كىيىمەلەر.

بۇ كىيىمەلەر قولدا پىچىلىپ تىكلەتتى. بەزىدە يالغۇز، بەزىدە ئۈچ-تۈت سەپپۇك بىرلىشىپ، كىيىم تىكلەش ئىشخانىسىنى ئېچىپ، خېرىدارلارنىڭ ئىلتىماسى بويىچە بۇيرۇتما قۇيۇل قىلىپ، كىيىم تىكلەتتى. ئۇلارنىڭ خىزمىتىدىن كۆپۈنچە ھاللىق ئادەملەر پايدىلىناتتى.

شەرقىي تۈركىستاننىڭ قەشقەر، خوتەن، كۇچار قاتارلىق يىلىرىدا ئەنئەنە بويىچە كىيىم-كىچەك كورگەزمىلىرى ئۆتكۈ-زۈلۈپ تۇراتتى. مەزكۇر كورگەزمىلەردە ئالدىن-ئالما تەييارلانغان كىيىم-كىچەكلەر سېتىلاتتى ياكى مالغا ئالماشتۇرۇلاتتى.

مەزكۇر كورگەزمە-يەرمەڭگىلەردە ئارىلاپ ژۇرۇپ، شۇنداقلا 50-ئۇلاردا قەشقەر، يەركەن شەھەرلىرىدىكى مۇزېي بۇيۇملىرى نۇسخىلىرى ئاساسىدا مەزكۇر ئالبومدا كورسەستىلگەن كىيىم-كىچەكلەر سۈرەتلىرى تەييارلاندى.

1. دېخان كىيىمى- ئاق يەكتەك

بۇ كىيىم ئاق رەڭلىك رەختىن تىكلەپ، كۆينەك ۋە ئىشتاندىن تەركىپ تاپقان. كۆينىڭ ئۇزۇنلىقى تىزىمچە بولۇپ، كەڭ-تاشا پىچىلىپ تىكلەندۇ. ئالدى ئوچۇق، ئوچۇق ياقىلىق بولدى. يېڭى كەڭ ۋە ئۇزۇن. قائىدە بويىچە كۆينەكنىڭ ئىككى يېشى بىر-بىرسىگە ئۆتكۈزۈلۈپ، ھەر خىل رەڭلىك پوتا بىلەن بەلدىن باغلىناتتى. ئىشتىنى بولسا كەڭ، ئۇ-زۇنلىقى ئوشۇققىچە بولۇپ، يىشىق بوغۇچ بىلەن باغلىناتتى. بۇ كىيىم ئاق چۈتۈ ياكى ماتادىن تىكلەتتى شەرقىي تۈركىستان دېخانلىرى ۋە شەھەر كەمبەغەللىرىنىڭ ئەڭ كەڭ تارقالغان ئادەتتىكى كىيىمى.

2. ئاياللارنىڭ ئادەتتىكى كىيىمى

كۆينەكنىڭ پىچىلىشى تۈز، باش، ياقىسىز بولدى. يېڭى كەڭ ۋە ئۇزۇن. كۆينەكنىڭ ئوڭ تەرىپىگە مۇرە تىكلەش بىلەن باشلاپ قارىدىن جىيەك تۇتۇلدى. بۇ كۆينەك ئاق ياختا رەختىدىن تىكلەندۇ. ئىشتىنى تار، بىراق تەنگە يېپىشىپ تۇرمايدۇ. ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئوشۇققىچە بولدى. رەڭگى كۆينەك رەڭگىگە ماسلىشىپ كېلىدۇ. بۇ كۆينەك رەسىمى تۈردە 32-بۆلۈمدە تەسۋىرلەنگەن باش كىيىم بىلەن كىيىلىدۇ. ژۇقۇرىدا تەسۋىرلەنگەن كۆينەك خوتەن شەھىرىنىڭ ئەتراپىدىكى چەر-چەن، چاقىلىق، نىيە، كىرىيە، چىرىيە ناھىيەلىرىنىڭ ئاياللىرىغا خاس ئىدى.

3. كۆينەك

كۆينەكنىڭ ئالدى كەلىدۇ. قايرىما ياقىلىق، يېڭى ئۇزۇن ۋە كەڭ. بۇ كۆينەكلەر ھەر خىل گەزمالاردىن تىكلەندۇ. قەشقەر ئاياللىرى بۇ كۆينەكلەرنى تار، ئۇزۇنلىقى ئوشۇققىچە بولۇپ، توۋىنىگە بېزەك سۈپىتىدە كەشتە بېسىلغان ئىشتانلار بىلەن سەرپا قىلىپ

كىيەتتى. ئىشتان كۆينەكنىڭ رەڭگى بىر-بىرىگە ماسلىشىپ كېلىدۇ. ئىلى ئاياللىرى كۆينەكنىڭ ئۈستىگە جىلتىگە كىيەتتى، ئۇ-زۇن ئىشتانلارنى كىيەتتى.

4. چەكەن چاپان

بۇ ئۈستىگە كىيىدىغان خىلمۇ-خىل كىيىملەرنىڭ بىر تۈرى بولۇپ، تىزىمى يېپىپ تۇرىدىغان، يېڭى ئۇزۇن، ياقىسىز، يانچۇقسىز، ئىزمىسىز چاپان. چاپان، قارا-كۆك ياكى كۆلرەڭ چەكەندىن تىكلەندۇ. نېپىز قىلىپ ياختا سېلىندۇ. ئۇنىڭ گەۋدىسى بىلەن پەشلىرىگە ئالاھىدە كورۇنۇش ئۈچۈن جىيەك تۇتۇلۇپ شىرىلىدۇ. بەزىدە ياختا سېلىنماي، پەقەت ئەستەرلىك قىلىپ تىكلەندۇ. بۇ چاپاننى ھەممە ئىجتىمائىي قاتلاملارنىڭ ۋەكىللىرى كىيەتتى.

5. پېرىچە چاپان

پېرىچە چاپاننىڭ كورۇنۇشى ئاساسەن چەكەن چاپانغا ئوخشاش بولدى. ئاق، ئاسمان رەڭ، ئوچۇق يېشىل ياكى ئالا ئەستەردىن ياختا سېلىنماي ئەستەرلىك قىلىپ تىكلەندۇ. پېرىچە چاپاننى ئاساسەن شەھەر بايلىرى، ئەمەلدارلار، روھانىيلار كىيەتتى.

6. بەقسەم چاپان

بەقسەم چاپاننىڭ كورۇنۇشى خالتاغا ئوخشاش بولۇپ، ئۇزۇنلىقى تىزىمى يېپىپ تۇرىدۇ، يېڭى ئۇزۇن، يازلىق بەقسەم چاپانلار پەقەت ئەستەرلىكلا بولۇپ، قىشلىق چاپانلارغا بىر قۇر ياختا سېلىپ سېرىلىدۇ. بەقسەم دېگەن نامى ئۆزى تىكلەيدىغان بەقسەم رەختىنىڭ نامىدىن كېلىپ چىققان. ئەستەرى ياختىدىن توقۇلغان سىدام رەختىدىن سېلىندۇ. بۇ چاپاننى دېخانلار، شەھەرلىكلەر، كۆپۈنچە ئەرلەر چوڭ مەراسىملاردا، ھېيىتلاردا كىيەتتى.

7. پەشەت چاپان

پەشەت چاپان ئورە ياقىلىق، تۈز ۋە يان يانچۇقلۇق بولدى. ئۇنىڭ يېڭى ئۇزۇن، تۈگىلىك بولۇپ، ئۇنىڭ تۈگىلىرى ئېسىل مېتالدىن، ئالتۇن ياكى سەدەپ-تىن بولاتتى. پەشەت چاپان سىدام ياكى يوللۇق چەكەندىن تىكلەندۇ. يازلىق پەشەت چاپان ئاق شا-بىدىن تىكلەسە، قىشلىقى ياختا سېلىنىپ، ئەستەرلىنىپ تىكلەندۇ.

19-20. ئەسىرنىڭ باشلىرىدا پەشەت چاپان بايلار، بەگ-لەر، شاھلار ئۈچۈن دۇخاۋىدىن، كىمخايتىن تىكلەتتى. يېزا بايلىرى، شەھەر سودىگەرلىرى گۈللۈك ياكى سىدام پوتا باغلاپ كىيەتتى. ئاياللار پەشەت چاپانلارنى ياغلىق ياكى دو-پىلار تەڭگىنى ماسلاشتۇرۇپ كىيەتتى.

8. لىمچە

لىمچە- بۇ ئاياللار كۆينەك ئۈستىگە كىيىدىغان نېپىز

يان. بەلكى ئۇزۇن ۋە ئۇزۇن يەڭلىك بولۇپ، يەڭنىڭ تۈ-
ۋەن تەرىپى تارايىتىلغان. بېلىدىن ئىككى ياكى بىر تۈگە بى-
لەن ئىزىملىنىدۇ. لىمچە ئەستەرىلىك ۋە ئەستەرىسىز تىكىلىدۇ.
زەڭلىرى ھەر خىل بولغان دۇخاۋىدىن، مەخەلدىن، بەرقۇت-
تىن، ئەتلەستىن، كىمخاپتىن تىكىلىپ، ئېتىگىگە ئىپەكتىن جى-
يەك تۇتۇلاتتى.
لىمچىنى جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستاننىڭ قىز-چوكانلىرى
كىيىدۇ.

9. جۇيازى

بۇ تۈرلۈك ئاياللار كىيىمنىڭ بىرسى بولۇپ، يىنچەككە
ئوخشاش بولىدۇ. ئۇزۇنلۇغى بەلدىن سەل تۆۋەن تۇرىدۇ.
بېگى قىسقا (جەينەكتىن ئۈستۈن) ۋە ئۇزۇن-مورە تەرىپى
كەڭ بولۇپ، بىلىگى تارايىتىلغان. ياقىسى قايرىما، ئورە، بىر
ياندىن كىزىملىق بولىدۇ. جۇيازنىڭ يەشلىرى بىر-بىرسىگە
ئوتۇشمەستىن ئىزما ۋە تۈگىنىڭ ياردىمى بىلەن ئېتىلىدۇ. ئا-
لدى ئوچۇق ياكى بىقىنى ئوچۇق بولىدۇ.
جۇياز كىمخاپ، بويالغان سىلىق، گۈل بېسىلغان گەزمالدىن
ئەستەرىلىنىپ تىكىلىدۇ. يەڭنىڭ ئۇچى، ئېتەكلىرى كەشتە بى-
لەن بېزىلىدۇ.
بۇ كىيىمنى ياش قىزلار، چوكانلار كىيىشەتتى.

10. كەمزەل

ئاياللار تاشقى كىيىمنىڭ كورۇنۇشى، يەڭسىز، قىسقا يەڭ-
لىك (جەينەكتىن ئۈستۈن)، بىلىگى تارايىتىلغان ئۇزۇن يەڭلىك
بولىدۇ. كەمزەلنىڭ ئۇزۇنلۇغى بەلگىچە بولىدۇ. بەدىنى چو-
ڭقۇر، ئۇچ بۇجەك چاقماق ۋە ب. ش. ئو. ئويۇلىدۇ، پەش-
لىرى بىر-بىرسىگە يېپىلماي ئىزىملىنىدۇ.

11. قىشلىق كىيىم

شەرقىي تۈركىستاندا تونلارنى تېرىنىڭ مويۇق يېقىنى تې-
شىغا قىلىپ تىكىمگەن. مويۇق تېرە ئوزىنىڭ قانچىلىك قىم-
مەت بولۇشىغا قارىماي، ئەستەر رېتىدە ئىشلىتىلەتتى. تون-
نىڭ تېشىغا گەزمال تارتىلاتتى، بەزى چاغلاردا تېرىنىڭ ئەي-
لەنگەن تەرىپى ئوچۇق قالدۇرۇلاتتى. ياقىسى يوغان قايرىما
ياقا (شالېۋىي) بولاتتى. تۈگىمىز بولۇپ، پوتا بىلەن مەھ-
كەم ئورىلاتتى. دېخانلار، ئۇششاق ھۈنەرۋەنلەر توننى قوي،
توشقان تېرىلىرىدىن تىكەتتى. بايلار قاما، سۈسەر، شىمالىي
تۈلكە، قارامتۇ تۈلكە تېرىلىرىدىن جۇۋا، تون تىكتۈرەتتى.
جۇۋا-تونلارنى پەقەت ئەرلەرلا كىيەتتى، ئاياللار بولسا
قىش مەزگىللىرىدە شىرىق چاپان كىيەتتى.

12. توي كىيىمى

توي بولغۇچى قىز كىيىمى ناھايىتى ئېيىز گەزمالدىن يايى
كىيىمىدەن يۈزىنى ۋە قوللىرىنى يېپىپ تۇرىدىغان يوغان ياغ
لىق ئارتىلغان خانزادە تۇماق ياكى دوپىدىن (گىلەم، زەر)،
كىمخاپتىن، ئەلپەكتىن، يۈمبەرقۇتتىن تىكىلىپ، بېلىدىن ئىز-

مىلىنىدىغان جۇيازى؛ تۈز يىچىلغان، ئۇزۇنلۇغى تىزدىن سەل
تۆۋەن، ئەلپەكتىن تىكىلىپ، ئېتىگىنىڭ ئىككى يېنى زىرىق،
توۋىنى 3سەم كەڭلىكتە زەر زىپ، ئۇنچە بىلەن كەشتە بېسىل-
غان كۆيىنەك، ئوزى تار، ئۇزۇنلۇغى ئوشۇغىغىچە بولۇپ، يا
قىراق زەر بىلەن كەشتە بېسىلغان ئىشتان، پۇتقا يۇمشاق
خرۈمدىن تىكىلگەن پەس ئوكچىلىك، تۇمشۇغى ئۇچلۇق، ئە-
گىر، ئىپەك پوپۇك بىلەن بېزەلگەن تۇپلىدىن ئىبارەت.

قىزنىڭ ئۇچىسىغا كىيگەن كىيىمنى تۈرلۈك زەرگەرلىق بۇ
يۈملىرى: ئالتۇندىن ياقۇت كوزلۇك ھالقا، مارجان، مەرۋا-
يىت، بىلەيزۇك، ئىككى-ئۇچ ياقۇت كوزلۇك ئۇزۇك قوشۇم-
چە تولۇقتۇرىدۇ. ئەنئەنە بويىچە قىزنىڭ چېچى ئوتتۇرىدىن
تۈز بولۇنۇپ، توپ-توغرا قىرىق تال ئۇششاق ئورۇلىدۇ.
قاش-كىرىپىلىرىگە ئوسما، قوللىرىغا بولسا خىنە قويۇلىدۇ.
ئىگىنىڭ كىيىمى- قاما تۇماق ياكى دوپىدىن (بادام، چى-
مەن)، كەشتە بېسىلغان پوتا بىلەن ئورالغان ئاق ياقىسىز كو-
يىنەكتىن (ۋاق يەكتەك)، كوك ئېيىز شېرىستىن ياكى چەكە-
دىن تىكىلگەن، كەڭ، ئۇزۇنلۇغى ئوشۇغىغىچە بولغان ئىشتان-
دىن، قارا ياكى بېغىر رەڭلىك خرۈم ئوتتۇرىدىن، پوتسىغا تا-
قالغان قېپى قىمبەتلىك تاشلار، مەرۋايىت بىلەن بېزەلگەن
خەنجەردىن ئىبارەت.

13. ۋەزىر كىيىمى

ۋەزىر بېشىغا كىسىيە، داكا ياكى ئىپەكتىن سەللە ئورايىتىتى.
كىلىپ، پەشەت چاينىنىڭ ئۈستىگە يوغان قايرىما ياقىلىق ئوي-
ما گۈل كەشتە ۋە قىمبەت تاشلار بىلەن بېزەلگەن ئىزمىسىز،
ئۇزۇنلۇغى ئوشۇغىغىچە بولغان، ئالدى ئوچۇق، يانچۇقىسىز
يېشىل زەرباپ چاپان كىيەتتى. بۇ چاپان كوك، قارا، قارام-
تۇ-يېشىل، ئەترەڭ بەرقۇتتىن تىكىلىپ، كەشتە ئالتۇن ۋە كۈ-
مۇش زىپىلاردىن بېسىلاتتى.

ئىشتىنى ئانچە كەڭ بولماي، ئۇزۇنلۇغى ئوشۇغىغىچە بو-
لۇپ، قىمبەت قېلىن رەختىن تىكىلىدۇ، قىزىل، كوك، يېشىل
بويالغان تۇمشۇغى ئۇچلۇق، ئەگىر خرۈمدىن تىكىلگەن ئوتۇ-
گى رەڭلىك ئويۇلۇپ ياسالغان نەقىشلەر بىلەن بېزىلىدۇ. ۋە
رەزنىڭ كىيىمى مەرۋايىتنىڭ چورسىگە ئېلىنغان ياقۇت كوز-
لۇك، ئالتۇن تاج بىلەن ئاياللىشىدۇ. تاج پېشانىدىن سەل ئۈس-
تۈن قىلىپ سەللىگە تاقىلىدۇ. قوللىرىغا ئېسىل تاشلار بىلەن
بىزەلگەن ئالتۇن، كۈمۈچ ئۇزۇكلەر كىيەتتى.

14. شاھ كىيىمى

كىمخاپتىن تىكىلىپ، بېلىگە كەشتە بېسىلغان بەلباغ باغ-
لانغان پەشەت چاينىنىڭ ئۈستىگە زەر ئوقىلىق، ئالدى ئو-
چۇق، ئىزمىسىز، قىسقا يەڭلىك زەرباپ چاپان كىيىلىدۇ. ئو-
زۇنلۇغى ئوشۇغىغىچە بولۇپ، بەلباغ باغلانمايدۇ. زەرباپ
چاپان بېغىر رەڭ بەرقۇتتىن تىكىلىدۇ، ئانچە كەڭ بولماي، ئو-
زۇنلۇغى ئوشۇغىغىچە، كىمخاپتىن تىكىلگەن ئىشتىنى ئۇچى
ئۇچلۇق ئەگىر خرۈم ئوتتۇرىنىڭ ئىچىگە كىرگۈزۈلىدۇ. ئوتۇ-
گى قىزىل، ئەترەڭ تېرىدىن تىكىلىپ، قارىمۇ-قارشى رەڭلىك
تېرىدىن ئويىا نەقىشلەر بىلەن بېزىلىدۇ. رەۋايىت چەمبىرىگە
ئېلىنغان ئالھاس كوزلۇك تاج شاھ سەللىسىنىڭ قاملاشقان زېنە-
تىدۇر. ھوكۇمدارلىق قولىدا بىر نەچچىلىگەن ئېسىل تاشلار-
دىن كوزى ئالتۇن ئۇزۇكلەر، تەسۋىي بولاتتى.

Верхняя одежда уйгуров делится по своей конструкции на два типа:

а) накладная, надеваемая через голову, как бы положенная на плечи;

б) распашная, т.е. с разрезом спереди.

Раскрой ткани и пошив делались вручную. Три-четыре мастера иногда объединялись в небольшие цеха, которые выпускали одежду по заказу и на продажу. Услугами портных пользовались, в основном, состоятельные люди; одежду шаха и его свиты шили дворцовые портные.

В южной части Восточного Туркестана, в городах Кашгар, Хотан, Аксу, Кучар, отдавая дань старинным традициям, до сих пор проводятся ярмарки-продажи одежды. Здесь происходит обмен товарами. Приобретаются нитки, ткани, готовые платья, камзолы, платки и т.д. Люди готовятся к этому событию загодя, надевают самые лучшие и красивые платья.

Рисунки, показанные в альбоме, были сделаны автором с натуры при посещении таких ярмарок, а также с экспонатов исторических музеев в городах Яркенд и Кашгар в 50-е годы.

1. Ак яктак

Мужской костюм белого цвета, состоящий из рубашки и штанов.

Рубашка длиной до колен, свободного покроя, распашная, с открытым воротом. Рукава широкие и длинные, иногда бывают зауженными к запястью. Рубашка, как правило, запахивалась и подпоясывалась вокруг талии цветным кушаком (потой). Штаны тоже широкие, длиной до щиколоток, крепились на шнуре. Шьется этот костюм из тканей мата или чулу белого цвета.

Это самая распространенная одежда дехкан и бедных горожан Восточного Туркестана.

2. Койнак (платье)

Женское платье, прямого силуэта, спереди на кокетке; воротник отложной: рукава длинные, широкие. Это платье шьется из разнообразных по фактуре и цвету тканей.

Женщины Кашгара носили платье в комплекте с длинными и узкими, но не облегающими штанами (шароварами), украшенными у самых щиколоток тесьмой или вышивкой.

Илийские женщины поверх платья надевали жилет-безрукавку, штаны (шаровары) не носили.

3. Хотанское женское платье

Платье накладное, прямого силуэта, свободное, без воротничка, вырез горловины неглубо-

кий; рукава длинные и широкие. На правой стороне спереди сделана аппликация из черных ленточек шириной в 1,5 см в форме изогнутых полукругом линий. Платье шьется из хлопчатобумажных тканей пастельных тонов. Это платье женщины носят с хотанским тумакком. Распространено в основном в городах Чарчан, Чаклык, Ния, Кия, Чия, расположенных недалеко от Хотана.

4. Чекмень чапан

Это разновидность верхней одежды в виде халата, длиной чуть ниже колен, без воротника, без карманов, с длинными рукавами, без застежек. Чапан шьется из чекменя темно-синего, черного или серого цвета. Подстегивается тонким ватином. Горловина и борта обшиваются косой бейкой, которая простегивается для прочности и четкости силуэта.

Иногда этот халат шьется без ватина на тканевом подкладе. Чекмень чапан носили мужчины всех социальных групп.

5. Перижа чапан

Перижа чапан по форме аналогичен чекмень чапану. Шьется без ватина из различных атласных тканей белого, голубого, светло-зеленого цвета или ткани в полоску.

Перижа чапан носили, в основном, городские богачи, чиновники, духовенство.

6. Баксам чапан

Чапан в форме халата общей длиной чуть ниже колен, с длинными рукавами. Шьется на тканевом подкладе для летнего времени и на ватине для зимы. Название «баксам чапан» происходит от названия ткани баксам, из которой шьется этот халат. Этот чапан надевали дехкане, горожане — юноши и мужчины, редко — женщины, в дни праздников и гуляний. Женский баксам чапан несколько короче мужского.

7. Бешмет чапан

По форме бешмет чапан похож на удлиненный пиджак с воротником-стойкой. Застегивается на пуговицы, которые могут быть металлическими «дутыми», золотыми, узелковыми (из шнура), деревянными, перламутровыми. Имеются нагрудные и боковые втачные карманы.

Бешмет чапан шьется из полосатой ткани типа чекмень. Для летнего костюма используется ткань шайи белого цвета, для зимы чапан шьется на ватиновом подкладе.

В XIX— начале XX веков этот чапан шили для баев, беков, шахов из плюша, бархата и парчи. Сельские зажиточные жители и городские торговцы носили бешмет чапан с цветастым или

однотонным кушаком (потой). Женщины носили бешмет чапан в сочетании с платками или различными допами.

8. Лимча

Лимча — верхний женский халат. Приталенный, с длинными зауженными к запястью рукавами, застегивается на уровне талии на одну-две пуговицы. Лимча бывает как без подклада, так и на тонком подкладе. Шьется из плюша, бархата, атласа, парчи самых различных цветов. Подол отделывается шелковой каймой.

Лимчу носили девушки и молодые женщины на юге Восточного Туркестана.

9. Жуязи

Это разновидность женской верхней одежды типа жакета, длиной до талии или чуть ниже. С короткими (выше локтя) или длинными (широкими у плеч и зауженными у запястья) рукавами. Воротнички бывают разные: стойка, отложной, косоворотка. Жуязи застегивается встык, т.е. без запаха, при помощи петель или на пуговицы. Застежки бывают посередине переда или сбоку.

Жуязи шьется из парчи и другой гладкокрашенной или набивной ткани, с подкладом. Нижний край и манжеты украшаются вышивкой.

Жуязи носили девушки и молодые женщины.

10. Камзол

Вид верхней женской одежды. Бывает и без рукавов, и с короткими выше локтя или с длинными, зауженными к запястью, рукавами. Длина камзола до талии. Глубокий, различный по форме вырез горловины. Застегивается встык, без запаха. Шьется из альпака, плюша, парчи, чекменя с подкладами, декорируется вышивкой, аппликацией.

Такие жилеты носили девушки и молодые женщины.

11. Тон (шуба)

В Восточном Туркестане не шили шубы (тоны) мехом наружу. Мех, каким бы дорогим ни был, служил подкладом. Сверху шубу обшивали различными тканями, иногда оставляли открытой кожаную основу. Ворот делался большой, отложной, так называемый шалевый. Пуговиц или специальных застежек не было. Шуба подпоясывалась кушаком (потой). Дехкане, мелкие ремесленники шили шубы из овчины, зайца; более богатые люди — из куньего, собольего, песцового или черно-бурого лисьего меха.

Шубы носили только мужчины, женщины в зимнее время надевали стеганые чапаны.

12. Свадебный костюм

Костюм невесты состоит из головного убора — ханзады тумака или допы (гилям, зяр), поверх которого накидывается, огромный, закрывающий лицо и руки платок из тонкой прозрачной шелковой ткани или кисеи; жуязи — жакета из парчи, альпака или велюра с застежкой посередине; платья прямого, длиной до икр, сшитого из альпака, с небольшими разрезами по бокам снизу, вышитого по низу узорной полосой шириной около 3 см, канителью, блестками, бисером; штанов (шаровар) длиной до щиколоток, узких, но не облегających, вышитых канителью, блестками; обуви — туфель из мягкой кожи, на низком каблучке, с острыми, загнутыми вверх носками, украшенными кисточками из шелка (цвет туфель подбирается под цвет платья). Одежду дополняют ювелирные украшения: золотые серьги с рубином, коралловое или жемчужное ожерелье, браслеты, надетые на запястья, два-три перстня с рубином. Традиционная прическа невесты — волосы, разделенные на прямой пробор, заплетенные в мелкие косички, которых должно быть ровно сорок штук. Брови и ресницы подкрашиваются усьмой, ногти на руках красятся соком бальзамина (хной).

Костюм жениха состоит из головного убора — кама тумака или допы (бадам, чиман); белой без ворота рубашки (ак яхтак), подпоясанной в талии потой с вышитыми узорами; широких штанов синего цвета длиной до щиколоток, сшитых из тонкой шерстяной ткани или чекменя, заправленных в хромовые сапоги черного или темно-розового цветов; на поясе крепится небольшой кинжал, вложенный в инкрустированные драгоценными камнями, жемчугом ножны.

13. Костюм везира (советника шаха)

Костюм состоял из головного убора — чалмы из шелковой ткани, кисеи или марли белого цвета. Поверх бешмет чапана зеленого цвета визирь надевал халат (зыр бап чапан) — распашной, длиной до щиколоток, с короткими рукавами, без карманов, без застежек, декорированный аппликацией из аксамита, имеющей форму большого отложного воротника. Верхний халат шьется из бархата синего, черного, темно-зеленого, бежевого цвета, узоры на нем вышиваются золотыми и серебряными нитями. Штаны, сшитые из дорогой плотной ткани, не очень широкие, длиной до щиколоток, заправлялись в хромовые сапоги с острыми загнутыми вверх носками, красного, синего или зеленого цвета, украшенные аппликацией из цветных кусочков кожи. Завершает костюм везира золотой венец (таж) с рубином, окаймленным жемчугом. Этот венец прикрепляли спереди на чалме, чуть выше лба. Руки украшались золотыми и серебряными перстнями с драгоценными камнями.

14. Костюм шаха

Поверх бешмет чапана, сшитого из парчи, опоясанного узорной потой, одевался расшитый позументами халат (зяр бап чапан), распашной без застежек с короткими рукавами. Длина халата была до щиколоток, обычно он не подпоясывался. Шили зяр бап чапан из бордового бархата. Штаны не очень широкие, до щиколоток длиной, сшитые из парчовой тка-

ни, заправлялись в хромовые сапоги с острыми загнутыми вверх носками. Сапоги шили из кожи красного, бежевого цвета, декорировали аппликацией из кожи контрастного цвета. Золотой венец (таж) с бриллиантом, обрамленным жемчугом, был великолепным украшением чалмы шаха. На руках правителя было по несколько золотых перстней с драгоценными камнями, постоянным атрибутом были четки (тасвий).

II. Outdoor Clothing

By the structure the outdoor clothing is divided into two types.

- a). waybill (puts on through the head).
- b). the other has a front cut section.

The cut and sewing had been done by the hand-made. Some skilfullers had connected into a small work shops and produced the outdoor clothing for sale.

Well-to-do people especially had made use of their service and the shukh's clothing were sewed by the court dressmakers.

In the south of the Eastern Turkistun (in the cities of Kushgar, Khotan, Acsu, Kuchar making pay tribute to the old traditions carry out an international fair of selling. They exchange goods there. They can buy threads, clothing (fabric) ready-made clothes, shawls, head-scarfs and etc.

The people got readiness for this day beforehand and put the most beautiful clothing on.

The pictures are shown in the album (were) had taken from the life by the author on such fairs and from the exhibits too (which he had attended) in the cities of Kushgar and Yarkend in 1950.

1. Ack yactack

This is the masculine suit made of the white colour fabric which consists of a shirt and trousers. The shirt has its length up to the knee-deep, loose dress with the cut of free open collar. The sleeves are wide and long, sometimes they can be narrowed up to the wrist. The shirt is as a rule wrapped up and tied up around the waist with the belt. The trousers are long and their length reaches up to the ankles and strengthened with the cord.

This suit sewed up by the cloth of mata or chutu of white colour. The peasants and the poors of the Eastern Turkistun wore this kind of shirt.

2. Koynack (dress)

This dress is sewed from different texture and coloured fabric. Kushgar women wore such dress in combination with long and narrow but free pants (sharovary) which had been decorated by embroiderings and strings at the ankles. Iley women wore waist coats over the dresses without pants.

3. Khotan Woman Dress

This dress is of straight silhouette, free and it hasn't collar but has a cut at the neck which is not so deep. It's sleeves are long and wide. On the right side of the dress there is an application with black ribbons of 1,5 cm. wide in the shape of a curved semicircle line. It is sewed with the cotton fabric cloth of pastel colour (but not bright), it can be worn in connection with Khotan tumuck. It is in wide use in the cities of Charchan, Chachlic, Neya, Keya, Cheya which are situated not far from Khotan.

4. Checkmen Charpun

It is one of the varieties of the clothing which reminds a long dressing-gown. It has no collar, no pocket but has long sleeves without zippers. It is sewed of the dark-blue, black and grey colours. This checkmen is sewed with its lining by the help of a thin wadding. The neck cut and sides are sewed and stiched to receive hard and clear silhouette. Sometimes it is sewed without a wadding based on a cotton lining. All kinds of men wore this checkmen charpun.

5. Perija Charpun

It looks like as a checkmen charpun. It is sewed without wadding with the atlas cloth of different colours. This charpun wore especially the rich men, the urban officers, the clergymen.

6. Bucsum chupun

Bucsum charpun looks like as a dressing-gown, and has a common length a slight lower the knees with long sleeves. It is sewed on the cloth lining for summer season and on the wadding for winter season. The name «bucsum» comes from the fabric bucsum of which the dressing-gown is sewed. This kind of charpun was worn by the urbans, peasants, teen-agers, men and women on the occasion of holidays. The woman bucsum charpun is shorter than the man's.

7. Beshmet Charpun

By the shape it looks like an extension caat with a firm-collar, fastened with metallic or golden buttons. It has a striped cloth with inside pockets, sewed with silk and shai cloth of white colour for summer suit and with wadding for winter suit.

The richers (becks, shukhs) wore this charpun (is) sewed with plush, velvet and brocaded cloth in XIX—XX-centuries. The villagers and the urban traders wore it with multy coloured or one coloured belt. The women wore this kind of charpun in combination of various hats and head-scarfs or shawls.

8. Limcha

Limcha is an outdoor dressing-gown. It is narrowed up to the sleeves wrist, fastened on the level of the wrist with a button or two.

Limcha can have been with a lining or without it. It is sewed with various colours of velvet, plush, atlas and brocaded cloth. It was worn by the maidens and women in the Eastern Turkistun.

9. Juyazi

It is an outdoor clothing which looks like a jacket with the length up to the waist or a few lower it. It has short or long sleeves and different collars. (uprised or turn-down collar, slanting collar). It is fastened up tightly with the help of the buttons. It is sewed with brocaded and other unprinted or printed cloth with a lining. The lower edge and cuffs are embroidered with fancy-work. Young girls, maidens and women wore it.

10. Comisole

It is an outdoor clothing. It's sleeves can be long and short. It has a length up to the waist. It is a round-necked dress fastened tightly, sewed with alpack, plush, brocaded checkmen with a lining and embroidered with applications. Young girls and women wore this clothing.

11. Ton (fur-coat)

These coats had not been sewed outside in the Eastern Turkistun. Fur always had been sewed as a lining. It had been covered with fabric cloth or could be left without covering. Collars could be big (turned down collar) as they called «shawl». These coats had no buttons on them. Fur coat became tight with a belt.

Peasants and small traders had made up fur-coats with the sheep, rabbit skin, but the rich people had made it of sable's, polar-foxes' and

greyish-brown foxes' skins. Only men wore this kind of clothing but women wore the quilted clothing.

12. Wedding suit

A suit of a bride is consisted of a khunzader tumuck or dopar (curtain) which puts upon the head-scarf or a smooth shawl which covers a half of the face; juazi-a jacket which is made of brocaded, alpack, or plush with a zipper in front side of it that has two cuts from each side. There is an embroidered application on it and has a line of 3 cm. wide.

She has shoes which are made of softy skin on the low heel with a sharp bending up toes embroidered with silk threads (a dress and shoes have the same colour). In addition to the dress she has jewelery adornments: golden ear-rings with ruby, coral or pearl necklace, bracelet (bangle) and two or three ruby rings.

It is traditionally to have a fiancée's hair-do in such way: Her dishevelled hair divides into a straight line and brades in small parts of hair for about fourty. Eyebrows and eye-lids are painted with «usmar» and the fingers with bulsum juice.

The suit of the bride-groom is consisted of a camar tumuck or a dopar (budum or chyman) and a shirt without a collar (ack yacktack) and it is tied up with an embroidered belt, trousers of white colour are made of thin wollen cloth or checkmen which tucks trousers into high boots of dark or dark-pink colour. He has a small digger on the belt which held in the precious stone pearl sheath.

13. Counsellor Suit

This suit consisted of a head-dress «chulma» made of silk cloth, (muslin or juazi of white colour). The counsellor puts upon the overcoat a green dressing-gown (zar-bur chupun) which had no buttons on and it's length reached up to the ankle with short sleeves, without pockets, without zippers, embroidered with applications of acsumit and had turn-down collar.

Outdoor dressing-gown is made of velvet of blue, black and dark-green and beige patterns embroidered with golden and silk threads.

Trousers are made of expensive brocaded cloth are not wide has a length up to the ankle and wrapped into the high boots with a sharp bended up toes of red, blue, green colours embroidered with applications of coloured pieces of skin.

It is finished with a golden crown of ruby bordered with pearl which is fastened in front of the chulma a little higher on the forehead. The counsellor's hands are decorated with golden and silver rings with precious stones, and always had a tasvey (bead).

ئاق يەكتەك دېخانلار كىيىمى

Белый ятак
White yacket.

چه كهمن چا پان

Чекмень чапан
Checkmen churup.

شەھەر سودىگەرلىرىنىڭ كىيىمى

Одежда городских торговцев
City trader's clothing.

جۇيازا كىيگەن چۆكەن

Одежда девушки из дехканской семьи
Dekchun maiden clothing.

باي دېخان كېسىمى

Одежда зажиточных дехкан
Rich peasant's clothing.

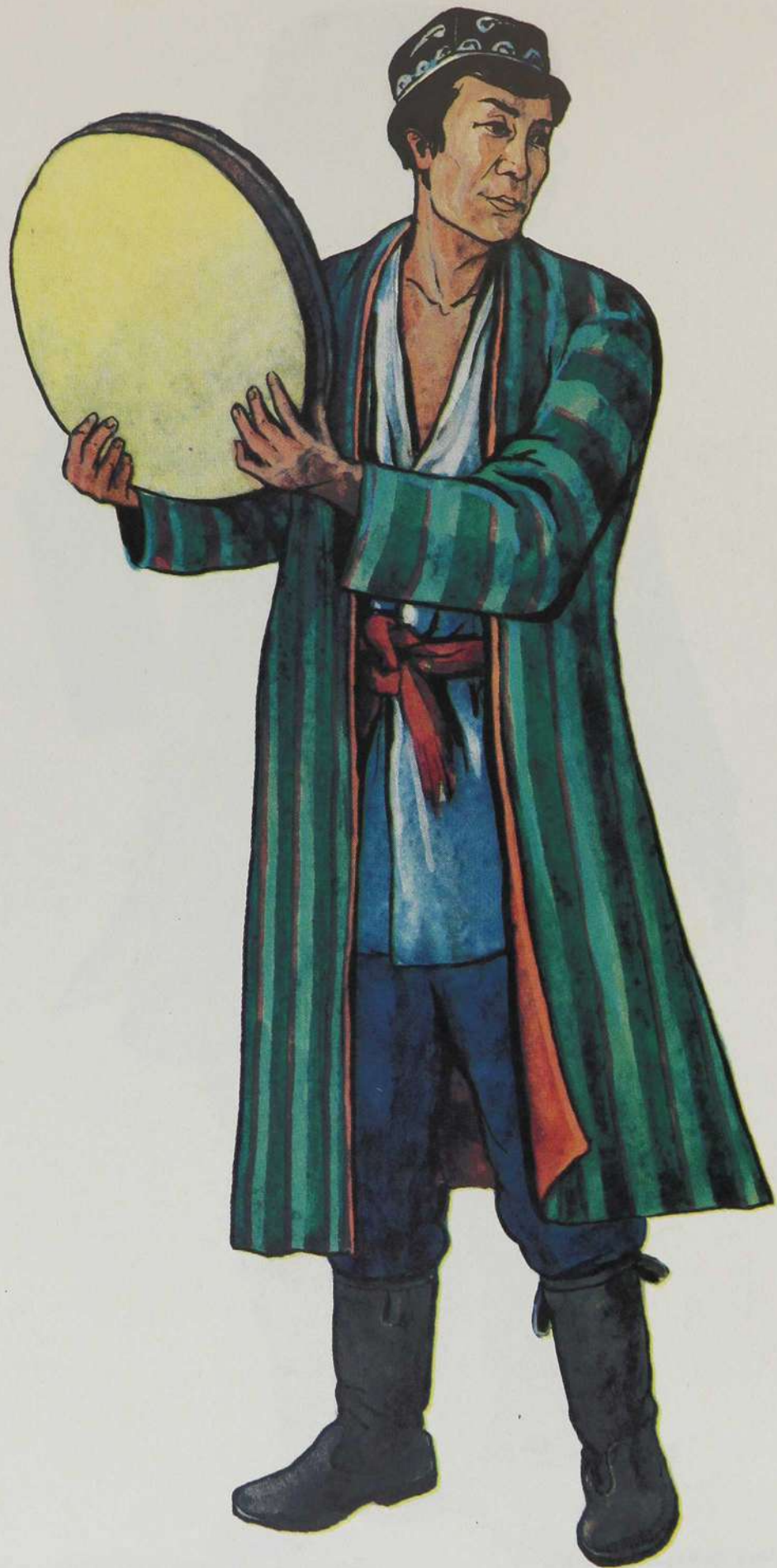
پەشمەت چاپان

Бешмет чапан
Beshmet chupun.

بەقەسەم پەشیمە تەلەك دېخان ئايالى

Женщина в бешмете из баксама
Woman in bucksum beshmet.

به قهسه م چایان

Чпан из баксама
Bucksum chirun.

قەشقەر ياش ۋىگىتلەر كىيىمى

Одежда кашгарских молодых людей
Kashgar youth clothing.

ليمچار

Лимча — женский халат
Lymchar — woman dress-gown.

قەشقەر يېزا قىزلىرىنىڭ كونا كىيىمى

Старинная кашгарская девичья одежда
Ancient Kashgar maiden clothing.

مەلىكەلەر كىيىمى

Одежда малики (правительницы, жены шаха, принцессы)
Princess' clothing.

گۈل چەككەن جۇيازى

Жуязи с набивкой
Stuffed juyasy.

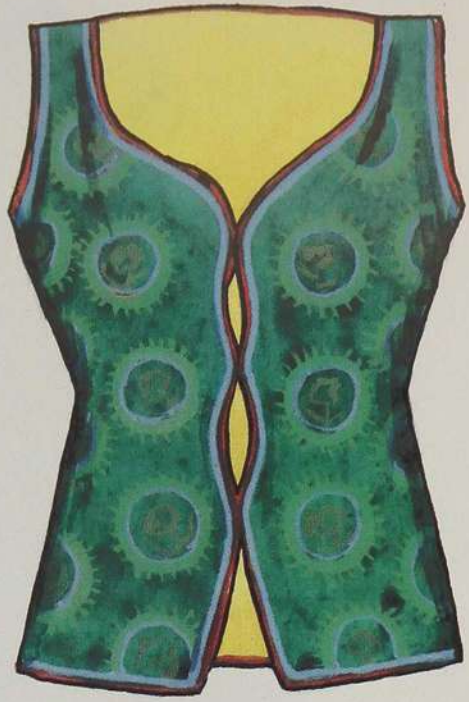
توغا جۇيازا قىزلار كىيىمى

Камзол молодой женщины
Young ladie's comisole.

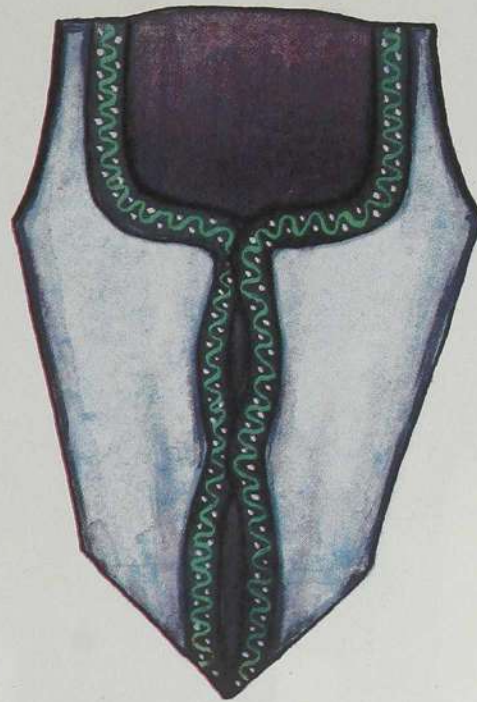
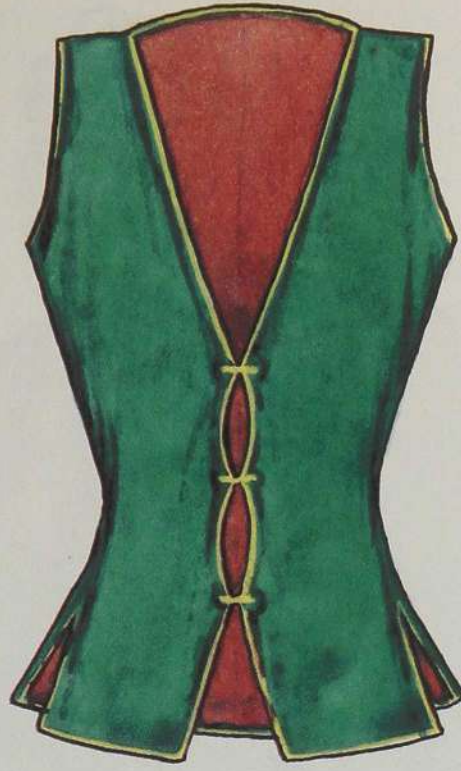
قەشقەر قىزلىرىنىڭ كونا كىيىمى

Старинная кашгарская одежда для девушек
Ancient Kashgar maiden clothing.

جلیتکا

Камзолы
Camisoles.

چلیٹکا

Камзолы
Camisoles.

چۇبازا كىيىمىگەن چۇكان

Девичья одежда из шелка
Maiden chinese silk clothing.

توي كيممى

Свадебные костюмы
Wedding suits.

قوي تېرىسدەن، تىكىلگەن چۇگا كىيگەن دېخان

Дехканин в овечьей шубе
Dekchan in a fur-coat.

زەرباپ چاپان كىيىگەن قەشقەر چۈكۈنى

Старинный цветастый парчовый чапан женщины
Кашгарии
Ancient florid brocaded chupun for Kashgar children.

كەمخاپ قەشقەر ئاياللار كىيىمى

Женщина в бешмете
Woman in beshmet.

تۈلكە جۇڭا

Лисья шуба
Fox's fur-coat.

ئىلى دېخان كىيىمى

Одежда илийских дехкан
Iley dekchun clothing.

ئىلى دېخانلىرىنىڭ كونا كىيىمى

Старинная одежда илийских дехкан
Iley dekchun ancient clothing.

يېڭىسار ئەرلەر كىيىمى

Йенисарская мужская одежда
Yenusar man clothing.

خوتەن دېخانلىرىنىڭ كىيىمى

Одежда хотанских дехкан
Khotan dekchun clothing.

ئىلى ئاياللىرىنىڭ كونا كىيىمى

Старинная илийская женская одежда
Ancient Iley woman clothing.

قەشقەر خان ئەتلەس كوينىڭى

Кашгарское платье из лучшего сорта атласа (хан атласа)
Kashgar best satin dress.

مومىلارنىڭ كىيىمى

Костюм пожилой женщины
Old woman suit.

خوتەن ئاياللىرىنىڭ كونا كىيىمى

Старинная хотанская женская одежда (17 — 18вв.)
Ancient Khotan woman clothing (of XII — XVIII —
centuries).

شەھەر ئۇششاق كەسىپدارلىرىنىڭ كىيىمى

Чекмень мелких кустарей
Checkmen of village craftsmen.

ئىلى دېھقان قىزلىرىنىڭ كىيىمى

Старинная илийская девичья одежда
Ancient Iley maiden clothing.

ۋەزىر كىيىمى

Костюм визиря
Visyr's suit.

شاه کیمی

Костюм шаха
Shukh's suit.

به گ کیسه

Костюм бека
Beck's suit.

زەر كىمخاب قەشقەر ئايالار كىيىمى

Старинный парчовый халат кашгарской женщины
Ancient brocaded clothing for Kashgar woman.

قارا ئەتلەس كۆينەك كىيگەن يېزا ئايالى

Черный атлас (женская одежда)
Woman black satin clothing.

ئىلى دېخان قىزلىرىنىڭ كىيىمى

Старинная илийская девичья одежда
Ancient Iley maiden clothing.

ئاپاق كىملىك

ОБУВЬ

FOOTWEAR

3. ئاياللار تۇپلىيى

ئالدى، كەينى يېپىق، ئېگىز ئوكچىلىك، تۇمشۇغى ئەگر تۇپلىيلار، قىزىل، ئەتىر رەڭ، كۆلرەڭ سافىيان، خروملاردىن تىكىلىدۇ.

قىزلار، ياش چوكانلار بۇ تۇپلىيلارنى چوڭ تەنتەنىلەردە، ھېيىتلاردا كىيەتتى.

4. ئاياللار ئوتۇگى

تەزىدىن توۋەن، سەل كېڭەيتىلگەن، ئۇزۇن قونچىلىق، ئەگر، تۇمشۇقلۇق، ئېگىز ئوكچىلىك، قېلىن چەملىك ئوتۇك. قەزىل، ئەتىرەك، ئاق خرومدىن تىكىلىپ، قارىمۇ-قارشى رەڭلىك تېرە پارچىلىرىدىن ئويما نەقىش بېسىلاتتى.

5. ئەرلەر ئوتۇگى

ئەرلەر ئوتۇگىنىڭ قونچىسى قىيىق، ئۇزۇن بولۇپ (ئالدى تەرىپى كەينى تەرىپىدىن بىر ئاز ئېگىز) تۇمشۇغى سەل ئۇ-قۇرى قارىغان، چەمى قېلىن، ئوكچىسى ئانچە ئېگىز ئەمەس بولىدۇ. قونچىسىدا مەخسۇس ئىزمىسى بولۇپ، ئۇنىڭ يار-دېمى بىلەن ئوتۇكنى تارتىپ كىيەتتى. بۇ ئاياق-كىيىم قارا، ئەتىرەڭ، كۆلرەڭ خرومدىن تىكىلەتتى. ئوتۇكنى دېخانلار، ھۇ نەرۋەنلەر، ئۇششاق سودىگەرلەر كىيەتتى.

6. ئىلى ئەرلەر ئوتۇگى

ئىلى ئەرلەر ئوتۇگىنىڭ قونچىسى ئۇزۇن، تۇمشۇغى ئۇچ-لۇق ئەمەس، ئېگىز ئوكچىلىك، قاتتىق، قېلىن چەملىك بولىدۇ. ئوتۇكنى قارا بۇلغارىدىن، يۇمشاق يۇختا كوندىن تىكىلىدۇ. بۇ ئوتۇكنى ئائىلىنىڭ پۈتۈن قاتلاملىرىنىڭ ۋە كىيىملىرى كىيىشى مۇمكىن.

7. گۈللۈك ئوتۇكلەر

بۇ ئۇزۇن قونچىلىق ئوتۇك، ئوكچىسى پەس، قونچىسى كەڭ بولۇپ، دەل تىزغا كېلىدىغان يېزى ئۇچبۇلۇڭلۇق قىلىپ كېسىلگەن. چەمىدىن تارتىپ پۈتۈنلەي ئوچۇق رەڭلىك، يەنى ئوتۇكنىڭ رەڭگىگە قارىمۇ-قارشى تېرە پارچىلىرىدىن ئويۇلغان، ئويما نەقىش بىلەن (ستىلناتسىيەلەنگەن نەقىشلەر، قانچىلاردىكى گۈللەر) ئويما كەشتىلىرى بېسىلغان بولۇپ، مۇنداق ئوتۇكلەرنى باي، ھاللىق ئائىلىلەرنىڭ ئەر-ئاياللىرى كىيەتتى.

بۇ كىيىم-كېچەكلەرنى ئوتكەن ئەسىرلەردە شاھ ۋە خانلار كىيگەن. ئۇيغۇرلار ھەر خىل ئاياق كىيىمىنى قېلىن ياخشىدىن ئىشلەنگەن رەختلەردىن (لاتا-پايپاق)، كىگىزدىن (پىيما)، تېرەدىن (ئوتۇك، تۇپلى، تېرە پايپاق، كەشە)، رېزىنكا كالاشلار بىلەن كىيەتتى.

يېنىك، ئەپلىك ئاياق كىيىمىنى تىكىشتىن بۇرۇن ئۇستا-مويىنا دۇر، موزدۇزلار بۇقا، قوي، ئوشكە تېرىلىرىنى ئەيلەپ، سۈپەتتى جەھەتتىن ھەر تۈرلۈك بولغان تېرە تەييارلاتتى. بۇقا تېرىسىدىن قاتتىق، قېلىن تېرە-بۇلغار ئىشلەتتى. سۇغا چىداھلىق قېلىن، لېكىن يۇمشاق ئەمەس، مونداتېرە كۈندىلىك ئاياق كىيىمنىڭ ئۈستىنى تەييارلاش ئۈچۈن، شۇنداقلا ئوكچە، چەم تەييارلاش ئۈچۈن ياراتتى. قوي ھەم ئوشكە تېرىسىدىن يۇمشاق ۋە ئېيىز-كون (سافىيان، خروم) ئىشلەپ چىقىرىلاتتى. ئۇنىڭدىن ئاياللارغا ئايلاق كىيىم، مەسە، مېھانلىق ئايلاق كىيىم تىكىشكە بولاتتى.

1948-ئىلى دوربۇلجىنىلىق ئۇستا-موزدۇزنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە يېزىپ ئېلىنغان تېرە تەييارلاش ئىشى جەريانى توۋەندىكىچە بىر نەچچىگە بۆلۈنەتتى.

بىرىنچى، تېرىنىڭ ئۇڭى ئوڭاي ئۇلۇنۇشى ھەم تېرە يۈم-شاق بولۇشى ئۈچۈن ئۇنى شاكارايقا چىلاتتى. ئاندىن يوغان مەخسۇس تومۇر قىسقۇچلار بىلەن ئۇڭدىن تازىلاتتى. مەخسۇس كون ئوچاقتا قۇرۇتۇلاتتى. كېيىن يۇمشاق تېرىنى چان قاقچىغا سېلىپ، ئالدىن-ئالا تەييارلانغان، مېنىرال تەركىۋ-لىك بويىقلار بىلەن بوياتتى. بويالغان تېرىنى كۈندە قۇرۇ-تۇپ، دوڭلەك ياغاچ بىلەن ئۈستىنى تۈزلەپ، سىلىغداپ چىقاتتى. ئىشلەشكە تەييار بولغان تېرىنى يېچىپ، مەخسۇس ئېگىنە ۋە سانائەت ئېپلىرى بىلەن تىكەتتى.

1. كەشە

يېنىك تېپىز چەملىك، پەس ئوكچىلىك تېرە كالا. تۇمشۇغى ئاسپانغا قارىغان، بەزىدە ئارقىسى بولمايدۇ. ئاق، ئەتىرەڭ، كۆلرەڭ، قىزىل، قارا يۇمشاق تېرىدىن تىكىلىدۇ. بەزىدە تۇمشۇغى ئېچىك بىلەن نەقىشلىنىدۇ. ئايلاق كىيىمنىڭ بۇ تۈرى شەرقىي تۈركىستان ئاھالىسى ئىچىدە كەڭ تارقالغان.

2. مەسە

ئېيىز چەملىك، ئوكچىسىز، قونچىسى تار، يۇمشاق ئوتۇك. قارا خرومدىن تىكىلىدۇ. قونچىنىڭ ئۇقۇرى قىسمىغا تام تەرىپىگە ئاسپانرەڭ، يېشىل ئېپىلاردىن نەقىش بېسىلىدۇ. يامغۇر چاغلاردا مەسنى كالا بىلەن كىيىدۇ. شۇنداق ئايلاق كىيىم ياشانغان ئاياللارغا خاس بولىدۇ.

III. Обувь

Уйгуры носили самую разнообразную обувь, которая шилась из плотных хлопчатобумажных тканей (тряпочные чулки), из кожи (сапоги, туфли, кожаные чулки — чаруки). Поверх сапог надевали резиновые калоши. Из войлока изготовлялись валенки.

Мастера-скорняки выделывали из бычьей, бараньей и козьей шкур различную по качеству кожу. Из бычьей шкуры выделывалась твердая толстая кожа — болгара, которая шла на изготовление подошв, каблучков, а также юфть — толстая, но мягкая (за счет пропитки жиром) водостойкая кожа, из которой шили верх рабочей обуви. Из бараньей и козьей шкур выделывали мягкую, тонкую кожу — кен (сафьян, хром), из которой шили женские туфли, мягкие сапоги без подошв и нарядную обувь.

Процесс изготовления кожи, записанный в 1948 году со слов мастера Исмаила Кунчи из города Дорбульджина, делился на несколько операций. Первоначально шкуру замачивали в солевом растворе, чтобы легче было удалить волосяной покров и придать мягкость коже; затем огромными металлическими скребками ее чистили, удаляли остатки шерсти, просушивали в специальных печах (кен-очак). После этого мягкую кожу красили в сосудах (чанах), в которых заранее готовили красители минерального происхождения. Окрашенную кожу сушили на солнце, а затем деревянными валиками гладили, выравнивали поверхность шкуры. Готовую кожу раскраивали и сшивали промасленными нитями специальными иглами.

1. Каша

Легкие кожаные калоши на тонкой подошве и невысоком каблучке. Носки каша загнуты вверх, задняя часть иногда отсутствует. Шьются из мягкой кожи белого, бежевого, серого, красного, черного цвета. Носок каша иногда декорируется розеткой из шелка.

Этот вид обуви распространен среди всего населения Восточного Туркестана.

2. Маса (ичиги)

Мягкие сапоги без каблучков, на тонкой подошве, с узкими голенищами. Шьются из хрома черного цвета. Голубыми и зелеными нитями вышивается узор на верхней части голенища. В до-

ждливую погоду маса надевали с калошами. Эта обувь предназначена для пожилых женщин.

3. Туфли женские

Закрытые, на высоком каблучке, с загнутыми вверх носками, эти туфли шились из сафьяна, хрома красного, бежевого или серого цвета. Девушки и молодые женщины надевали их в торжественных случаях, в праздничные дни.

4. Женские сапоги

Сапоги с высокими голенищами, расширенными под коленом, с загнутыми вверх носками, на высоком каблучке, с толстой подошвой. Шились из хрома красного, бежевого, белого цвета, декорировались аппликацией из кусочков кожи контрастного к фону цвета. Девушки и молодые женщины из состоятельных семей носили эти сапоги в торжественных случаях.

5. Сапоги мужские

Сапоги с высокими скошенными голенищами (передняя часть несколько выше задней), носки загнуты вверх, подошва толстая, каблук невысокий. На голенищах имелись специальные кожаные петли, при помощи которых сапоги натягивались на ноги. Эту обувь шили из хрома черного, бежевого, серого цвета. Сапоги носили дехкане, ремесленники, мелкие торговцы.

6. Илийские мужские сапоги

Сапоги с высокими голенищами, тупоносые, на невысоком каблучке, на твердой толстой подошве. Сапоги шились из юфти и болгары черного цвета. Эту обувь носили представители всех слоев населения.

Сапоги, расшитые узорами

Высокие сапоги на низком каблучке, свободные в голенищах, срезанные к колену под углом. От подошвы до самого верха украшены аппликацией из кусочков кожи очень ярких, контрастных основных цветов (узоры — стилизованные цветы в вазах).

Носили эту обувь как мужчины, так и женщины знатных и богатых семей.

III. Shoes

The uigur people wore different kinds of shoes which had been made of dense fabric cloth (raggy stockings) boots, shoes, stockings made of leather, chorucks. They had put on galoshes upon the boots. Valenkey were made of the wool.

From the bull, sheep, goat skins the skilfullers had made dress skins of various quality. From the bull skin was made a hard thick skin that called «bulgara» by which could youth make heels and also «юфть» softy and thick skin. They sewed worker boots from this kind of skin. The women shoes, boots were made of sheep and goat softy skins.

The process of manufacturing the skin which had been written by the words of the skilfuller Ismail Kurnchy in Dorbuldgean divided into several operations.

At first the skin was kept in the salted solution to take off the wool from it, to make the skin softy, then it was cleaned with the metallic scrapers and dried in the special stoves. Then the softy skins were painted in the special vessels. After that the painted skins were dried up in the sun and then ironed with wooden rollers, smoothing out the surface and sewed with special pins and oiled threads.

1. Kasha

It is light soft galoshes on a thin sole and low heels. The toes of it are bended up without back parts. They are made of softy skins of white, grey, red, black colours. The toes of the galoshes are decorated with ornaments: This kind of shoes wore all the people of the Eastern Turkistun.

2. Masa

These are soft boots without heels, have a thin sole, a narrow top of a boot. They are made of box-calf of black colour. The outside of the top of a boot is decorated with the patterns of blue and green colours. They wore this kind of boots on rainy days. These shoes intended especially for old women.

3. Woman Shoes

These are closed with high heels, with the toes bended up and made of a morocco (leather), box-calf of red, beige and grey colours. Girls and young women wore them on holidays and celebrations.

4. Woman High Boots

These boots have a high top of a boot, widened under (lower) the knee with the toes bended up, on high heels and thick sole. They are made of the box-calf of red, beige and white colours and decorated with an application from pieces of the leather which is suited to the background colour.

The richest girls and women wore these boots only on holidays.

5. Men High Boots

These boots have a light top of a boot and a front part is a little higher than the hinderst one, toes are bended up, sole is thick, a heel is not high. There are loops on the top of the boots so that help to put on them quickly. They also are made of black, box-calf of red, grey colours. Peasants, traders and shopkeepers wore such boots.

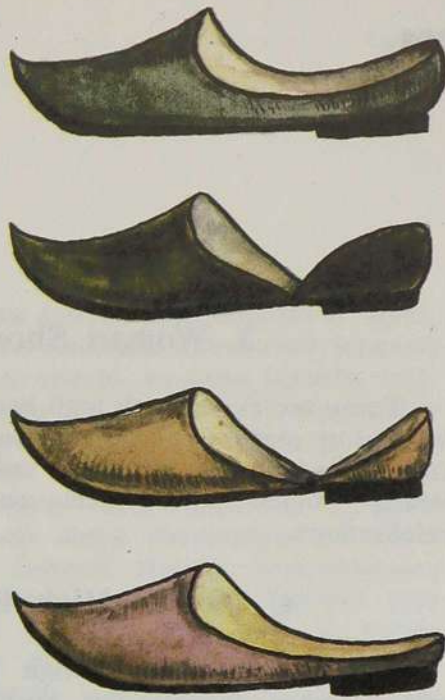
6. Iley Men Boots

These boots have a high top, blunt toes have no high heels and are based on the thick sole. They are made of the black leather. Everyone could wear them.

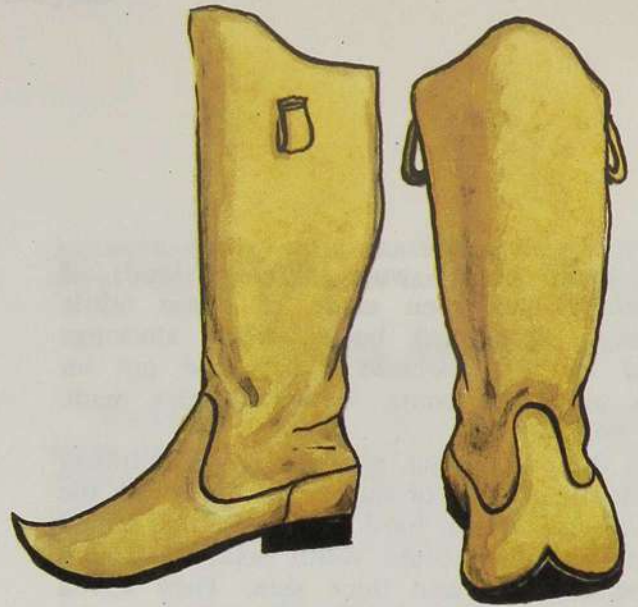
7. Designed Boots

These are high boots with low heels, with a free top of a boot, have a sharp cut off angle up to the knee. From the sole up to the top they are decorated with applications of bright and contrasted colours of leather (designes-flowers in vases).

Men and women of wellknown and richest families wore them.

1. Шлепанцы
Slippers.

2. Дехканские сапоги
Dekchun high-boots.

3. Женские шлепанцы с кистью
Woman slippers with a tassel.

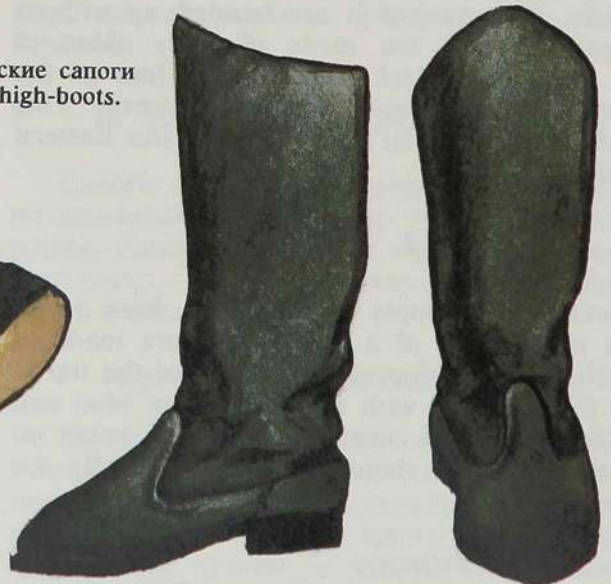

4. Женские тапочки
Woman slippers.

5. Ичиги
Ichygy

6. Илийские сапоги
Iley high-boots.

1.50 - كەشلەر
2 - دېخان ئوتۇڭى
3 - پوپۇكلۇك ئاياللار كەشسى

4 - ئاياللار ئايىقى
5 - مەسە
6 - ئىلى ئوتۇڭى

50. 1. Йенисарские сапоги
Yenisar high-boots.

2. Старинные узорчатые женские сапоги
Ancient woman decorated high-boots.

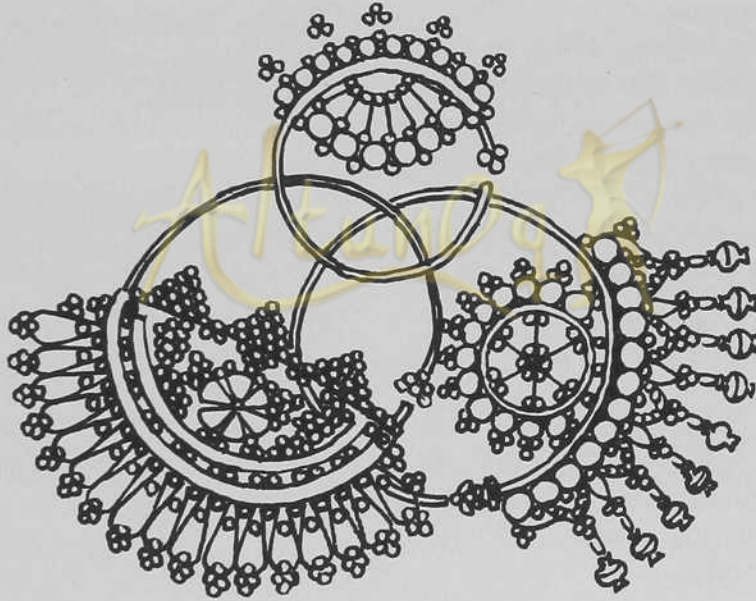
3. Старинные узорчатые мужские сапоги
Ancient man decorated high-boots.

- 7.51 - يېڭىسار ئوتۇڭى
- 8 - كونا ئاياللار گۈللۈك ئوتۇڭى
- 9 - كونا ئەرلەر گۈللۈك ئوتۇڭى.

زىننەت بۇيۇملار

УКРАШЕНИЯ

JEWELLERY

5. مونچاق ھالقا

نېپىز ئالتۇنغا مونچاق، مەرۋايىت، مارجان ياكى نېفىرت ئوتتۇرىغا تارغۇزغان بولۇپ، بۇ ھالقىنى پەقەت كىچىك ھەم بويغا يەتمىگەن قىزلار تاقايدۇ.

6. ناياللار ئۇزۇكلىرى

يوغان قىممەت باھالىق تاشتىن كۆزى بار ئۇزۇك، بەزى چاغلاردا كۆزنىڭ چورسىنى مەرۋايىت بىلەن قورشىدۇ. ئال تۇن ئۇزۇكلىرىنى باي، ھاللىق ئائىلىلەرنىڭ نايال، قىزلىرى تاقىتى. قەمبەغەللەر ئىنچىك كۆمۈچ ئۇزۇكلىرىنى تاقىتى.

7. ئەرلەر ئۇزۇكى

شەكلى ناياللار ئالتۇن ئۇزۇكىگە ئوخشاش بولۇپ، كۆز سېلىنىدۇ. ئالتۇنغا شۇ ئۇزۇك ئېگىسىنىڭ ئىسمى چېكىلىدۇ.

8. بىلە يۈزۈكلەر

بىلە يۈزۈكلەر ئالتۇن ياكى كۆمۈچتىن چەمبەر قېلىپ قۇيۇلىدۇ. ئۈستى فىلىگران نەقىشى بىلەن، ياكى بىريۇزا، نېفىرت ئېسىل تاشلار، قوڭغۇراقلار بىلەن زېئە تىلىنىدۇ. بىلە يۈزۈكىنى بىلەككە كىيىدۇ. دېھقان نايالىرى، شەھەر كەمبەغەللىرىنىڭ نايالىرى ئاساسەن كۆمۈچتىن بىلە يۈزۈك تاقىتى. ئالتۇندىن ياسالغان ئېسىل بىلە يۈزۈكلەرنى باي، مەشھۇر ئائىلىلەرنىڭ نايالىرى تاقىتى.

9. جالا

شەكلى ھەر تۈرلۈك بولغان ئىچى كاۋاك، نەقىش چېكىلگەن بىريۇزا، نېفىرت، مارجان مەرۋايىت كۆزۈك تورت چاشتەڭ گىدىن تەركىپ تاپقان. ھەر بىر چاشتەڭگە ئوز ئارا ئۈچ قۇر (قىزىل، توق سېرىق) مارجان بىلەن قوشۇلىدۇ. جالانىڭ ئەڭ تۆۋەن قىسمى قارا ئىپەكتىن ياسالغان چۈچە بىلەن ئاياقلىشىپ، چاشنىڭ داۋامىدا كورۇنىش بېرىدۇ.

جالا بوقۇش بىلەن چاشقا قوشۇلۇپ ئورۇلىدۇ. ئۈستىگە كىيگەن كىيىمگە قوشۇمچە رېتىدە پەقەت تۇرمۇشقا چىققان ناياللار تاقىتى.

10. تۇمار

كورۇنۇشى ئۈچ بۇلۇڭلۇق ياكى تورت بۇلۇڭلۇق ئىچى كاۋاك بولۇپ، ئالتۇندىن قۇيۇلۇپ، تېشى ياقۇت، بىريۇزا، مەرۋايىت، نېفىرت بىلەن كەڭرى-كەڭرى قىلىپ بېزىلىدۇ. ئىچىگە قۇرئان ئايىتى يېزىلغان قەغەز سېلىنىدۇ. بۇ ئايەت تۇمار ئېگىسىنى ھەر قانداق بەختسىزلىكلەردىن، بالا-قازادىن ساقلايدۇ دەپ قارىلىدۇ.

تۇمارنى كىيىم-كېچىگە قوشۇمچە بېزەك تۈرىدە ياش ئاياللار ئېسىپ ژۇرەتتى.

11. ئالتۇن تاج

ئالتۇندىن ياسىلىپ، ناھايىتى چىرايلىق بولۇپ، كۆپلىگەن قىممەت باھالىق تاشلار (ئالماس، ياقۇت، نېفىرت، بىريۇزا، مەرۋايىت) بىلەن بېزىلىدۇ. يوپۇرماق شەكلىدە ياسالغان، ساڭگىلاپ تۇرغان ئاستىنقى قىسمى يېشاننىڭ يېرىمىنى يېپىپ تۇرىدۇ. ئالتۇن تاجنى پەقەت خان ۋە شاھ نايالىرى تاقىتى.

ئېسىل تاشلار چېۋەر زەرگارىلارنىڭ قوللىرىدىن ئوتۇپ، نازا-كەت، گۈزەللىكى بويىچە تەكرارلانماستىن ھالقا، ئۇزۇك، بىلە-زۇك، مارجانلارغا ئايلىنىدۇ. زەرگارىلىق قايتا ئىشلەش ئۇسۇلىنىڭ ئالاھىدە تەرەققىي ئەتكەنلىرى زېرن، چېرن، فىلىگرانلار. ئۇيغۇر قىزلىرى ھالقىنى 3-4 ياشلىرىدىن باشلاپ تاقىتى. ئەرلەر، ۋىكىتلەرنىڭ يېنىدا ھەر قاچان رەسمىي تۈردە قەدەپ نەقىشلىق (ئىنكرۇستاتسىيەلەنگەن) ئانچىمۇ يوغان بولمىغان خەنجەر بولاتتى. بۇل سېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان «چەنداز» بۇيۇملىرى ناھايىتى كەڭ تارالغان بولۇپ، قېلىن رەختلەردىن تىكىلىپ، ئىپەك ۋېپ بىلەن كەشتە بېسىلىدۇ. ئۇلارنى بەلبېشىغا تاقىتى. قىزلار ئۆزى سويگەن ۋىكىتكە ئىشلىتىشنى، سادىقلىقىنى بىلدۈرۈش بەلگۈسى رېتىدە، ئوز قولى بىلەن كەشتە بېسىلغان تاماكا خالتىسى، قولىغا ئالغان سوغا قىلاتتى.

«قىز-چوكانلار چاچلىرىنى گۈل قىستۇرۇش ئارقىلىق ياسايتتى. ۋىكىتلەر قولىغا، مەيدىسىگە، دوپىلىرىغا گۈل قىستۇرۇش ئارقىلىق ياسايتتى.

ئۈستىگە كىيىلگەن كىيىم-كېچەكنىڭ گۈزەللىكىنى ئەجايىپ چېۋەرلىك بىلەن ياسالغان، تۆۋەندە تەسۋىرلەنگەن زەرگارى بۇيۇملار تېخىمۇ زېئە تەلەتتى.

1. قەشقەر زىرىسى

قەشقەر زىرىسى ئۆزىنىڭ كورۇنىشىدىن ئالتۇن، كۆمۈچ سېلىرىدىن ناھايىتى نازۇك ياسالغان، گۈل تولتۇرۇلغان سېۋەتنى ئەسلىتىدۇ. سېۋەتنىڭ ئۆز تەرىپىدە مەركىزىگىچە ياقۇت كۆز سېلىنىپ، ئۇنى چۆرەدەپ ئۇششاق قاش تاشلىرى قويۇلىدۇ. بۇ زىرىنىڭ پەيدا بولغان جايى قەشقەر بولغانلىقىدىن «قەشقەر زىرىسى» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ زېۋى-زېئەتنى باشلار، شۇنداقلا يېشى توختالغان ناياللارمۇ تاقايدۇ.

2. يەپپەيزە

بۇ زېۋى-زېئەتنىڭ كورۇنىشى شاپ ئۇزۇم ياكى گۈلدەستە تەخلىت بولىدۇ. ناھايىتى نېپىز بولۇپ، ئالتۇننى قۇيۇش ئۇسۇلى بىلەن ياسىلىدۇ. ھالقىنىڭ دەل ئوتتۇرىغا قىممەت باھالىق تاشلار-گوھەر، ياقۇت، قاش تېشى سېلىنىدۇ. يەپپەيزە ھالقىنى پەقەتلا قىزلار تاقىتى.

3. گوھەر، ياقۇت، قاش تاش كۆز ھالقىلار

ئالتۇن ياكى كۆمۈچتىن قۇيۇلۇپ، ياقۇت، گوھەر، قاش تاشلىرىدىن كۆز قۇيۇلۇپ، ئۇنىڭ چورسىنى مەرۋايىت ياكى سەدەپ بىلەن بېزەيدۇ. بۇ ھالقىلارنى باي، ھاللىق ئائىلىلەرنىڭ نايالىرى تاقىتى. قاش تاشتىن كۆز سېلىنغان ھالقىلار شەرقىي تۈركىستاندا كەڭ تارقالغان.

4. ئاسىيا زەنجىرلىك ھالقىلار

شەكلى بويىچە ياقۇت كۆزۈك ھالقىغا ئوخشاش بولۇپ، مارجان ياكى سەدەپ مونچاق قويۇلغان ئالتۇن زەنجىرى ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. بۇ ھالقا پەقەت قىزلارغا خاس.

IV. УКРАШЕНИЯ

Ювелирные украшения, пояса, сумочки, венцы и т.д. изготовлялись вручную. Золото, серебро, жемчуг, кораллы, драгоценные камни, проходя через руки искусных ювелиров, превращались в неповторимые по красоте серьги, перстни, ожерелья, кулоны и т.д. Из видов ювелирной обработки были особенно развиты зернь, чернь, филигрань.

Уйгурские девочки начинали носить серьги с 3—4 лет. Молодые мужчины и юноши обязательно носили при себе богато инкрустированный небольшой кинжал.

Очень популярны были изделия «чандаза» — кошельки для денег, сшитые из плотной ткани, вышитые шелковыми нитями. Они прикреплялись к поясу. Девушки, в знак верности и признательности, дарили своим любимым собственноручно сшитые и вышитые красивыми узорами мешочки для табака или носовые платки.

Молодые женщины и девушки убирали свои волосы цветами. Юноши прикрепляли их на уши, грудь и головные уборы.

Великолепные ювелирные украшения подчеркивали красоту костюма.

1. Серьги кашгарские

Филигранные серьги по форме напоминают корзиночку с цветами, изготовленную из золотой или серебряной проволоки. На лицевой стороне в центре «корзинки» закреплены красные рубины, вокруг которых полукругом — мелкие камешки бирюзы и нефрита. Эти серьги впервые появились в Кашгаре, отсюда их название. Их носили женщины всех возрастов.

2. Пайпаза

Серьги из золота, в форме грозди винограда или букета цветов. Пайпаза выполнены в технике литья. В центре сережек находится драгоценный камень — рубин, сапфир или нефрит. Пайпаза носят только девушки.

3. Серьги с рубином, бирюзой, нефритом

Отливаются из золота или серебра. Украшаются большим камнем (рубином, бирюзой, нефритом), вокруг которого крепится жемчуг или перламутровые бусинки.

Эти серьги носили женщины из богатых семей. Серьги с нефритом распространены в северной части Восточного Туркестана.

4. Серьги с подвесками

По форме похожи на серьги с рубином, но дополняются подвесками из золотых цепочек, на которых укреплены коралловые или перламутровые бусинки. Серьги с подвесками предназначены для девушек.

5. Мончак халка (серьги с бусинками)

Изящная серьга представляет собой бусинку (мончак) жемчуга, коралла или нефрита, которая крепится на тонком золотом ушке.

Эти серьги носят маленькие девочки и девочки-подростки.

6. Перстни женские

Золотой перстень с большим драгоценным камнем, иногда обрамленным жемчугом. Перстни носили девушки и женщины из состоятельных семей.

Представительницы бедных слоев носили тоненькие серебряные колечки.

7. Перстни мужские

По форме похожи на женские перстни, но бывают и без камня, с выгравированными на золоте или серебре именами владельцев.

8. Браслеты

Золотые, серебряные браслеты отливаются в виде обруча, иногда их поверхность покрывается филигранным узором, бирюзовыми и нефритовыми камнями, бубенцами. Браслеты надевают на запястье. Особенно были распространены серебряные браслеты. Роскошные браслеты из золота были доступны лишь женщинам из богатых, знатных семей.

9. Джалла (украшение для волос)

Состоит из четырех серебряных, полых внутри, различных по форме элементов, декорированных чеканными узорами, бирюзой, нефритом, кораллами и жемчугом. Все части скрепляются между собой тремя рядами коралловых бус (красного, оранжевого цвета). Нижняя часть джаллы заканчивается шелковыми кистями черного цвета, являясь как бы продолжением кос. Джалла прикреплялась к волосам при помощи веревочек.

Это украшение носили только замужние женщины.

10. ТУМАР (амулет)

Амулет в виде полого треугольника или прямоугольника. Ковали из серебра, богато украшали рубинами, бирюзой, жемчугом, нефритом. Внутри тумара хранилась, записанная на бумаге, небольшая цитата из корана, которая, якобы, оберегала носившего амулет от несчастий.

Тумар носили поверх одежды, так как он служил и своего рода украшением, дополнением к туалету молодых женщин.

11. АЛТУН ТАЖ (золотой венец)

Роскошный золотой венец (алтун таж), украшенный большим количеством драгоценных камней (алмазы, рубины, нефриты, бирюза, жемчуг). Подвески в виде лепестков закрывали верхнюю часть лба. Алтун таж носили исключительно жены ханов и шахов.

IV. ADORNMENTS

Jewelry ornaments, belts, bags and handbags, crowns and etc, were hand-made. Gold, silver, pearl, corals, precious stones in the skilfuller jeweler hands became wonderful unique ear-rings, necklaces, culons and etc. Ujgur girls began to wear the ear-rings and etc at the age of 3—4. Young boys (youth) always had rich decorated small diggers.

«Chundaza» was the beautiful purse of girls for keeping money which was made of the printed cloth and decorated with the silk threads. They had fastened to the belt. Girls presented such purses patterned by themselves with ornaments to bridegrooms.

Young girls and women fastened the flower on the hair. But the youth fastened the flower behind the ears, on chests or on the head-dresses. These things had given to the suit wonderful appearance.

1. Kashgar Ear-Rings

Philigran ear-rings by the shape resemble a basket of flowers that made of the golden and silver wire. In front side in the middle of the basket the red rubies are fastened and it is semicircled with little precious stones. At first they appeared in Kashgar, that's why they had the name «Kashgar ear-ring». Women of all ages wore them.

2. Piepasa

These are golden ear-rings. They have a shape of grape tassel or flowers' bunch. They are made of pouring tecknology. They have precious stones in the middle: (ruby, sapphire, nephrite).

Especially girls wore them.

3. Ruby, Turquoise, Nephrite, Ear-Rings

They are made of silver and decorated with big ruby stones (nephrite and turquoise) fastened with pearl and mother-of-pearl beads. The rich

ladies wore such ear-rings. Nephrite ear-rings were in wide spread in the north of the Eastern Turkistun.

4. Suspended Ear-Rings

By the shape these ear-rings are similar with the ruby ear-rings but in addition to them they have golden chains with the coral and mother-of-pearl beads. Suspendid ear-rings are intended for the girls.

5. Bead Ear-Rings

These elegant ear-rings are made of pearl (monchuc), coral, nephrite beads which are fastened to a thin golden ear. These ear-rings wore little and grown up girls.

6. Woman Signet-Rings

It is a golden ring with a big precious stone, sometimes are bordered with pearl. The rich ladies of well-to-do families wore such signet-rings but the poorest women wore only thin silver rings.

7. Man Signet-Rings

By the shape these rings similar with woman ones, but they can be without stones and have the owner's engraved names on them.

8. Wristlets

Golden or silver wristlets are poud in a hoot shape and the surface of them are covered with pearl, nephrite stones.

Wristlets are put on the wrist. Silver wristlets were in wide spread. These wonderful elegant wristlets especially entended for the rich women of well-to-do families.

9. Julla (hair adornings)

It consists of four silver being hollow inside of various elements decorated with the minting patterns (of turquoise, nephrite, coral, pearl). All the parts of julla are fastened with three stripes of coral beads of red, orange colours. The lower parts of it are finished with a silk tassel of black colour. Julla is fastened to hair with threads. Only married women could wear them.

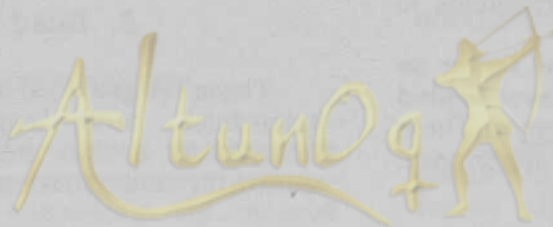
10. Tumar (amulet)

Tumar had a hollow of triangular or rectangular shape. It had been poured of silver and decorated with ruby, pearl, turquoise,

nephrite. There was a note inside of it which helped to the owner to be healthy and always be happy. Maidens and ladies wore tumar upon their dresses because it was a decoration in addition to their toilet.

11. Golden Tarje (Crown)

This adorning is embroidered with big precious stones (ruby, pearl, nephrite, diamond, turquoise). The leave shape suspenders are covered the upper part of the forehead. Especially the beck's and shukh's wives wore these golden crowns.

ئاتۇن قاداى دۇيا

Доппа с золотой цветастой короной
Golden florid crown doppa.

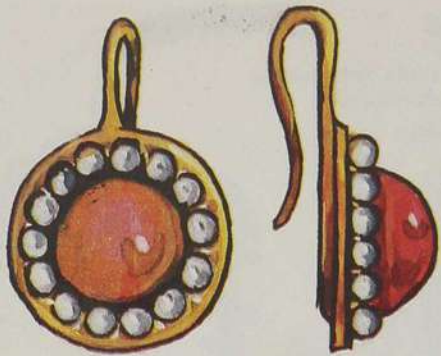
نالتون تاج

Золотая корона малики
Princess' golden crown.

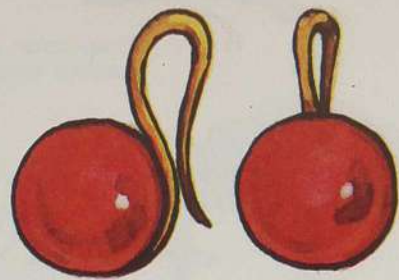
Старинные вплетаемые в косы украшения
Ancient twined in plaits adornments.

جالا

54. 1. Золотые серьги с драгоценным камнем
Precious stone golden ear-rings.

2. Детские серьги с бусинками
Children ear-rings with beads.

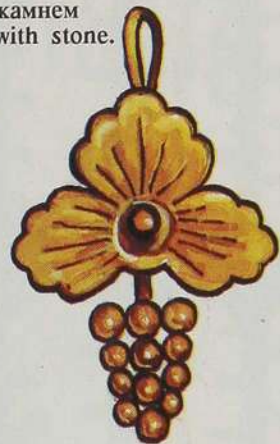
3. Женские серьги Северо-Восточного Туркестана
North-Eastern Turkestan woman ear-rings.

4. Золотые серьги с камнем
Golden ear-rings with stone.

5. Пластиновые серьги
Stratum ear-rings.

7. Серьги кистевидные
Tassel ear-rings.

6. Девичьи серьги
Maiden ear-rings.

8. Девичьи серьги
Maiden ear-rings.

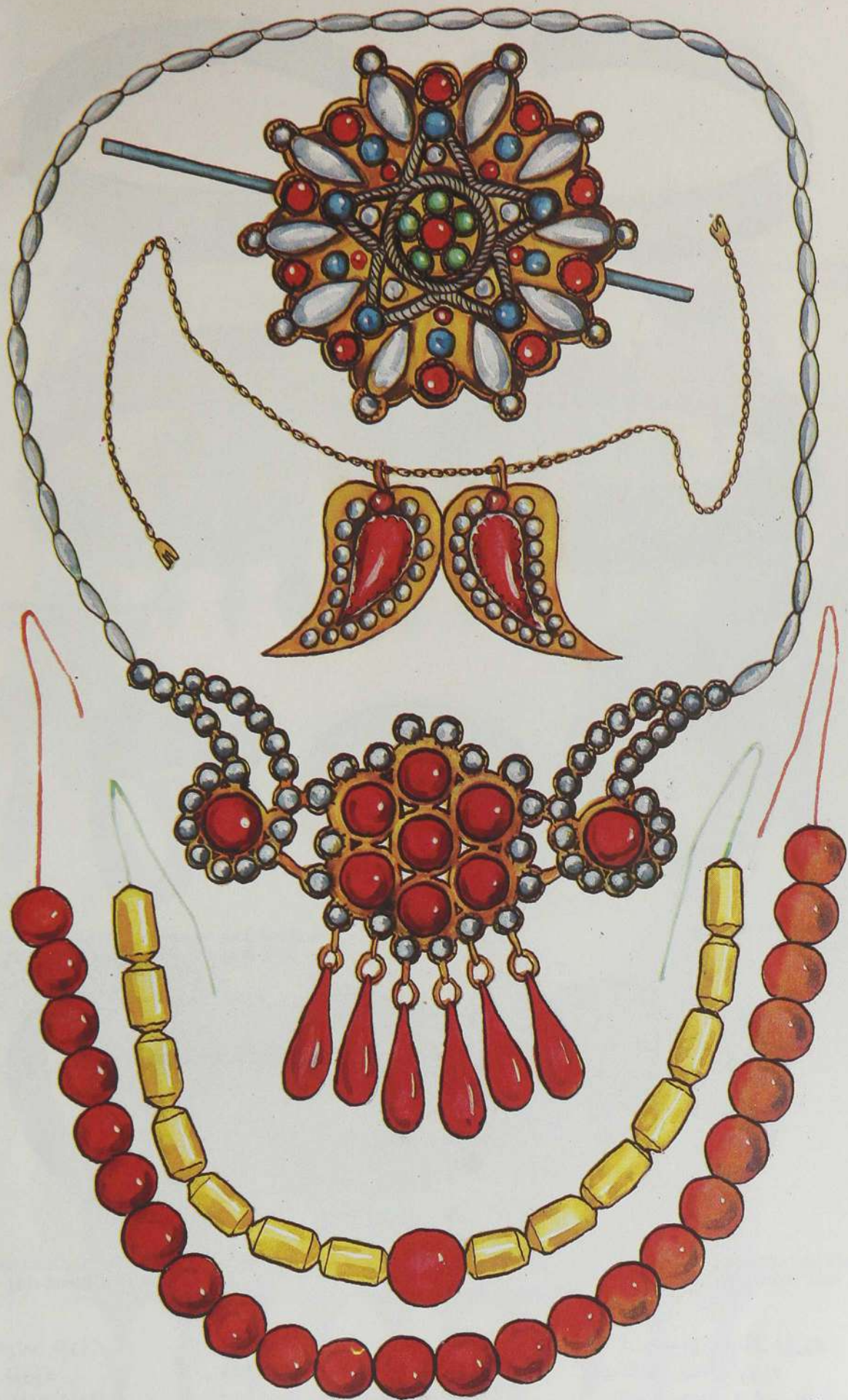

9. Старинные кашгарские серьги
Ancient kashgar ear-rings.

55. 1- مارجان قاش تاشلىق ئالتۇن ھالقى
2- باللارنىڭ مونچاق ھالقىسى

3- شىمالىي- شەرقىي-
تۈركىستان ئاياللىرىنىڭ ھالقىسى
4- قوش كوزلۇك ئالتۇن ھالقى

5- پەيپە يىزە
6- قىزلار مونچاق ھالقىسى
7- ئۈزۈم پەيپە يىزە
8- قەشقەر زىرىسى.

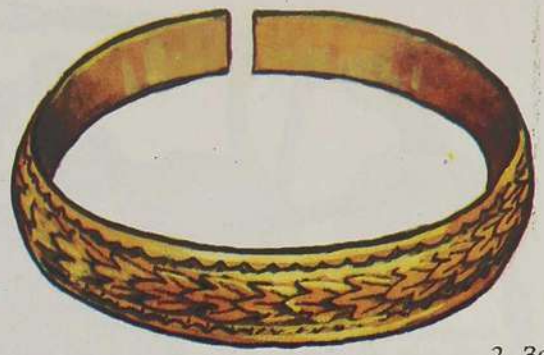

تۇرىگۇش، بادام ئاسىيا مونچاق، مارجانلار

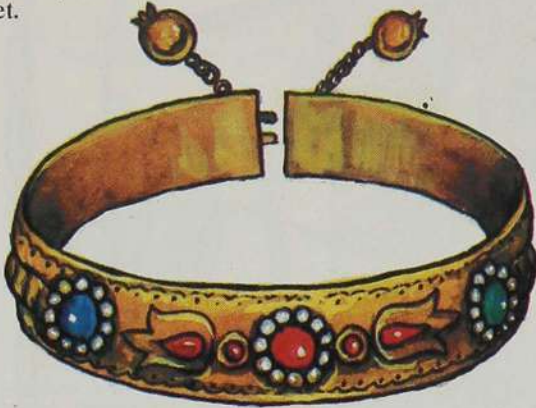
Булавка, миндалевидные и коралловые бусы, ожерелье
Pin, almond and coral beads, necklace.

55. 1. Серебряный браслет
Silver wristlet.

2. Золотой браслет
Golden wristlet.

3. Браслет с камнем
Wristlet with stone.

4. Перстень ханского наследника
Khun heir signet-ring.

5. Перстень с жемчугом
Pearl signet-ring.

6. Илийский женский золотой перстень с камнем
Iley woman golden signet-ring with stone.

7. Старинный мужской перстень
Ancient man signet-ring.

8. Золотой перстень
Golden signet-ring.

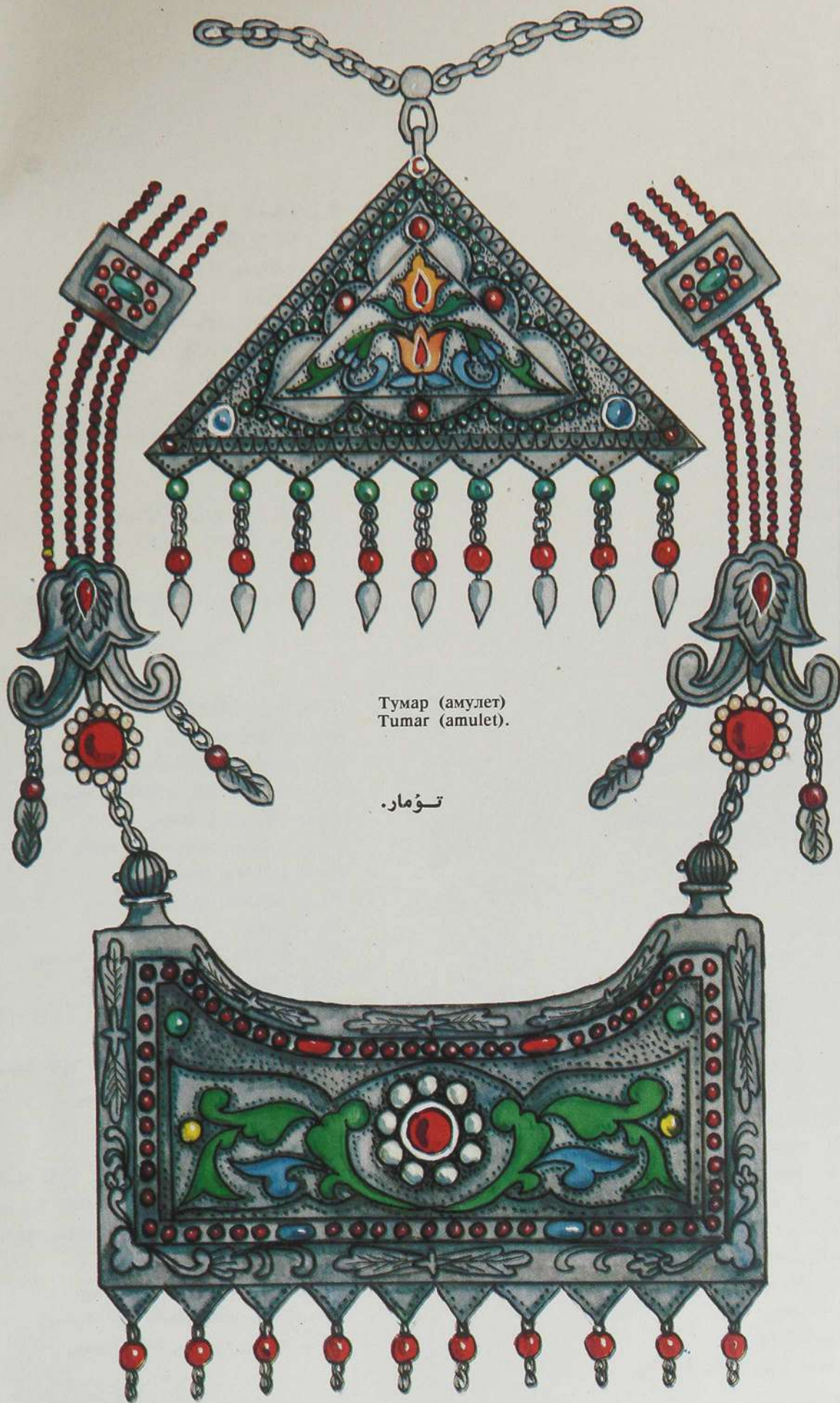

9. Перстень с камнем
Stone signet-ring (with stone)

1.56 – كۈمۈچ بىلەي ئۈزۈك
2 – ئالتۇن بىلەي ئۈزۈك
3 – قاش قويۇلغان قوغغۇراقلىق بىلەي ئۈزۈك

4 – خانزادە ئۈزۈگى
5 – قاش تاشلىق مەرۋايىت ئۈزۈك
6 – ئىلى ئاياللىرىنىڭ قاش ئالتۇن ئۈزۈگى

7 – كونا ئەرلەر ئۈزۈگى
8 – ئالتۇن ئۈزۈك
9 – قاش كۈزۈك ئۈزۈك

Тумар (амулет)
Tumar (amulet).

تۇمار.

باش كىيىمىلەر

- 6 - يېڭىسار ۋىگىت تۇمىقى
- 7 - لاتا تۇماق
- 8 - ئاتۇش تاغ تۇمىقى
- 9 - قۇلاقچا
- 10 - خوتەن تەلپىگى
9. 1 - كىيا تۇماق
- 2 - كوپە تۇماق
- 3 - قاما تۇماق
- 4 - سەرپۇش تۇماق (مۇغەمبىر ياكى سەللە تۇماق)
- 4 - كەمچەت تۇماق
- 6 - تۈلكە تۇماق
- 7 - قەشقەر خانزادە تۇمىقى
- 8 - كۇنا قەشقەر ئاياللار تۇمىقى
- 9 - كۇلا تۇماق
- 10 - ئاتۇش دېخان تۇمىقى.

كىيىمىلەر

- 11 - ئاق يەكتەك دېخانلار كىيىمى
- 12 - چەكەن چاپان
- 13 - شەھەر سودىگەرلىرىنىڭ كىيىمى
- 14 - قەشقەر ياش ۋىگىتلەر كىيىمى
- 15 - بىي دېخان كىيىمى
- 16 - بەقەسەم بەشەتلىك دېخان ئايالى
- 17 - بەقەسەم چاپان
- 18 - پەشەت چاپان
- 19 - نىمچە
- 20 - قەشقەر قىزلىرىنىڭ كونا كىيىمى
- 21 - مەلىكىلەر كىيىمى
- 22 - جۇيازدا
- 23 - گۈل چەكەن جۇيازدا
- 24 - قەشقەر يېزا قىزلىرىنىڭ كونا كىيىمى
- 25 - نوگا جۇيازدا قىزلار كىيىمى
- 26 - جۇيازدا كىيگەن چۇكان
- 27 - توي كىيىمى
- 28 - قوي تېرىسىدىن تىكىلگەن جۇگا كىيگەن دېخان
- 29 - زەر كىمخاپ قەشقەر ئاياللار كىيىمى
- 30 - زەرباپ چاپان كىيگەن قەشقەر چۇكىنى
- 31 - تۈلكە جۇگا
- 32 - ئىلى دېخانلىرىنىڭ كىيىمى
- 33 - ئىلى دېخانلىرىنىڭ كونا كىيىمى
- 34 - خوتەن دېخانلىرىنىڭ كىيىمى

1. 1 - ئاق بادام دويا
- 2 - پوپوكلۇك بادام دويا
- 3 - بادام دويا
2. 1 - قەشقەر - خوتەن چىمەن دوپىسى
- 2 - چىمەن دويا
- 3 - قەشقەر - خوتەن ئەرلەر چىمەن دوپىسى
- 4 - قەشقەر چىمەن دوپىسى
3. 1 - قەشقەر گىلەم دوپىسى
- 2 - ئەتىر گۈللۈك گىلەم دويا
- 3 - قەشقەر تولما دوپىسى
- 4 - گىلەم تاج دويا
4. 1 - شاپاق دويا
- 2 - پوسما دويا
- 3 - سەللە دوپىسى
- 4 - ئىلى مەخپىل سىدام دوپىسى
- 5 - خوتەن زەر دوپىسى
- 6 - ئىلى سىدام دوپىسى
- 7 - قەشقەر شاپاق دوپىسى
- 8 - خوتەن شاپاق دوپىسى
5. 1 - سىدام قاداق دويا
- 2 - قەشقەر ئاياللار سىدام دوپىسى
- 3 - ئىلى مانچاستىر دوپىسى
- 4 - قەشقەر - خوتەن مەرۋايىت دوپىسى
- 5 - قەشقەر ئاق سەدەپ دوپىسى
- 6 - مەرۋايىت دويا
6. 1 - قاپاق دويا
- 2 - بەگلەر دوپىسى
- 3 - ئالتۇن قاداق دويا
- 4 - ئالتۇن تاج اقش دويا
- 5 - قەشقەر مەنپۇ دوپىسى
- 6 - تۇرپان ئىبەك توقۇلما دويا
- 7 - قەشقەر زەر دوپىسى
7. 1 - قەشقەر گۈللۈك دوپىسى
- 2 - قەشقەر گۈللۈك دوپىسى
- 3 - ئىلى مەنپۇ دوپىسى
- 4 - قەشقەر ئاق جىيەك گۈل دوپىسى
- 5 - قەشقەر مەنپۇ دوپىسى
- 6 - قەشقەر گۈللۈك چەكە دويا
- 7 - گۈللۈك مانچىستىر دويا
- 8 - قۇمۇل - تۇرپان گۈللۈك دوپىسى
8. 1 - دېخان قالىپى
- 2 - ئىلى دېخان قالىپى
- 3 - ئاق جىيەكلىك ئىلى دېخان قالىپى
- 4 - سەللە تۇماق
- 5 - يېڭىسار تۇمىقى

زېښت بۇيۇملار

- 52 - ئالتۇن قاداق دويا
- 53 - ئالتۇن تاج
- 54 - جالا
- 55. 1- مارجان قاش تاشلىق ئالتۇن ھالقى
- 2 - بالىلارنىڭ مونچاق ھالقىسى
- 3- شىمالىي- شەرقىي- تۈركىستان ئاياللىرىنىڭ ھالقىسى
- 4 - قوش كوزلۇك ئالتۇن ھالقى
- 5 - پەيپە يىزە
- 6 - قىزلار مونچاق ھالقىسى
- 7 - ئۇزۇم پەيپەزە
- 8 - قەشقەر زىرىسى.

بىلەيزۇكلەر

- 56. 1 - كۈمۈچ بىلەي ئۇزۇك
- 2 - ئالتۇن بىلەي ئۇزۇك
- 3- قاش قويۇلغان قوڭغۇراقلىق بىلەي ئۇزۇك
- 4 - خانزادە ئۇزۇكى
- 5 - قاش تاشلىق مەرۋايىت ئۇزۇك
- 6 - ئىلى ئاياللىرىنىڭ قاش ئالتۇن ئۇزۇكى
- 7 - كونا ئەرلەر ئۇزۇكى
- 8 - ئالتۇن ئۇزۇك
- 9 - قاش كوزلۇك ئۇزۇك
- 57 - تۇرىگۇش، بادام ئاسما مونچاق، مارجانلار
- 58 - تۇمار.

- 35 - يېڭىسار ئەرلەر كىيىمى
- 36 - شەھەر ئۇششاق كەسىپدارلىرىنىڭ كىيىمى
- 37 - پەشەت چاپانلىق دېخان ئايالى
- 38 - مومايلارنىڭ كىيىمى
- 39 - قەشقەر خان ئەتلەس كوينىگى
- 40 - ئىلى دېخان قىزلىرىنىڭ كونا كىيىمى
- 41 - خوتەن ئاياللىرىنىڭ كونا كىيىمى
- 42 - شاھ كىيىمى
- 43 - ۋەزىر كىيىمى
- 44- بەگ كىيىمى
- 45 - قارا ئەتلەس كوينەك كىيگەن يېزا ئايالى
- 46 - ئىلى ئاياللىرىنىڭ كونا كىيىمى
- 47 - ئىلى دېخان قىزلىرىنىڭ كىيىمى
- 48 - جىلىنتىكا
- 49 - جۇيازا.

ئاياق كىيىملەر

- 50. 1 - كەشىلەر
- 2 - دېخان ئوتۇكى
- 3 - پويۇكلۇك ئاياللار كەشىسى
- 4 - ئاياللار ئايىقى
- 5 - مەسە
- 6 - ئىلى ئوتۇكى
- 51. 7 - يېڭىسار ئوتۇكى
- 8 - كونا ئاياللار گۈللۈك ئوتۇكى
- 9 - كونا ئەرلەر گۈللۈك ئوتۇكى.

Головные уборы Head-Dresses

1. Белая допа с вышивкой в виде миндального ореха
A white dopa with embroidering of almond nut.
2. Допа с вышивкой в виде миндального ореха с кисточкой
Dopa with embroidering of almond nut and tassel appearance
3. Допа с вышивкой в виде миндального ореха
Dopa with embroidering of almond nut appearance.
1. Кашгарско-хотанская цветастая допа
Kashgar-Khotan florid dopa.
2. Цветастая допа
Florid dopa.
3. Кашгарско-хотанская мужская цветастая допа
Kashgar-Khotan man florid dopa
4. Кашгарская цветастая допа
Kashgar florid dopa
1. Кашгарская ковровая допа
Kashgar carpet dopa.
2. Допа с вышивкой в виде роз
Dopa with embroidering of roses appearance.
3. Кашгарская набивная допа
Kashgar stuffing dopa.
4. Ковровая допа «Золотая корона»
Kashgar «Golden Crown» dopa.
1. Простая допа
Common dopa.
2. Тряпочная детская допа
Children's raggy (hat) dopa.
3. Допа для наматывания на нее тюрбана
Dopa for winding cloth around.
4. Илийская бархатная гладкая допа
Iley unprinted velvet dopa.
5. Хотанская парчовая допа
Khotan brocaded dopa.
6. Илийская гладкая допа
Iley unprinted dopa.
7. Кашгарская тонкая простая допа
Kashgar thin common dopa.
8. Хотанская простая тряпочная допа
Khotan common raggy dopa.
1. Допа, вышитая гладью
Smooth surface embroidered dopa.
2. Кашгарская гладкая женская допа
Kashgar smooth woman dopa.
3. Илийская допа «Манчестр»
Iley «Manchester» dopa.
4. Кашгарско-хотанская допа, украшенная жемчугом
Kashgar — Khotan dopa embroidered with pearl.
5. Кашгарская допа, украшенная белым перламутром
Kashgar dopa embroidered with white pearl.
6. Допа, украшенная жемчугом
Dopa embroidered with pearl.
1. Высокая гладкая допа
High smooth dopa.
2. Допа бека
Beck dopa.
3. Допа, убранный золотой мишурой
Dopa attired with golden tinsel.
4. Допа «Золотая корона»
Dopa «The Golden Crown»
5. Кашгарская допа
Kashgar dopa.
6. Турфанская шелковая вязаная допа
Turphun silk binded dopa.
7. Кашгарская допа с золотой вышивкой
Kashgar dopa with gold embroider.
1. Кашгарская цветастая допа
Kashgar florid dopa.
2. Кашгарская цветастая допа
Kashgar florid dopa.
3. Илийская манпу допа
Iley munpu dopa.
4. Кашгарская цветастая допа с белой каймой
Kashgar florid white border dopa.
5. Кашгарская манпу допа
Kashgar munpu dopa.
6. Кашгарская цветастая набивная допа
Kashgar florid stuffed dopa.
7. Цветастая допа «Манчестр»
Florid dopa «Manchester».
8. Кумуло-турфанская цветастая допа
Kumul-Turphun florid dopa.
1. Дехканский колпак
Peasant colpuck.

<p>2. Илийский дехканский колпак
Iley peasant's colpuck.</p> <p>3. Илийский дехканский колпак с белой каймой
Iley peasant's colpuck with white border.</p> <p>4. Тюрбановидная шапка
Turban like hat.</p> <p>5. Йенисарская шапка
Yenusar hat.</p> <p>6. Йенисарский молодежный тумак
Yenusar youth tumuck.</p> <p>7. Тряпочная шапка
Raggy hat.</p> <p>8. Атушский горный тумак
Atush mountain tumuck.</p> <p>9. Шапка-ушанка
Ear-Cap.</p> <p>10. Хотанская шапка тальпак
Khotan cap — tulpuck.</p> <p>1. Джипа тумак (кожаная шапка с суженым верхом)
Jupa tumuck — leather cap with narrowed top.</p> <p>2. Алмеховый тумак
Almack tumuck.</p> <p>3. Куний тумак
Marten tumuck.</p> <p>4. Тюрбановидный тумак
Turban like tumuck.</p> <p>5. Норковый тумак
Mink tumuck.</p> <p>6. Лисий тумак
Fox tumuck.</p> <p>7. Кашгарский тумак ханских принцесс
Kashgar princess' tumuck.</p> <p>8. Старинный кашгарский женский тумак
Ancient Kashgar woman tumuck.</p> <p>9. Старинная папаха
Ancient hat.</p> <p>10. Атушский дехканский тумак
Atush peasant tumuck.</p> | <p>12. Одежда городских торговцев
City trader's clothing.</p> <p>13. Одежда кашгарских молодых людей
Kashgar youth clothing.</p> <p>14. Одежда зажиточных дехкан
Rich peasant's clothing.</p> <p>15. Женщина в бешмете из баксама
Woman in bucksam beshmet.</p> <p>16. Чапан из баксама
Bucksam chupun.</p> <p>17. Бешмет чапан
Beshmet chupun.</p> <p>18. Лимча — женский халат
Lymchar — woman dress-gown.</p> <p>19. Старинная кашгарская девичья одежда
Ancient Kashgar maiden clothing.</p> <p>20. Одежда малики (правительницы, жены шаха, принцессы)
Princess' clothing.</p> <p>21. Жуязи
Juyasy.</p> <p>22. Жуязи с набивкой
Stuffed juyasy.</p> <p>23. Старинная кашгарская одежда для девушек
Ancient Kashgar maiden clothing.</p> <p>24. Девичья одежда из китайского шелка
Maiden chinese silk clothing.</p> <p>25. Камзол молодой женщины
Young ladie's comisole.</p> <p>26. Свадебные костюмы
Wedding suits.</p> <p>27. Дехканин в овечьей шубе
Dekchan in a fur-coat.</p> <p>28. Старинный парчовый халат кашгарской женщины
Ancient brocaded clothing for Kashgar woman.</p> <p>29. Старинный цветастый парчовый чапан детей, женщин Кашгари
Ancient florid brocaded chupun for Kashgar children.</p> <p>30. Лисья шуба
Fox's fur-coat.</p> <p>31. Одежда илийских дехкан
Iley dekchun clothing.</p> <p>32. Старинная одежда илийских дехкан
Iley dekchun ancient clothing.</p> <p>33. Одежда хотанских дехкан
Khotan dekchun clothing.</p> |
|--|---|

Одежда
Clothing

10. Белый яктак
White yacktack.
11. Чекмень чапан
Checkmen chupun.

34. Йенисарская мужская одежда
Yenusar man clothing.

35. Чекмень мелких кустарей
Checkmen of village craftsmen.

36. Женщина в бешмете
Woman in beshmet.

37. Костюм пожилой женщины
Old woman suit.

38. Кашгарское платье из лучшего сорта атласа (хан атласа)
Kashgar best satin dress.

39. Старинная илийская девичья одежда
Ancient Iley maiden clothing.

40. Старинная хотанская женская одежда (17 — 18 вв.)
Ancient Khotan woman clothing (of XII — XVIII —
centuries).

41. Костюм шаха
Shukh's suit.

42. Костюм визиря
Visyr's suit.

43. Костюм бека
Beck's suit.

44. Черный атлас (женская одежда)
Woman black satin clothing.

45. Старинная илийская женская одежда
Ancient Iley woman clothing.

46. Одежда девушки из дехканской семьи
Dekchun maiden clothing.

47. Камзолы
Camisoles.

48. Камзолы
Camisoles.

Обувь Shoes

1. Шлепанцы
Slippers.

2. Дехканские сапоги
Dekchun high-boots.

3. Женские шлепанцы с кистью
Woman slippers with a tassel.

4. Женские тапочки
Woman slippers.

5. Ичиги
Ichygy

6. Илийские сапоги
Iley high-boots.

50. 1. Йенисарские сапоги
Yenusar high-boots.

2. Старинные узорчатые женские сапоги
Ancient woman decorated high-boots.

3. Старинные узорчатые мужские сапоги
Ancient man decorated high-boots.

Украшения Ornamentations

51. Допа с золотой цветастой короной
Golden florid crown dopa.

52. Золотая корона малики
Princess' golden crown.

53. Старинные вплетаемые в косы украшения
Ancient twined in plaits adornments.

54. 1. Золотые серьги с драгоценным камнем
Precious stone golden ear-rings.

2. Детские серьги с бусинками
Children ear-rings with beads.

3. Женские серьги Северо-Восточного Туркестана
North-Eastern Turkestan woman ear-rings.

4. Золотые серьги с камнем
Golden ear-rings with stone.

5. Пластиновые серьги
Stratum ear-rings.

6. Девичьи серьги
Maiden ear-rings.

7. Серьги кистевидные
Tassel ear-rings.

8. Девичьи серьги
Maiden ear-rings.

9. Старинные кашгарские серьги
Ancient kashgar ear-rings.

55. 1. Серебряный браслет
Silver wristlet.

2. Золотой браслет
Golden wristlet.

3. Браслет с камнем
Wristlet with stone.

4. Перстень ханского наследника
Khun heir signet-ring.

5. Перстень с жемчугом
Pearl signet-ring.

6. Илийский женский золотой перстень с камнем
Iley woman golden signet-ring with stone.

7. Старинный мужской перстень
Ancient man signet-ring.
8. Золотой перстень
Golden signet-ring.
9. Перстень с камнем
Stone signet-ring (with stone)

56. Булавка, миндалевидные и коралловые бусы, ожерелье
Pin, almond and coral beads, necklace.
57. Тумар (амулет)
Tumar (amulet).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. МАТЕРИАЛЫ ПО ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЕ УЙГУРСКОГО НАРОДА. АЛМА-АТА, «НАУКА» КАЗ.ССР, 1978 Г.
2. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВЕТСКОГО УЙГУРОВЕДЕНИЯ. МАТЕРИАЛЫ I РЕСПУБЛИКАНСКОЙ УЙГУРОВЕДЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ. АЛМА-АТА, «НАУКА», КАЗ.ССР, 1983 Г.
3. Д. ИСИЕВ «КУЛЬТУРА УЙГУРСКИХ ЖЕНЩИН В ДРЕВНОСТИ». ГАЗЕТА «КОММУНИЗМ ТУҒИ» № 56, 13 МАЯ 1978 Г.
4. Л. П. ГУМИЛЕВ «ОТКРЫТИЕ ХАЗАРИИ» М. 1966

پىكىر يازغانلار: تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزىتى كېگىل ئىسھاق-
قوۋ، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى رابىك ئىسمائىلوۋ.
كوچۇرۇپ سىزغان رەسسام: رۇسلان يۇسۇپوۋ.
تۈزگۈچى: مۇقەددەس مەتروزيپىۋا.
ئىنگىلىز تىلىغا تەرجىمە قىلغان: ژۇرگېنوۋ نامىدىكى تېا-
تىر ۋە كىنو ئىنستىتۇتى تىل-ئەدەبىيات كاپىدىرىسىنىڭ دوۋ-
سىپىنتى سانادە تېۋۋى سادىروۋا.
مۇھەررىر: سىرگى ساكۇن.
يەدىي ۋە تېخنىكىلىق مۇھەررىر: كۈرەش زۇلفىقار.
كوررېكتور: ئالىمجان باۋدىنوۋ.
«ئىپارخان» پرودىيوسىرلىق مەركىزى
كىتاپ ئابدۇقىيۇم رەجەپوۋ ھامىيلىغىدا چىقىرىلدى.

Рецензенты:

Гегель Исхаков, кандидат исторических наук, Рабик Исмаилов, кандидат филологических наук
Составитель — Мукаддас Матрузиева.

Редактор — Сергей Сакун.

Перевод на англ. язык — Садатбуви Садырова, исполняющая обязанности доцента института театра и кино им. Т. Жургенова.

Исполнитель копий — Руслан Юсупов.

Художественный и технический редактор — Кураш Зулфикаров.

Корректор — Алимжан Баудинов.

Reviewers: Gegel Iskhakov, candidate of historical science, Rubic Ismailov, candidate of philology science.

Composer — Mucaddas Matrusieva.

Editor — Sergei Sacun.

Translation — Sadatbuvy Sadyrova, docent fssistant.

Artistic editor — Ruslan Jusupov.

Artistic and technical editor — Curash Zulphicarov.

Corrector of the press — Alymjun Baudinov.

Сдано в набор 28.12.95. Подписано в печать 22.1.96.
Формат 84x108 1/16. Бумага мелов. Гарнитура «Тип Таймс». Офсетная печать. Усл.печ.л. 11,8. Уч.изд.л. 14,8.
Тираж 3000. Заказ № 1524.

ISBN-5-7667-3867-6

Полиграфкомбинат Национального агентства по делам печати и массовой информации Республики Казахстан
480002. г. Алматы, ул. Макатаева, 41.

